

1. VII. 1954

EKONOMICKÝ ČASOPIS

ROČNÍK II, ČÍSLO 3

1954

SLOVENSKÁ AKADÉMIA VIED, BRATISLAVA

EKONOMICKÝ ČASOPIS

Slovenskej akadémie vied

Ročník II, 1954, číslo 3.

Redakčná rada: Štefan Heretik (hlavný redaktor), Vlastislav Bauch (tajomník redakcie), Ján Ferianc, Vlastimil Halaxa, Adela Hornová, Ján Svetoň, Ján Tomčáni, Pavol Turčan.

Adresa redakcie: Bratislava, Klemensova 27, tel. 259-32

OBSAH

Turčan P., Veľké úspechy socialistickej industrializácie ČSR v prvej päťročnici	201
Sládek G., Výskum spotrebiteľského dopytu	217
Fecanin J., Za ďalší rozvoj miestneho priemyslu	233
Fišera Š., Socialistická industrializácia Slovenska a niektoré otázky rozvoja poľnohospodárstva	245

MATERIÁLY

Fábry T., Niektoré údaje o rozvoji hospodárstva a kultúry SSSR a krajín ľudovej demokracie r. 1953	262
--	-----

Z VEDECKÉHO ŽIVOTA

Beseda s čitateľmi časopisu Sovietska veda — Politická ekonómia	276
---	-----

RECENZIE

Pisca L., Kniha o prehĺbení všeobecnej krízy kapitalizmu	278
Sojka J., K prekladu knihy Účtovná evidencia jednotlivých odvetví	284
Bauch V., O probléme vleklých agrárnych kríz	291

Toto číslo bolo redakčne dohotovené 10. apríla 1954

STANBIŘAKO KNIHY KIMČO JAZA KAHIL VOJE

EKONOMICKÝ ČASOPIS

ROČNÍK II

ČÍSLO 3

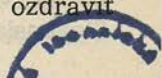
PAVOL TURČAN

VELKÉ ÚSPECHY SOCIALISTICKEJ INDUSTRIALIZÁCIE ČSR V PRVEJ PÄTROČNICI

Prvá československá päťročnica bola plánom rozvinutej socialistickej industrializácie nášho štátu. Spomedzi úloh, ktoré rieši socialistickej industrializácia každej krajiny, stáli u nás osobitne v popredí dve úlohy: výstavba a prestavba nášho hospodárstva, najmä zmena štruktúry priemyslu a po druhé ozdravenie rozmiestenia výrobných síl v štáte.

Hoci je v zásadných črtách obsah socialistickej industrializácie v každej krajine, ktorá sa nachodí v období výstavby socializmu, v podstate rovnaký, jednako konkrétne uskutočňovanie industrializačnej politiky je zakaždým závislé od úrovne priemyslu, zdedeného po kapitalistickom zriadení, od jeho podielu na národnom hospodárstve, od jeho technickej vyspelosti, štruktúry, rozmiestenia, od prírodných predpokladov krajiny a ďalej vo veľkej miere od medzinárodného postavenia, v ktorom sa krajina nachádza.

Pri relatívnej vyspelosti československého priemyslu bola jeho štruktúra krajne nezdravá a zdeformovaná historickým vývinom a kapitalistickým hospodárením. Náš priemysel, budovaný vo veľkej miere na dovážaných surovinách a na vývoze hotových výrobkov na zahraničné trhy, bol veľmi citlivý na konjunktúrne výkyvy vo svetovom kapitalistickom hospodárstve. Dôsledky tejto nezdravej závislosti sa zvlášť vypuklo prejavili v rokoch veľkej hospodárskej krízy 1930—1934. Obrat zahraničného obchodu klesol zo 40,5 miliardy Kč r. 1929 na 12 miliárd Kč r. 1933. Index priemyselnej výroby r. 1933 klesol oproti roku 1929 na 60,2. Počet nezamestnaných bol vo februári 1933 22-krát vyšší ako v priemere roku 1929. Štruktúra československého hospodárstva, ktorá zodpovedala politickým a hospodárskym potrebám Rakúsko-Uhorska, bola už v rozpore s potrebami buržoáznej ČSR a jej vládnucej triedy. Za všeobecnej krízy kapitalizmu pri chronickom nevyužití kapacity výrobného zariadenia nebola československá buržoázia schopná podstatnejšie rozvíjať priemysel a ozdraviť jeho štruktúru.

Práve tak nevedela buržoázia zlikvidovať ani jednostranné, znetvorené rozmiestenie výrobných síl v štáte. Toto rozmiestenie bolo predovšetkým dôsledkom odlišného historického vývinu dvoch častí republiky — Českých zemí a Slovenska a prejavom kapitalistickej zákonitosti rozmiestenia výrobných síl. Pri nerovnomernom rozmiestení priemyslu v samých Českých zemiach bola príznačná predovšetkým hospodárska zaostalosť Slovenska. Z 1000 prítomných obyvateľov bolo r. 1930 činných v priemysle v Českých zemiach 111, na Slovensku 31 obyvateľov. Prenikavý nedostatok priemyslu na Slovensku viedol v čase buržoáznej ČSR k obrovskej latentnej nezamestnanosti, ktorá sa prejavovala predovšetkým v preťažnosti pôdy na Slovensku. Na rovnakej rozlohe obrábanej pôdy ako v Čechách žilo na Slovensku asi o 40% viac ľudí, pričom výnosnosť pôdy na Slovensku bola asi o 60% nižšia. Spoločenská produktivita práce bola za týchto podmienok na Slovensku niekoľkokrát nižšia ako v Českých zemiach. Tvorivé sily slovenského ľudu ostávali nevyužitú, bohatstvo prírody ležalo ladom, ľud Slovenska hospodársky, sociálne a kultúrne zaostával.

Politika českého finančného kapitálu, podporovaná špičkami slovenskej buržoázie, ďalej prehľbovala relatívnu hospodársku, sociálnu a kultúrnu zaostalosť Slovenska, zdedenú z čias Rakúsko-Uhorska. Vládnúca monopolistická buržoázia už nevedela v širokom rozmachu rozvíjať výrobné sily, nevyužitie hospodárskeho potenciálu Slovenska je príkladom hlbokej úpadkovosti a zahŕňania kapitalizmu v buržoáznej ČSR. Z tohto stavu vznikli u časti slovenských buržoáznych ekonómov a politikov teórie o tom, že Slovensko na spojenie s Českými zemami dopláca, že nieto ekonomických predpokladov pre spoločný štát, že ČSR je životaneschopný útvar a že jediné východisko je v samostatnom slovenskom štáte. Tieto teórie boli jednak prejavom nespokojnosti nacionalistickej slovenskej buržoázie nad podielom, ktorý si urvala na vykorisťovaní slovenského pracujúceho ľudu a jednak sledovali cieľ odvieť pozornosť slovenského ľudu od skutočného vinníka ich biedy — od kapitalistických výrobných vzťahov na pole nacionálnych štvanic. Slovenský ľud sa však v urputných a krvavých bojoch denne presvedčoval, že korene jeho biedy nie sú vo vyspelom českom priemysle, ktorého vlastníci ťahali za jeden povraz s pánmi na Slovensku, ale v kapitalistickom zriadení, vo vláde bankárov a fabrikantov, ktorí vykorisťovali a zbedačovali českých i slovenských robotníkov a roľníkov. O životnosti a oprávnenosti tej pravdy, ktorú komunisti hlásali po celých 20 rokoch buržoáznej republiky, slovenský ľud sa názorne presvedčil v nových podmienkach, za vlády ľudovej demokracie, keď sa česká robotnícka trieda a český priemysel stali prvým a najlepším pomocníkom a spojencom slovenského robotníka a roľníka, keď za ich pomoci vyhnali zo Slovenska biedu a zapájajú silu slovenských riek, bohatstvo slovenskej zeme, zručnosť rúk a vynachádzavosť umu ľudu Slovenska do spoločného diela výstavby mocného socialistického Česko-

slovenska. Znova sa ukázalo, že v súčasných historických podmienkach je len proletariát schopný skoncovať s masovým mrhaním výrobnými silami, vlastným pre buržoáziu, že len za jeho vlády možno zabezpečiť plný, nehatený a všestranný rozvoj výrobných síl v každej krajine.

Komunistická strana Československa, strojkynja víťazstva revolučných zápasov našej robotníckej triedy, vytvárala už v prvej etape vývoja ľudovodemokratickej moci za urputných bojov s buržoáziou ekonomické a politické predpoklady socialistickej industrializácie. Vo volebnom prevolaní ÚV KSČ k voľbám do ústavodarného Národného zhromaždenia 26. mája 1946 vytýčila strana základné úlohy dvojročného plánu hospodárskej obnovy a výstavby republiky. Dosiahnutím a prekročením predvojnovovej úrovne priemyselnej výroby, mechanizovaním poľnohospodárstva a položením základov industrializácie Slovenska, pri súčasnom upevnení socialistickeho sektoru národného hospodárstva sa budovala východisková základňa, potrebná pre uskutočnenie širokého programu socialistickej industrializácie republiky.

Už koncom prvého roku dvojročnice, 10. októbra 1947, vyznačil súdruh Gottwald v prejave na Ústrednej plánovacej komisii hlavné línie päťročného plánu. Vychádzal pritom z úlohy premeniť štruktúru nášho priemyslu, rozvinúť výrobu v poľnohospodárstve, industrializovať Slovensko, zabezpečiť všestranný rozvoj výrobných síl s cieľom podstatne zvýšiť životnú úroveň obyvateľstva.

Línia prednostného budovania ťažkého priemyslu a celkovej výstavby a prestavby nášho hospodárstva našla svoje vyjadrenie v prvej päťročnici a najmä po rozhodnutí ÚV KSČ vo februári 1950 o zvýšení úloh päťročnice sa táto línia plne prejavila v rokoch 1951—1953.

Podľa zvýšeného plánu sa mala priemyselná výroba zvýšiť o 98% namiesto vzrastu o 57% podľa pôvodnej päťročnice. Výroba ťažkého priemyslu mala vzrásť o 35% viac, než ako predpokladal pôvodný päťročný plán, výroba ťažkého strojárstva o 48%. Osobitne veľký rast plánovaných úloh ukladal zvýšený plán Slovensku. Skúsenosti ďalších rokov ukázali, že línia strany na výstavbu a prestavbu hospodárstva a predovšetkým priemyslu bola správna, že priemysel zvýšené úlohy nielen splnil, ale v celoštátnom meradle dokonca prekročil.

Aplikáciu skúseností Sovietskeho sväzu zo socialistickej industrializácie uskutočnil Ústredný výbor KSČ na čele s Klementom Gottwaldom správne, s plným prihliadnutím na novú medzinárodnopolitickú situáciu, na hospodárske predpoklady, dané stavom nášho národného hospodárstva, aj na obrovskú tvorivú silu, ktorú do päťročného plánu vložil československý ľud.

Urýchlený rozvoj ťažkého priemyslu ako materiálnej základne socializmu zabezpečil rýchle tempo rozšírenej socialistickej reprodukcie; nepretržitý vzrast národného hospodárstva vytvoril podmienky pre rýchly, za kapitalizmu nemysliteľný rozmach blahobytu pracujúceho obyvateľstva. Len

prednostná výstavba mohutného ťažkého priemyslu umožnila dosiahnuť takú úroveň národného hospodárstva, keď sa naďalej rýchle rozvíja ťažký priemysel, pritom sa však rastúcim tempom zabezpečuje aj zvyšovanie výroby tovarov masovej spotreby. Socialistická industrializácia Československa rieši súčasne problém správneho rozmiestovania výrobných síl, vťahnutia všetkých materiálnych a ľudských rezerv krajiny do výrobného procesu v záujme rovnomerného hospodárskeho, sociálneho a kultúrneho vývoja všetkých oblastí. V tomto zmysle učil Klement Gottwald, „že vyrovnanie medzi Českými zemami a Slovenskom je nielen jedným z cieľov socializmu v našej krajine, ale priamo predpokladom jeho víťazstva”.

* * *

Položme si otázku, ako sa v rokoch päťročnice plnili úlohy socialistickej industrializácie Československa, aké výsledky sa dosiahli v zabezpečovaní víťazstva socialistickeho sektoru v národnom hospodárstve, v upevňovaní ekonomických a politických základov diktatúry proletariátu, vo výstavbe a prestavbe nášho hospodárstva a osobitne vo zmene štruktúry priemyslu, ďalej v zlepšovaní rozmiestovania výrobných síl a vo zvyšovaní hmotnej a kultúrnej úrovne života pracujúceho ľudu.

Prechodné obdobie od kapitalizmu k socializmu je obdobím urputného triedneho boja. Každý úspech na poli socialistickej výstavby je prejavom a výsledkom triedneho boja v krajine. Každý krok vpred, ktorý robí socializmus na účet zvyškov kapitalizmu, vyvoláva rastúci odpor kapitalistických živlov. O falošnosti bájky o dobrovoľnom ústupe kapitalistických živlov, o tom, že by sa odumierajúce triedy dobrovoľne vzdávali svojich pozícií, presvedčoval a presvedčuje sa náš ľud zo svojich každodenných skúseností.

V prechodnom období od kapitalizmu k socializmu je rozšírená socialistickej reprodukcia zameraná na likvidáciu mnohosektorovosti hospodárstva, na zabezpečenie víťazstva socialistickeho sektoru v celom národnom hospodárstve. Industrializácia, ktorej tempo závisí od tempa rozšírenej reprodukcie, od rastu akumulácie, vytvára sama urýchleným rozvojom výroby výrobných prostriedkov predpoklady pre ďalší vzrast rozšírenej socialistickej reprodukcie, pre rýchlejšiu rast akumulácie. Rozšírená socialistickej reprodukcia v rokoch päťročnice priniesla nepretržitý rast spoločenského produktu a zväčšovanie materiálneho bohatstva spoločnosti; znamenala súčasne rozšírenú reprodukciu kvalifikovanej pracovnej sily, socialistickej výrobných vzťahov a postupnú likvidáciu kapitalistického a malovýrobného sektoru.

Podiel socialistickeho sektoru na tvorbe národného dôchodku sa za uplynulých 5 rokov zvýšil zo 72,7 na 90,8% na úkor kapitalistického a malovýrobného sektoru, ktorého podiel relatívne klesol z 27,3% na 9,2%. Nejde pritom len o relatívny, ale aj o rozhodný pokles absolútny.

Kapitalistický a malovýrobný sektor sa zatiaľ udržal prakticky takmer len v poľnohospodárstve, kde dobrovoľným prechodom malých a stredných roľníkov váha súkromného sektoru z roka na rok klesá.

Rozhodujúci význam pre víťazstvo socializmu v národnom hospodárstve má rastúca prevaľa socialistického sektoru a vytlačenie kapitalistického sektoru z priemyslu. Kapitalistický a malovýrobný sektor, ktorý sa ešte po februári 1948 účastnil 15% na hrubej hodnote priemyselnej výroby, klesol do roku 1953 na 0,4%. O postupe socializácie priemyslu v rokoch päťročnice svedčia tieto údaje:

Socializácia priemyslu v ČSR

Priemysel včítane miestneho priemyslu	1948	1949	1950	1951	1952	1953
Podiel sektorov podľa hrubej výroby:						
socialistický	85,0	87,8	96,0	98,3	99,4	99,6
súkromný	15,0	12,2	4,0	1,7	0,6	0,4

V stavebníctve, kde bola výroba koncom roku 1948 ešte na 20% v rukách súkromných podnikateľov, súkromný sektor do konca päťročnice bol celkom vytlačený. Na stavebnej výrobe sa účastnia 83% národné podniky, 15% komunálne podniky a 2% stavebné družstvá. Stavebníctvo, ktoré bolo do februára peľochom kapitalistických podnikateľov, zdrojom obrovských ziskov a miestom dezorganizácie a sabotovania plánovanej výstavby, zmenilo sa v podmienkach vládnuúcich socialistických výrobných vzťahov a vďaka dodávkam modernej stavebnej techniky z roztrieštenej remeselnej výroby na koncentrovaný mechanizovaný socialistický priemysel.

Nákladnú a osobnú dopravu, najmä cestnú, na ktorej sa r. 1948 ešte účastnili súkromní podnikatelia, uskutočňujú plne štátne a komunálne podniky.

Okrem zahraničného obchodu, ktorý bol plne znárodnený už r. 1948, patrí dnes skoro v celom rozsahu do socialistického sektoru aj vnútorný obchod. Podiel štátneho a družstevného obchodu na celkovom maloobchodnom obrate, ktorý bol r. 1948 31,3%, dosiahol v poslednom roku päťročnice 99,4%.

Socialistický sektor v poľnohospodárstve, meraný podielom na ornej pôde, zvýšil sa z 3% r. 1948 na 44% r. 1953. Merané podľa podielu na dodávkach poľnohospodárskych výrobkov je tento vzostup ešte presvedčivejší. Oproti nepatrným dodávkam socialistického sektoru r. 1948 dosiahol jeho podiel r. 1953 v niektorých dôležitých výrobkoch prevaľu nad dodávkami individuálne hospodáriacich roľníkov. Rast socialistického sektoru v poľnohospodárstve umožnili predovšetkým úspechy v socialistickej industrializácii, rastúce dodávky poľnohospodárskych strojov, umelých

hnojív, dodávky modernej techniky na dedinu. Podstatné rozšírenie materiálo-technickej základne v poľnohospodárstve, najmä značné rozšírenie strojového parku v STS, to je konkrétny dôsledok industrializácie pre rozmach poľnohospodárstva, pre víťazstvo socializmu na dedine.

Pre politické upevnenie novej spoločensko-ekonomickej formácie má rozhodujúci význam utuženie zväzku robotníckej triedy s pracujúcim roľníctvom. Tento zväzok je základom, na ktorom stojí diktatúra proletariátu. A pre upevňovanie tohto zväzku má socialistická industrializácia krajiny s prednostným rozvojom ťažkého priemyslu prvoradý význam. J. V. Stalin učí, že hospodársky zväzok medzi mestom a dedinou sa neutvára len po línii uspokojovania osobných potrieb roľníctva, nielen po línii textilu, ale aj po línii uspokojovania hospodárskych potrieb roľníctva ako výrobcu poľnohospodárskych výrobkov, nielen po línii kartúnu, ale aj po línii kovu.

Zväzok po línii kovu vytvára predpoklady pre kolektivizáciu poľnohospodárstva. Cieľom tohto zväzku je premeniť roľníctvo, jeho psychológiu, jeho výrobu v duchu kolektivismu, pripraviť podmienky pre odstránenie spoločenských tried, pre vybudovanie beztriednej spoločnosti. Nová, moderná poľnohospodárska technika je materiálnou bázou výstavby socializmu na dedine, je nástrojom, ako prerobiť roľníka v duchu socialistického princípu výroby, ako ho vymaniť spod vplyvu buržoázie. Zatiaľ čo za kapitalizmu vyššia forma hospodárstva — vyspelejší priemysel ubíja nižšiu — individuálne malovýrobné poľnohospodárstvo, za socializmu vedie priemysel poľnohospodárstvo, pomáha mu.

Naša komunistická strana dôsledne usiluje o upevňovanie zväzku robotníkov s roľníkmi, o dodržiavanie jednej zo základných zásad tohto spojenectva, a to zásady, že bez povznesenia roľníckeho hospodárstva, bez zlepšenia hmotného postavenia roľníkov nemožno uskutočniť významnejší rozvoj priemyslu a naopak, že rozmach priemyselnej výroby je predpokladom hospodárskeho a kultúrneho povznesenia roľníctva. Socialistický priemysel v rokoch päťročnice bezprostredne dodal poľnohospodárstvu a vývozom svojich výrobkov umožnil pre poľnohospodárstvo doviesť tisíce vysokovýkonných moderných poľnohospodárskych strojov. Všetky obce sú po skončení päťročnice zapojené na telefónnu sieť a 97% obcí je elektrifikovaných. STS, ktoré oproti r. 1948 viac ako sedemnásobne zvýšili výkon, stupňujú svoju pomoc pri mechanizovaní poľných prác a stávajú sa najbližším pomocníkom pracujúceho roľníka, predovšetkým družstevníka, ale aj individuálneho výrobcu, sú bezprostredným spojovacím článkom medzi priemyselným robotníkom a roľníkom.

Prudký rozmach priemyslu, výstavba strojových staníc, štátnych majetkov a celkový rozvoj národného hospodárstva priniesol so sebou zmenu sociálnej štruktúry obyvateľstva v smere zvýšenia podielu robotníctva, zmohutnenia robotníckej triedy. Tým sa podstatne posilnila sociálna základňa ľudovej demokracie.

Podstatný vzrast socialistického sektoru národného hospodárstva na úkor kapitalistického sektoru pri celkovom rýchlom tempe rastu výrobných síl, zosilnenie robotníckej triedy, upevňovanie hospodárskeho zväzku medzi robotníctvom a roľníctvom, to sú veľmi významné dôsledky socialistickej industrializácie našej vlasti. Tieto výsledky industrializácie majú podstatný význam pre víťazstvo nového, socialistického zriadenia.

* * *

Socialistická industrializácia Československa rieši úlohu výstavby a prestavby celého hospodárstva, pričom kladie osobitný dôraz na zmenu štruktúry priemyslu pri celkovom rýchlom vzraste jeho výroby. Jednou z charakteristických osobitností socialistickej industrializácie je práve plánovitý rozvoj všetkých odvetví národného hospodárstva krajiny. Socialistická industrializácia zabezpečuje technickú rekonštrukciu všetkých odvetví hospodárstva, prináša so sebou všeobecný hospodársky rozmach.

O celkovom hospodárskom rozmachu svedčí najlepšie vzrast národného dôchodku o dve tretiny za uplynulých päť rokov.

Vedúcu úlohu pri nepretržitom rozvoji výrobných síl hral priemysel. Hrubá výroba priemyslu sa zvýšila v rokoch 1949—1953 o 102%. Objem priemyselnej výroby na jedného obyvateľa bol r. 1953 o 147% vyšší oproti roku 1937. Príznačný je vzrast niektorých základných priemyselných výrob oproti predvojnovému obdobiu, ako napr. vzrast výroby elektriny zo 4,1 miliardy kWh na 12,4 miliardy kWh, ťažba uhlia (kameného, hnedého a lignitu) z 34,7 mil. ton na 54,7 mil. ton, výroba ocele z 2,3 mil. ton na 4,4 mil. ton atď. O tempe vzrastu priemyslu v uplynulých piatich rokoch svedčia tieto údaje o ročnom prírastku priemyselnej výroby:

	1949	1950	1951	1952	1953
		predchádzajúci rok = 100			
Priemysel celkom	115,8	118,2	114,1	118,7	109,1

Keď berieme za základ rok 1948, dostaneme takýto obraz:

	1949	1950	1951	1952	1953
		rok 1948 = 100			
Priemysel celkom	115,7	136,8	156,2	183,3	202,2

Rozvoj priemyslu nemožno však charakterizovať len údajmi o vzraste priemyselnej výroby, o výstavbe desiatok a stovák nových veľkých priemyselných podnikov, o vzraste zamestnanosti v priemysle atď. Podstatnou stránkou rozmachu priemyslu je jeho modernizácia, zvyšovanie jeho technickej úrovne. V našich priemyselných odvetviach sa zavádza nová technika, ujímajú sa nové, pokrokové výrobné postupy, preberané predovšetkým od majstrov sovietskeho priemyslu, v závodoch vyrastajú v širo-

kom meradle kádre odborníkov, robotníkov i technikov, ktorí ovládajú modernú techniku a dosahujú ňou vynikajúce úspechy. Ovládaním nových mechanizmov zvyšujú baníci ťažbu uhlia. Zdokonaľovaním technológie výroby stupňujú hutníci využitie výrobného zariadenia v hutách, konštruktéri, technici a robotníci vyrábajú v našom strojárstve nové druhy strojov a zariadení, zavádzajú výrobu stovák nových typov a vzorov strojov, ktorými prispievajú k vystrojeniu všetkých odvetví nášho hospodárstva modernou technikou. Pracovníci v chemickom priemysle zvládli výrobu mnohých nových výrobkov, nevyhnutne potrebných pre starostlivosť o zdravie ľudí, pre priemysel, pre vzrast výroby v poľnohospodárstve a zaslúžili sa o zabezpečenie nezávislosti nášho hospodárstva od kapitalistickej cudziny. Pracovníci v ľahkom a potravinárskom priemysle zaviedli výrobu mnohých nových tovarov masovej spotreby, usilovali sa, najmä v poslednom období, o zlepšovanie kvality, vzhľadu, o rozširovanie sortimentu svojich výrobkov. Opierajúc sa o novú techniku a uplatňujúc v širokom meradle socialistické formy práce, zvýšili pracovníci v priemysle produktivitu práce za uplynulých päť rokov o 60%.

Za vedenia priemyslu sa plynule rozvíjali aj ostatné výrobné odvetvia. Stavebníctvo, skoncentrované do veľkých špecializovaných podnikov, stupňovalo mechanizáciu stavebných prác a zvýšilo r. 1953 takmer o 130% objem stavebnej výroby oproti roku 1948. Produktivita práce sa v tom čase zvýšila o 52%.

Podstatne sa zvýšili aj výkony dopravy. Železničná, cestná, riečna i letecká doprava spoľahlivo plnili vysoké úlohy, ktoré pre ne vyplynuli z prudkého rozvoja národného hospodárstva. Popri rastúcej doprave nákladov zvýšila sa prudko preprava osôb, ako dôsledok zapojenia státisícov ľudí do hospodárskeho procesu. Dnes niet v republike takmer obce, ktorá by nebola zapojená na železničnú alebo autobusovú sieť.

Hoci poľnohospodárstvo zaostalo za rozvojom priemyslu a nestačilo kryť rastúci dopyt po potravinách zo strany obyvateľstva a po surovinách zo strany ľahkého priemyslu, i pri nesplnení plánovaných úloh, zvýšila sa hrubá hodnota poľnohospodárskej výroby r. 1953 oproti roku 1948. Z rastlinnej výroby sa značne zvýšila najmä úroda technických plodín. Rýchlejší rast živočíšnej výroby viedol k relatívnemu zvýšeniu podielu živočíšnej výroby na hrubej hodnote poľnohospodárskej výroby. Podiel živočíšnej výroby dosiahol r. 1953 40%.

V rokoch industrializácie vytvorili sa pri rýchlom a nepretržitom rozvoji výrobných síl v našom hospodárstve niektoré vážne disproporcie, ktoré začali brzdiť tempo rastu výroby a pôsobiť ťažkosti v krytí rastúcich hmotných potrieb pracujúcich. Ide predovšetkým o zaostávanie surovínovej základne pre ťažký priemysel, najmä o relatívne pomalý rast ťažby uhlia, železnej rudy a výroby elektrickej energie a o zaostávanie poľnohospodárstva za celkovým rastom priemyslu.

Pri vzraste priemyselnej výroby o 102%, pri prudkom vzraste výkonov

železničnej dopravy a pri rýchlo rastúcich nárokoch obyvateľstva zvýšila sa za uplynulých päť rokov výroba elektrickej energie len o 65% a ťažba uhlia sa zvýšila takto: kamenné uhlie o 15%, hnedé o 45% a lignit o 57%. Prekonaniu tohto zaostávania palivovej a energetickej základne venuje strana a vláda veľkú pozornosť a sústreďuje na tieto úzke miesta značnú časť investícií. Zvýšenie výroby v energetike a v ťažbe palív je popri rozvoji poľnohospodárstva hlavnou úlohou plánu pre ďalšie obdobie. Pokiaľ ide o podstatné pozdvihnutie poľnohospodárskej výroby, je to úloha, ktorej riešenie si vyžaduje dlhšie obdobie. V poľnohospodárstve sú značné výrobné rezervy aj za súčasného stavu výrobných vzťahov. Dodávkami ťažkých strojov, kompletovaním strojového parku STS, zvýšenými dodávkami umelých hnojív a všestrannou ekonomickou podporou družstvám a malým a stredným roľníkom, zintenzívnenou politickou prácou na dedine poskytuje strana a vláda rozsiahlu pomoc poľnohospodárstvu s cieľom dohnať jeho zaostávanie. Strana vychádza pritom z toho, že nemožno dopustiť odtrhávajúce priemyslu od poľnohospodárstva, že vývoj týchto dvoch základných hospodárskych odvetví musí ísť po línii ich spojenia, po línii ich zjednotenia v socialistickom hospodárstve.

Spolu s výstavbou hospodárstva uskutočnila sa v rokoch päťročnice v rozsiahlej miere aj jeho prestavba. Vzrástla váha priemyslu v národnom hospodárstve, zvýšila sa aj váha stavebnej výroby a klesol podiel poľnohospodárstva. Podiel priemyselnej výroby na úhrnnej výrobe priemyslu a poľnohospodárstva dosiahol 84%. Je to len nepatrne menej, než dosiahol sovietsky priemysel r. 1940 — 85,6%. Vývin podielu priemyslu a poľnohospodárstva na tvorbe národného dôchodku v rokoch 1949—1953 sa vyvíjal takto:

	1949	1950	1951	1952	1953 (odhad)
Priemysel	57,0	61,9	65,3	69,4	69,8
Poľnohospodárstvo	20,1	18,9	15,9	13,5	13,2

Významný je aj vzrast podielu stavebníctva, ktoré sa účastnilo r. 1953 asi 7% na tvorbe národného dôchodku.

Osobitne výrazná bola zmena, ku ktorej došlo v priebehu socialistickej industrializácie v štruktúre československého priemyslu. Základným ukazovateľom smeru vývoja národného hospodárstva všeobecne a priemyslu zvlášť je veľkosť investičnej výstavby v jednotlivých odvetviach. Zo všetkých priemyselných investícií išli v päťročnom pláne tri štvrtiny do výstavby ťažkého priemyslu. Aj pri zaostávaní v energetike a v banskom priemysle zvýšil sa podiel výroby výrobných prostriedkov, ktorá má rozhodujúci význam pre zabezpečenie rýchleho tempa rozšírenej reprodukcie, na celkovej priemyselnej výrobe z 57,6% r. 1948 na 62,3% r. 1953.

Zatiaľ čo sa výroba výrobných prostriedkov zvýšila v rokoch päťročnice o 118,7%, zvýšila sa výroba spotrebných predmetov o 79,8%. Rýchlejšia rast prvej skupiny oproti druhej sa však uplatňuje až v rokoch 1951—1953. V prvých dvoch rokoch päťročnice je vzrast v skupine spotrebných predmetov rýchlejší ako vzrast v skupine výrobných prostriedkov.

Pri skúmaní vývinu štruktúry československého priemyslu si treba uvedomiť, že aj pri závažných nedostatkoch tejto štruktúry v minulosti išlo o krajinu s relatívne silným priemyslom výrobných prostriedkov. Sovietsky sväz, ktorý zdedil po cárskom Rusku zaostalý priemysel s prevahou priemyslu spotrebných predmetov, dosiahol až po intenzívnej výstavbe ťažkého priemyslu koncom druhej päťročnice taký pomer medzi skupinou A a skupinou B, ktorý bol pre rozvoj československého priemyslu východiskovým bodom. Štruktúra nášho priemyslu koncom prvej päťročnice sa blíži štruktúre sovietskeho priemyslu r. 1940. Pre porovnanie uvádzame tabuľku o vývine vzájomného vzťahu skupiny A a skupiny B na úhrnnej výrobe celého priemyslu v Sovietskom sväze v rokoch 1920—1953 a v ČSR v rokoch 1948—1953.

Vývin štruktúry priemyslu v SSSR¹

Podiel na hrubej výrobe v %	1928	1932	1937	1940	1953
Výroba spotrebných predmetov	57,0	46,7	42,2	39,0	30,0
Výroba výrobných prostriedkov	43,0	53,3	57,8	61,0	70,0
Z toho strojárstvo	11,0	20,7	26,9	36,0	

Vývin štruktúry priemyslu v ČSR

Podiel na hrubej výrobe v %	1937	1948	1949	1950	1951	1952	1953
Výroba spotrebných predmetov	42,2	42,4	43,2	43,9	42,7	39,9	37,7
Výroba výrobných prostriedkov	57,8	57,6	56,8	56,1	57,3	60,1	62,3
Z toho strojárstvo	—	17,4	18,3	19,9	22,6	25,2	27,8

Pre socialistickú industrializáciu nie je charakteristický len prednostný rozvoj výroby výrobných prostriedkov, ale kľúčový význam má výstavba hlavného článku priemyslu — strojárstva. Strojárstvo vyrába výrobné zariadenia pre všetky výrobné odvetvia, zabezpečuje nezávislosť socialistickej krajiny od imperialistickej cudziny, od jeho vyspelosti závisí obranná schopnosť krajiny. Za existencie celej sústavy krajín socialistického tábora zabezpečuje vzájomná pomoc a spolupráca rýchlejší a ľahší priebeh samej výstavby ťažkého priemyslu a osobitne strojárstva, umožňuje uskutočňovať deľbu náročných výrobných programov v ťažkom priemysle, neruší však platnosť zákonitej nevyhnutnosti výstavby priemyslu výrobných prostriedkov a najmä strojárstva v každej z krajín,

¹ Podľa K. A. Petrosjan, *Sovětský způsob industrialisace*, Svoboda 1952, 63; *Krutoj podjom material'noj obespečennosti sovětskogo naroda*, Voprosy ekonomiki 11, 1953, 11.

budujúcich socializmus. Strojárskejší a kovospracujúci priemysel, na ktorého rozvoj kládol základný význam K. Gottwald pri určovaní línie výstavby a prestavby nášho hospodárstva, zvýšil v rokoch päťročnice výrobu 3,3-krát. Podiel výroby strojárskejšta na celkovej priemyselnej výrobe sa zvýšil zo 17,4% r. 1948 na 27,8 r. 1953. Strojárskejšta výrobky boli podstatnou časťou nášho vývozu a Československo sa tak stalo dôležitým činiteľom pri industrializácii ľudových demokracií. Pre naše strojárskejšta je príznačný nielen vzrast objemu výroby, ale aj zvyšovanie jeho technickej úrovne, zavádzanie mnohých nových, veľmi náročných výrobkov, ktoré sa doteraz v ČSR nevyrábali. K výrobe týchto sme mohli pristúpiť len vďaka technickým podkladom, ktoré nám poskytol Sovietsky sväz.

V rokoch päťročnice sa podstatne zvýšila aj výrobná schopnosť nášho hutníctva uvedením do prevádzky mnohých nových kapacít. Osobitný význam má výstavba nášho najväčšieho hutného kombinátu — Novej huty Klementa Gottwalda v Kunčiciach, ktorý zvyšuje svoj podiel na celkovom raste našej hutnickej výroby. Svoj podiel na priemyselnej výrobe zvýšil aj chemický priemysel, ktorý dosiahol takmer dvaaplnásobnú výrobu oproti roku 1948.

V súvislosti so zmenou štruktúry nášho priemyslu stratilo oprávnené svoje vedúce miesto textilné odvetvie a zmenšil sa aj podiel kožorobného a obuvníckeho priemyslu. Tieto odvetvia, ktorých výroba je teraz zameraná predovšetkým na krytie domácej potreby, majú veľmi významné miesto pri uspokojovaní rastúcich potrieb obyvateľstva. Textilný priemysel ostáva aj po skončení prvej päťročnice jedným z našich najväčších priemyselných odvetví.

Línia výstavby a prestavby nášho hospodárstva, ako ju vytýčil Ústredný výbor strany, plne sa osvedčila. Rozvoj československého priemyslu a celého národného hospodárstva, ako aj úspechy ostatných krajín demokratického tábora dokázali neúčinnosť diskriminačných opatrení imperialistických štátov a spolu s ohlasujúcou sa hospodárskou krízou v USA hrajú rozhodujúcu úlohu pri stroskotávaní hospodárskej blokády, organizovanej Spojenými štátmi a prispievajú k súčasnému rozširovaniu obchodných stykov kapitalistických krajín so Sovietskym sväzom a ľudovými demokraciami.

Náš priemysel je spoľahlivým činiteľom pri zaistovaní bezpečnosti našej vlasti, je schopný zásobiť naše ozbrojené sily najdokonalejšou výzbrojou a výstrojom, a preto je jedným z významných faktorov, ktoré majú agresívne zámery strojcov novej vojny.

* * *

Aké pokroky sa dosiahli v doterajšom priebehu socialistickej industrializácie Československa pri zlepšovaní rozmiestovania výrobných síl a v približovaní hospodárskej, sociálnej a kultúrnej úrovne Slovenska k úrovni Českých zemí?

V zákone o päťročnom pláne sa hovorí: „Cieľom päťročného plánu je aj postupné vyrovnávanie hospodárskej úrovne oblastí, ktoré bude smerovať k vyváženému rozvoju životnej úrovne vo všetkých oblastiach štátu.“ Osobitne v súvislosti s hospodárskym rozvojom Slovenska určuje zákon: „Urychlený hospodársky rozvoj Slovenska sa dosiahne postupnou premenou jeho hospodárskej a sociálnej skladby.“ Na prvom mieste medzi prostriedkami na dosiahnutie tohto cieľa menuje zákon pokračovanie v započatej industrializácii.

V súvislosti so zvýšením päťročného plánu zdôraznil s. Dolanský na zasadnutí ÚV KSČ 22. februára 1951 veľký význam rýchlejšieho spriemyslenia Slovenska pre zvýšenie úloh prvého päťročného plánu. Hoci tempo rozvoja priemyslu na Slovensku v rokoch päťročnice nebolo také prudké, ako to predpokladal zvýšený päťročný plán, jednako sa priemysel na Slovensku vyvíjal rýchlejšie ako v Českých zemiach a v rokoch 1949—1953 prekonalo Slovensko svoju hospodársku, sociálnu a kultúrnu zaostalosť.

Pri celoštátnom vzraste priemyselnej výroby o 102% zvýšila sa hrubá hodnota priemyselnej výroby na Slovensku o 136%. Pritom sa aj na Slovensku ďalekosiahlo zmenila štruktúra priemyslu v smere zosilnenia skupiny výroby výrobných prostriedkov, kde došlo k zvýšeniu o 153% oproti vzostupu v skupine výroby spotrebných predmetov o 116%. Podiel hrubej výroby výrobných prostriedkov na celkovom objeme priemyselnej výroby dosiahol 58%. Vďaka zvýšeniu technickej úrovne priemyslu a rozvoju socialistického súťaženia zvýšila sa produktivita práce v priemysle na Slovensku o 69%.

Rýchle tempo rozvoja priemyslu na Slovensku, zmena sociálnej skladby obyvateľstva, podstatný vzrast zamestnanosti v priemysle spolu s pozdvíhnutím úrovne slovenského poľnohospodárstva viedli k vzrastu spoločenskej produktivity práce, k vzrastu podielu Slovenska na tvorbe národného dôchodku v ČSR.

Kým r. 1930 pracovalo z 1000 obyvateľov v Českých zemiach v priemysle 111, a na Slovensku 31, zvýšil sa ich podiel na Slovensku do konca roku 1953 na 90,2. Hodnota priemyselnej výroby na jedného obyvateľa Slovenska dosiahla r. 1953 94,2% hodnoty priemyselnej výroby na jedného obyvateľa v Českých zemiach r. 1948. Keď uvážime, že stav obyvateľstva v Českých zemiach r. 1948 bol značne nižší ako pred vojnou a že celkove sa r. 1948 približne dosiahla predvojnová úroveň priemyselnej výroby, vyplýva z toho, že Slovensko prevýšilo — merané na jedného obyvateľa — predvojnovú úroveň priemyselnej výroby vyspelých Českých zemí. Po značnom pokroku v približovaní hospodárskej úrovne Slovenska k úrovni Českých zemí dosahuje hodnota priemyselnej výroby na jedného obyvateľa Slovenska teraz asi 48% úrovne Českých zemí. Podiel Slovenska na celkovej priemyselnej výrobe ČSR, ktorý dosahoval r. 1946 asi 12%, zvýšil sa do roku 1953 na 16,1%. Mladosť slovenského priemyslu prináša so sebou tú výhodu, že je vystrojený veľmi moderným výrobným zariade-

ním. V zmenenej sociálnej skladbe obyvateľstva sa podstatne zvýšil podiel priemyselného robotníctva na úkor podielu obyvateľstva, prislúchajúceho k poľnohospodárstvu. Na Slovensku v masovom meradle vzrástli kádre kvalifikovaných pracovníkov vo všetkých odvetviach národného hospodárstva, najmä v priemysle.

Úspechy industrializácie Slovenska prispeli k upevneniu nerozbornej družby národov našej republiky a na druhej strane hospodársky rozvoj Slovenska prispel v značnej miere k všestrannému rozvoju výrobných síl v našej vlasti.

* * *

Hlavným zmyslom socialistickej industrializácie Československa je zvyšovať životnú úroveň ľudu. Skutočnosť, že socialistickej industrializácii krajiny nachádza nadšenú podporu širokých mas, čo sa prejavuje v socialistickej súťaži, vyplýva práve z toho, že zodpovedá základným požiadavkám mas, že jej spoločenské úlohy a ciele sú v plnej zhode s individuálnymi cieľmi robotníkov, roľníkov a inteligencie.

V rokoch industrializácie bolo v ČSR zapojených niekoľko stotisíc ľudí do výrobného procesu. Celkom sa zlikvidovala nezamestnanosť, včítane latentnej nezamestnanosti, ktorá bola hlboko zakorenená v samej štruktúre nášho hospodárstva. Najspolahlivejším ukazovateľom postavenia pracujúcich je rozdeľovanie národného dôchodku. V predvojnovom Československu, práve tak ako v iných kapitalistických krajinách pripadala podstatná časť národného dôchodku kapitalistom. R. 1953, keď národný dôchodok je o dve tretiny vyšší oproti roku 1937, patrí pracujúcim celý národný dôchodok — až na celkom nepatrnú časť, ktorá pripadá kulakom, zvyškom kapitalistickej triedy na dedine. 73% národného dôchodku slúži pritom bezprostredne na uspokojenie osobných, hmotných a kultúrnych potrieb obyvateľstva a na spoločenskú spotrebu, kým 27% pripadá na akumuláciu, na rozšírenie socialistickej výroby.

Úspechy v rozvoji hospodárstva umožnili v júni 1953 uskutočniť peňažnú reformu, zrušiť lístkový systém a tri razy znížiť štátne maloobchodné ceny tovarov ľudovej potreby.

V doterajšom priebehu socialistickej výstavby sa zvlášť prudko rozvíjala verejná spotreba. Vo vysokej úrovni zdravotnej starostlivosti o pracujúceho človeka a starostlivosti o matku, dieťa, o starých a práceneschopných občanov sa v plnej šírke prejavil nový vzťah k človekovi, vlastný socialistickej spoločenskej zriadeniu. Vystavali sa milióny štvorcových metrov obytnej plochy na zlepšenie bytových podmienok pracujúcich. Obrovský pokrok sa dosiahol v kultúrnej oblasti, najmä v rozvoji školstva, v široko založenej výchove odborných a vysokokvalifikovaných kádrov. Tempo rozšírenej reprodukcie odborných pracovníkov bolo neobyčajne prudké. Vedeckému výskumu a umeleckej tvorbe

vytvorila spoločnosť také široké možnosti rozkvetu, aké sú možné len za vlády robotníckej triedy.

Vysoký podiel výdajov štátneho rozpočtu na školstvo, zdravotníctvo a sociálnu starostlivosť je jedným z významných svedectiev toho, že naše spoločenské zriadenie kladie na prvé miesto úsilie o ustavičné zlepšovanie hmotného a kultúrneho postavenia obyvateľstva.

Hoci tempo zvyšovania osobnej spotreby nebolo v päťročnici také prudké ako tempo rastu verejnej spotreby, jednako je neobvyčajne výrazný aj vzostup osobnej spotreby. V tomto smere sa dosahujú významné úspechy najmä po vládnom vyhlásení z 15. septembra 1953, ktoré vyznačilo opatrenia na ďalší urýchlený rast osobnej spotreby. O maximálnom uspokojovaní rastúcich hmotných potrieb obyvateľstva svedčí okolnosť, že pri zmenšenom počte obyvateľstva republiky oproti predvojnovému obdobiu a pri podstatne nižšom podiele spotrebných predmetov v našom vývoze, pri absolútnom poklese vývozu spotrebných tovarov, pri súčasne zvýšenom dovoze poľnohospodárskych výrobkov a hotových potravín, zvýšil sa oproti roku 1937 objem výroby v priemysle spotrebných tovarov o 95,8% (o 79,8% oproti roku 1948).

V rokoch industrializácie sa prudko zvyšovala nielen úhrnná kúpna sila obyvateľstva z roka na rok rastúcim počtom pracujúcich vo všetkých odvetviach národného hospodárstva, ale značne vzrástli aj priemerné mzdy a platy a stupňovaním produktivity práce v poľnohospodárstve spolu s opatreniami na zvýhodnenie odpredaja poľnohospodárskych výrobkov zvyšovali sa aj príjmy družstevníkov a individuálne hospodáriacich roľníkov. Priemerné mesačné zárobky pracovníkov v celom národnom hospodárstve sa zvýšili r. 1953 oproti roku 1948 o 34,4%, pritom zárobky priemyselných robotníkov o 56%. Línia strany a vlády na sústavné znižovanie štátnych maloobchodných cien, podmienené rastom výroby pri súčasnom raste produktivity práce a znižovaní vlastných nákladov výroby, vytvára reálnu perspektívu sústavného zvyšovania reálnych miezd a platov a dôchodkov roľníkov.

Vládne vyhlásenie z 15. septembra 1953, ktoré bolo umožnené dosiahnutými výsledkami pri socialistickej industrializácii Československa, ohlasuje novú etapu nášho hospodárskeho vývinu, keď ďalší rýchly rozvoj výrobných síl je nerozlučne a bezprostredne spätý s mohutným rozmachom poľnohospodárstva a priemyslu spotrebných predmetov, s rastom verejnej a najmä osobnej spotreby obyvateľstva.

Pri hodnotení dosiahnutých úspechov v socialistickej industrializácii Československa treba mať na pamäti rozhodujúcu úlohu, ktorú pritom hrá existencia Sovietskeho sväzu, hospodársky vyspelej socialistickej krajiny a ďalej existencia celej sústavy krajín, ktoré odpadli od kapitalistického systému, zomkli sa okolo Sovietskeho sväzu a vytvorili zárodok nového socialistickeho svetového hospodárstva.

Mohutný sovietsky priemysel poskytuje ľudovým demokraciám roz-

siahlu pomoc pri rozvoji ich hospodárstva — dodáva im kompletné výrobné zariadenia, technicky najdokonalejšie stroje a prístroje, poskytuje im pôžičky a úver, odovzdáva im svoje vynálezy, výrobné skúsenosti, delí sa s nimi o poznatky svojej vedy, pomáha im pri školení vysokokvalifikovaných kádrov, dodáva im rad deficitných surovín, uzatvára s nimi dlhodobé obchodné dohody o výmene tovarov atď.

Z roka na rok sa prehľbuje aj spolupráca medzi samými krajinami ľudovej demokracie. V úzkej spolupráci dosiahli krajiny socialistického tábora hospodársku nezávislosť od imperialistických mocností. Hoci naďalej existuje kapitalistické obkl'účenie, podstatne sa zmenilo rozdelenie síl po druhej svetovej vojne v prospech tábora socializmu a v neprospech tábora kapitalizmu. Socialistické krajiny dosahujú z roka na rok väčšie hospodárske úspechy, rýchlo sa rozvíjajú ich výrobné sily, prehľbuje sa spoločné plánovanie, del'ba výrobných programov a vďaka tejto spolupráci uskutočňuje sa industrializácia ľudovodemokratických krajín rýchlym tempom a umožňuje súčasne rýchly rast životnej úrovne obyvateľstva zúčastnených krajín. V rámci tejto spolupráce pripadá Československu nanajvýš čestná a zodpovedná úloha pomáhať výrobkami svojho ťažkého priemyslu, najmä strojárstva, pri socialistickej industrializácii menej vyspelých ľudových demokracií. Náš ľud vysoko kladie záväzky, ktoré má voči ostatným krajinám socialistického tábora a vidí v nich významného činiteľa, ktorý ho nabáda neochabnúť v rozvíjaní svojho priemyslu výrobných prostriedkov, najmä v budovaní a zdokonaľovaní svojho strojárstva.

*Index priemyselnej výroby SSSR, ľudovodemokratických štátov
a niektorých kapitalistických krajín*

	1949	1950	1951	1952	1953
	rok 1948 = 100				
SSSR	120	148	171	190	214
ČSR	116	137	156	185	202
Bulharsko	130	160	191	225	252
Maďarsko	142	192	250	309	345
Poľsko	123	161	200	240	282
Rumunsko	140	192	247	304	348
Nemecká demokratická republika	100	126	154	178	200
USA	92	104	115	114	122
Anglicko	106	114	117	114	120
Francúzsko	110	111	125	131	125
Taliano	110	127	144	146	157
Švédsko	104	108	112	110	110
Dánsko	103	119	121	116	119
Belgicko	100	102	118	114	113
Holandsko	112	123	128	130	143
Juhoslávia	112	117	122	121	

Stačí konfrontovať stručne vyličený hospodársky vývin našej vlasti s údajmi o povojnovom hospodárskom vývine kapitalistických krajín.

Európy, aby sa každému stalo zrejším, že výstavba socializmu znamenala záchranu národnej zvrchovanosti, štátnej nezávislosti a hospodárskeho pokroku Československej republiky. Nebyť víťazstva robotníckej triedy, keby náš štát bol ostal súčasťou kapitalistického systému, bol by ho nevyhnutne stihol osud tých kapitalistických krajín, ktoré sa dostali do hospodárskeho a politického područia amerických imperialistov a sú čoraz viacej vtlačané do postavenia hospodárskeho prívesku Spojených štátov ako objekty okrádania a ožobračovania zo strany amerických monopolistov. Stará štruktúra hospodárstva kapitalistického Československa s jeho úplnou závislosťou od svetových trhov by za súčasných podmienok druhej etapy všeobecnej krízy kapitalizmu s jej nesmierne vystupňovanými odbytovými ťažkosťami nevyhnutne viedla k degradácii a úpadku československého hospodárstva. Náš hospodársky, sociálny a kultúrny rozmach, možný len za vlády robotníckej triedy a v úzkej spolupráci so Sovietskym sväzom a s ostatnými ľudovými demokraciami, je príkladom vývinu, ktorým nevyhnutne pôjdu aj všetky ostatné krajiny, ktoré sú zatiaľ ešte v područí kapitálu.

GUSTÁV SLÁDEK

VÝSKUM SPOTREBITEĽSKÉHO DOPYTU

Rozvoj nášho hospodárstva, zmeny v jeho štruktúre, ktoré sa uskutočnili v priebehu prvej päťročnice a rozvoj základných odvetví dosiahli u nás doteraz nepoznanú úroveň. Sústavný rast ťažkého priemyslu a ostatných odvetví a rozsiahla industrializácia dosiahli taký stupeň, ktorý dovoľuje, aby sa politika strany a vlády zamerala na rýchlejšie zvyšovanie životnej úrovne pracujúcich. Prvou päťročnicou sa utvorila materiálna základňa a predpoklady pre ďalší neustály rast blahobytu nášho ľudu.

Ďalším predpokladom pre zvyšovanie hmotnej a kultúrnej úrovne a spotreby je zrušenie viazaného trhu a menová reforma, uskutočnená v minulom roku.

Už r. 1953 sa veľa urobilo pre urýchlený vzrast hmotnej a kultúrnej úrovne pracujúcich; tento rok a budúce roky povedú k ešte prudšiemu vzostupu ich osobnej spotreby. V doterajšom vývine vykazovala spoločenská spotreba rýchlejšie tempo rastu ako osobná spotreba. V súčasnej dobe sú vytvorené všetky predpoklady pre rýchlejší vzostup osobnej spotreby.

Zvyšovanie hmotnej úrovne pracujúcich sa má teda prejavíť predovšetkým vo zvýšení osobnej spotreby, to znamená, že pracujúci občan našej republiky za tú istú mzdu dostane viac spotrebného tovaru, lepšej kvality, lepšie bude zásobený, umožní sa mu väčší výber tovaru, do predajní sa dá širší sortiment atď. Na dediny sa musí dostať viac tovaru, väčšieho výberu, a to so štruktúrne väčším podielom priemyselného tovaru.

Zvýšenie hmotnej a kultúrnej úrovne sa ďalej prejaví aj v tom, že sa urýchli bytová výstavba, zvýši sa kultúra bývania a zlepšia sa poskytované služby.

Zvýšený prisun tovaru väčšieho výberu a množstva a lepšej kvality vyžaduje, aby sa správne rozmiestila maloobchodná sieť predajní, aby sa všetky dôležité strediská a všetky mestá a dediny pravidelne a starostlivo zásobovali tovarom.

Zvyšovanie osobnej spotreby a zabezpečovanie možnosti stále väčšieho výberu a lepšieho nákupu pre spotrebiteľov vyžaduje, aby sa venovala zvýšená pozornosť orgánom a organizáciám obchodu, ktoré túto činnosť vykonávajú. Urýchlené zvyšovanie životnej úrovne vyžaduje, aby sme sa

zaoberali s vnútorným obchodom ako nositeľom sprostredkujúcej činnosti medzi výrobou a spotrebou. Nároky na obchod zo strany spotrebiteľov a ostatných odvetví vzrástli najmä po uskutočnení menovej reformy a po zníženíach cien.

Vnútorný obchod pri svojej činnosti plní najmä tieto funkcie:

1. Prináša množstvo tovaru k spotrebiteľom a vplýva na dopyt spotrebiteľov.

2. Prenáša požiadavky spotrebiteľov na výrobu, aby vyrábala také tovary, ktoré spotrebiteľ požaduje, a to v žiadanej kvalite a množstve.

Aby obchod mohol plniť prvú úlohu, musí dobre organizovať a plánovať prísun tovaru a uvádzať na trh nové tovary, ktoré znamenajú uspokojenie spotrebiteľského dopytu.

Aby mohol plniť druhú úlohu, musí organizovať široký prieskum spotrebiteľského dopytu, zisťovať potreby obyvateľstva a pružne zabezpečovať tieto potreby v spolupráci s výrobnými podnikmi. U výroby sa obchod musí usilovať dosiahnúť výrobu širšieho sortimentu. Na základe prieskumu dopytu obyvateľstva musí organizovať správne rozdeľovanie fondov tovaru tak, aby ako spomína s. Púčík vo svojom prejave z 25. januára 1954, „... v každom mieste a v ktoromkoľvek ročnom období mohol plne uspokojovať skutočné potreby obyvateľstva”.

Na objasnenie čím sa zaoberá obchod za socializmu musíme vedieť definíciu tovaru. J. V. Stalin ho definuje takto: „Tovar je taký produkt výroby, ktorý sa predáva hociktorému kupujúcemu, pričom majiteľ tovaru stráca pri predaji tovaru vlastnícke právo naň a kupujúci sa stáva vlastníkom tovaru, ktorý môže predať, dať do zálohy, nechať pokaziť.”

Sem nespádajú výrobné prostriedky, ktoré sú výrobkami štátneho socialistického sektora a z jedného štátneho podniku sa do druhého len premiestňujú. Tovar však produkujú aj štátne aj družstevné podniky. Tovar vyrobený v týchto podnikoch môže meniť svojho vlastníka, ktorý môže s ním narábať podľa definície tovaru. Z toho potom vyplýva, že objektom tovarového obratu sú predmety osobnej spotreby, ktoré vyrábajú obidva sektory, štátna a družstevná výroba.

Cieľ socialistickej spoločnosti je vyjadrený v základnom ekonomickom zákone socializmu a vyúsťuje v starostlivosť o človeka. V pozadí všetkých snažení stojí človek s jeho potrebami, žiadosťami, túžbou po spokojnom a pracovitom živote.

Z tohto cieľa sa vyvodzuje aj hlavný cieľ výroby. Hlavným cieľom výroby sa stáva zabezpečenie maximálneho uspokojenia hmotných a kultúrnych potrieb celej spoločnosti. Snaha o rozvoj takých odvetví výroby, ktoré spĺňajú požiadavky základného ekonomického zákona socializmu, je prvoradou spoločenskou úlohou. Pritom treba, aby výroba neustále zvyšovala akosť a sortiment výrobkov a znižovala ich hodnotu, čo vedie k väčšiemu uspokojovaniu potrieb spoločnosti.

Využívanie základného ekonomického zákona zo strany výroby a obcho-

du sa prejavuje v tom, že výroba stále viac a viac vyrába pre spoločnosť a jednotlivcov potrebné tovary, lepšej štruktúry a akosti a väčšej úžitkovej hodnoty. Obchod ich stále dokonalejšie prináša k spotrebiteľom, čím sa zaručuje možnosť každému kryť a uspokojiť hmotné potreby vo väčšej a väčšej miere.

Tam, kde existuje tovarová výroba nemôže neexistovať aj zákon hodnoty.

Pôsobnosť zákona hodnoty v podmienkach socialistického hospodárstva je ohraničená sférou tovarovej výroby. Tým, že sa zúžila sféra pôsobenia tovarovej výroby na spotrebné statky, zúžila sa aj sféra pôsobenia zákona hodnoty. Sféra pôsobenia zákona hodnoty sa v socialistickej spoločnosti týka predovšetkým obehu tovarov. V tejto oblasti pôsobí zákon hodnoty do určitej miery ako regulátor.

So zákonom hodnoty treba počítať, treba sa ho naučiť využívať vo všetkých odvetviach národného hospodárstva, najmä však vo sfére obehu. Preto pracovníci vnútorného obchodu musia zvlášť skúmať pôsobenie zákona hodnoty, aby ho čo najlepšie využili v prospech rozvoja celého hospodárstva a maximálneho zaokrútenia potrieb pracujúcich.

Vo sfére obehu sa pôsobenie hodnotového zákona prejavuje ako zákon ponuky a dopytu. Rôzne požiadavky spotrebiteľov na kúpu tovarov pôsobia ako regulátor spotreby jednotlivých druhov tovaru. Tieto požiadavky spotrebiteľov sú dopytom. Na výšku a zvláštnosti tohto dopytu sa dá pôsobiť cenovými úpravami, mzdovou politikou, reklamou atď. Ak nie sú splnené požiadavky spotrebiteľov po jednotlivých druhoch tovaru, prejaví sa regulujúca funkcia zákona hodnoty. To znamená, že sa dopyt sústreďí na určité tovary, v dôsledku čoho vznikne prechodný nedostatok jedných tovarov, kým iné ostávajú na skladoch ako tovar, po ktorom nie je dopyt.

Pracujúci na základe veľkosti svojich príjmov robia výber tovaru, výber spotrebných statkov. Štát využíva túto regulujúcu funkciu hodnotového zákona tým, že pôsobí ako na ponuku, tak aj na dopyt. Obidve stránky tejto rovnice sú určené — ovplyvňované plánom. Odmeňovaním podľa množstva a kvality práce sa vplýva na veľkosť dopytu, čiže na vytváranie kúpnych fondov obyvateľstva. Na druhej strane plánovanie objemu obratu tovaru, cenovej hladiny, ako aj správnej štruktúry vplýva na vytváranie ponuky. Spotrebiteľom sa ponúka tovar cestou obchodnej siete. Ponuka tovaru zo strany štátnych a družstevných obchodných podnikov predstavuje druhú časť, v ktorej sa prejavuje pôsobenie zákona hodnoty. Od množstva a kvality tovaru, ktorý štát ponúka, závisí, či bude celkom spotreba uspokojená, či bude obyvateľstvo plynule a správne zásobované, či nevznikne nedostatok niektorého tovaru. Ponuka a dopyt teda obsahujú prejav existencie zákona hodnoty, s ktorým pri plánovaní obchodu treba bezpodmienečne počítať.

Úlohy obchodu v súčasnom období

Náš obchod v súčasnom období plní a má plniť rad dôležitých úloh. Tieto úlohy zabezpečujú uskutočňovanie základného ekonomického zákona. Konkrétne úlohy nášho obchodu v súčasnom období vyplývajú z vládneho uznesenia z 15. septembra 1953. Úlohou obchodu je predovšetkým usku-točňovať maloobchodný obrat, ktorým sa spotrebiteľovi umožní, aby sa výškou svojich príjmov podieľal na spoločenskom produkte. Obchod musí zabezpečiť potrebné fondy tovaru pre maloobchodný obrat a ku zníženiu cien spotrebného tovaru. Musí sa sústavne zlepšovať zásobovanie obyva-teľstva rozšírením sortimentov, predajom večer, v nedeľu a vo sviatok. Musia sa zriadiť veľké obchodné domy a predajné strediská, ktoré sa majú dôkladne vybaviť tovarom. Na vidieku sa musí zlepšiť činnosť spotrebného družstevníctva najmä rozširovaním sortimentov. Mestá sa musia dobrým a pravidelným prísunom zásobovať zeleninou, ovocím, mliekom atď. Musí sa zlepšiť a presne dodržiavať plán sortimentu stanovený pre obchodnú sieť a zlepšiť rozvoz tovaru. Musí sa organizovať a robiť všestranný prieskum potrieb pracujúcich a operatívne zabezpečovať ich uspokojenie.

Úlohy sovietskeho obchodu v terajšej etape vývoja sú obsiahnuté v uznesení Rady ministrov SSSR a ÚV KSSS. Sú to: zvýšenie úrovne ob-chodu v najbližších dvoch až troch rokoch, zabezpečenie predaja všetkého nevyhnutného tovaru v každom meste a oblasti, a to bez porúch, ďalej zlepšenie služieb obchodu a uspokojovanie neustále rastúcich potrieb všet-kých spotrebiteľov. Ide najmä o zlepšenie organizácie obchodu, o rozvoj maloobchodnej siete, o zvýšenie kvalifikácie kádrov obchodu, o zlepšenie obchodu na dedine a o ďalší rozvoj kolchozného obchodu. Všetky opatre-nia konštatujú doterajšie nedostatky a súčasne ukladajú aj nové úlohy pracovníkom obchodu, ktorých splnením sa sovietsky obchod dostane na vyššiu úroveň. S. Mikojan vo svojom prejave konštatuje, že nemožno uskutočniť prudký vzostup ľudovej spotreby bez rozvíjania sovietskeho ob-chodu, ktorý je hlavnou formou rozdeľovania predmetov ľudovej spotreby.

O výskume spotrebiteľského dopytu s. Mikojan hovorí, že doterajšia organizácia obchodu nestačila dostatočne skúmať dopyt obyvateľstva, preto obchod nevedel dost' aktívne pôsobiť na dopyt. Pred pracovníkov obchodu ako jednu z prvoradých úloh stavia, aby aktívne pôsobili na dopyt v pokrokovom duchu. Hovorí: „Sovietsky obchod musí pestovať vkus spotrebiteľa, zavádzať nový tovar pre potrebu obyvateľstva, propagovať najvyššie potraviny, ktoré upevňujú zdravie, ako aj vhodné kvalitné a vkusné priemyselné výrobky, ktoré zlepšujú denný život a obohacujú kultúrny život pracujúcich.“

Úlohy sovietskeho obchodu môžeme aplikovať aj pre náš obchod. Všetky tieto úlohy treba riešiť v záujme maximálneho uspokojenia hmotných a kultúrnych potrieb pracujúcich a v záujme plánovitého a proporcionál-neho rozvoja národného hospodárstva a v rámci neho rozvoja obchodu.

Plánovanie obchodu

Obchod podobne ako všetky odvetvia národného hospodárstva zaisťuje plnenie týchto úloh plánom. Tak ako vo všetkých úsekoch národného hospodárstva aj v obchode sa plánuje. Používajú sa podobné metódy. Plánovanie obchodu však musí byť oveľa pružnejšie a operatívnejšie ako plánovanie iných odvetví. Predovšetkým, nám ide o vyriešenie rovnováhy ponuky s dopytom. V národohospodárskom pláne nie je také ťažké stanoviť a vyrovnať celkový rozsah dopytu s ponukou. Môžeme to urobiť pomocou bilancie peňažných príjmov a výdajov obyvateľstva a vybilancovaním fondov tovaru. V národohospodárskom pláne maloobchodného obratu však ide aj o to, aby sme v rámci ponuky a dopytu stanovili správnu štruktúru ponuky a dopytu. Plán maloobchodného obratu tovaru bude len vtedy správny, keď budeme mať správne stanovenú štruktúru dopytu a ponuky.

Proporcie v štruktúre dopytu a ponuky nestačí stanoviť len za celý štát, ale treba ich stanoviť správne aj za oblasti, kraje a okresy. Keby sme mali správny pomer medzi štruktúrou dopytu a ponuky za celý štát a nemali by sme ho za oblasť, kraje a okresy, viedlo by to k poruchám v zásobovaní.

Proporcie v štruktúre dopytu a ponuky musíme správne stanoviť aj podľa času. Nestačí mať rovnováhu ponuky a dopytu podľa štruktúry len za celý rok. Táto musí byť zachovaná aj v jednotlivých štvrtrokoch, mesiacoch a týždňoch, a to najmä vzhľadom na sezónnosť spotreby určitých druhov tovaru.

Ak je dopyt väčší ako ponuka, znamená to, že nie je dostatok určitého tovaru. Väčšia ponuka ako dopyt tiež neprospieva hospodárstvu, lebo v tomto prípade dochádza k hromadeniu tovaru. V socialistickom hospodárstve sa môžeme vyhnúť jednému alebo druhému prípadu disproporcie, lebo ponuka a dopyt sa netvorí živelne, ale plánuje.

Pri plánovaní obchodu začíname výpočtom bilancie peňažných príjmov a výdajov obyvateľstva a fondov tovaru. Z bilancie peňažných príjmov a výdajov nás zaujímajú kúpne fondy obyvateľstva a z hmotných bilancií nás zaujímajú tržné fondy. Celková hodnota kúpnych fondov má sa rovnať celkovej hodnote tržných fondov. Tržné fondy bývajú vyššie o nákupy úradov, organizácií a podnikov v maloobchodnej sieti, čo je však limitované.

Pri vypracovaní podnikových plánov obchodných podnikov si musíme pomáhať dosiahnutými výsledkami v minulom období a stanoviť patričný vzostup obratu, musíme skúmať ekonomiku kraja, okresu alebo mesta, kde obchodný podnik pôsobí a napokon musíme vychádzať z výskumu obchodnej konjunktúry a z výskumu spotrebiteľského dopytu.

Keď sledujeme obchod v plnení každodenných povinností, zdá sa nám, že prácu obchodu nemožno plánovať ako ostatné hospodárske procesy

v našom štáte. Ťažko sa dá uveriť, že by sa mohli plánovať také rozmanité pohyby a deje medzi predajňami a spotrebiteľmi, ktoré vyplývajú z najrôznejších záujmov človeka, ktorého požiadavky neustále rastú a sú stále rozmanitejšie a náročnejšie. Z perspektívy ročného obdobia vidíme, ako sa tieto požiadavky menia v čase. Aj z perspektívy teritória sú tieto požiadavky rôzne. Móda, ročné obdobia, zvláštne záujmy nútia človeka, aby sa stále zaujímal o rôzne druhy tovaru. Ďalej miestne zvyklosti, zamestnanie, vek, výška príjmov, pohlavie a mnoho iných činiteľov pôsobia na výber tovaru. Všetky tieto okolnosti vyžadujú neustálu zmenu vo veľkosti fondov tovaru. V skladbe sortimentu, nútia obchod, aby uvádzal nové a nové druhy tovaru na trh, vyžadujú zmenu špecifickej váhy jednotlivých druhov tovaru v sortimente atď.

Toto množstvo javov, ktoré môže pôsobiť na vývoj obchodu, musí sa neustále sledovať a aj plánovať. Plánovanie vyžaduje, aby sme mali podklady k zostaveniu plánu. Tieto podklady majú byť súhrnom všetkých prianí spotrebiteľov. Úlohou, ktorá stojí pred plánovačmi obchodu, je zistiť pranie spotrebiteľov a činiteľov, ktorí tieto prania ovplyvňujú.

Odhalenie týchto činiteľov je tiež úlohou štatistickej evidencie, a to najmä evidencie demografických údajov a výrobných výsledkov. Tieto údaje však nestačia. Pracovník obchodu musí poznať aj v štatistike neevidované javy, ktoré pôsobia na pranie spotrebiteľov, pretože aj títo činitelia ovplyvňujú požiadavky spotrebiteľov a tým spotrebiteľský dopyt. Najcennejší materiál nám v tomto poskytuje výskum spotrebiteľského dopytu.

Výskum spotrebiteľského dopytu a obchodnej konjunktúry ako predpoklad plánovania a operatívneho riadenia obchodných podnikov

Z uvedených skutočností vyplýva, že plánovanie obchodu musí byť najvyšš operatívne, nesmie byť strnulé a musí sa ním sledovať cieľ uspokojiť čo najviac spotrebiteľský dopyt. Aby sa ročné a štvrtročné plány obratu tovaru zostavovali čo najpresnejšie, musíme sa pri ich zostavovaní opierať o výskum obchodnej konjunktúry a výskum spotrebiteľského dopytu. Znalosť dopytu a jeho zvláštností, znalosť celkovej situácie na trhu a informovanosť o práci obchodného aparátu je dôležitou podmienkou každého plánovača obchodu, ak má byť jeho plánovanie ozaj pružné, operatívne a prispôsobivé.

Výskum obchodnej konjunktúry nám dáva široký prehľad o požiadavkách spotrebiteľov na jednotlivé druhy tovaru, ako aj o zmenách, ktoré v týchto požiadavkách neustále vznikajú v dôsledku vzrastajúcej hmotnej a kultúrnej úrovne nášho obyvateľstva.

Pod pojmom konjunktúra v širšom zmysle slova rozumieme konkrétne procesy vývoja hospodárskej situácie v danej etape vývoja. Výskum

obchodnej konjunktúry sa zaoberá rozborom konkrétnych procesov hospodárskej situácie tak, ako sa nám prejavujú na trhu v obchode.

Výskum trhu, ktorý sa robil za kapitalizmu, podstatne sa líši od výskumu obchodnej konjunktúry za socializmu a možno povedať, že nemá s ním nič spoločného. Kapitalistické poslanie a využívanie výskumu konjunktúry je odrazom kapitalistických zákonov. Úlohou výskumu trhu v kapitalizme je skúmať možnosti výroby a odbytu za cieľom dosahovania maximálnych ziskov.

Americký časopis *Advance Management* z mája 1950 napísal v článku o výskume trhu okrem iného toto: „Funkciu výskumu trhu osvetlíme tým, keď uvedieme, že jeho primárnym účelom je nepozorovane odkrývať príležitosti výhodného predaja...“ a ďalej „...zistiť, akým spôsobom možno doceliť najväčší konečný zisk je úlohou výskumu trhu.“

Kapitalisti využívajú ústavy pre výskum konjunktúry na to, aby dosiahli čo najväčšie zisky, aby im signalizovali čo majú vyrábať, kde majú tovar umiestiť a kde dosiahnu najväčšie zisky. K charakteristike kapitalistického ponímania výskumu konjunktúry trhu uvediem niekoľko výrokov, ktoré vyjadrujú nazeranie kapitalistov na výskum trhu. Tak M. John D. Rockefeller o technike štúdia trhu hovorí: „Razil som si cestu číslicami a ničím iným ako číslicami. Mladý muž, ktorý chce mať úspech a zisk, musí stále študovať číslice, stále len číslice a používať ich na vedenie obchodných záležitostí.“ White vo svojom diele *Market Analysis* uvádza toto: „Analýza trhu má nám tiež umožniť prehľad o existujúcej a očakávanej konkurencii. Prostredníctvom analýzy máme stanoviť cenu, pri ktorej nám ostane priemerný zisk. Na podklade analýzy máme stanoviť čas, v ktorom treba uskutočniť určitý obrat, aby sme dosiahli predpokladaný zisk.“ Edler typickým kapitalistickým spôsobom uvádza význam výskumu trhu a hovorí: „Výskum trhu má nám pomáhať merať výkonnosť našich snáh a tým aj vylúčiť straty, pomáha nám nájsť lacnejšie a lepšie cesty pre naše obchodné podnikanie, je naším ochrancom pred náhlymi zmenami, ktorým môže podľahnúť nielen náš tovar, ale aj celé obchodné a priemyslové odvetvie, a tieto zmeny sa môžu dostaviť za jednu noc.“

Toľko azda stačí povedať na objasnenie toho, čomu slúži výskum trhu v kapitalizme. Predovšetkým ide o zistenie výhodných ziskových možností výroby a odbytu, ďalej o to, aby sa chránili pred krízou, pred zmenami, ktoré prinášajú bankrot a ktoré, ako sami priznávajú, môžu sa dostaviť za jednu noc. Kapitalisti nechápu súvislosť konjunkturálnych javov s ostatnými hospodárskymi procesmi kapitalizmu, skúmajú konjunktúru nevedeckými metódami, keďže nepoznajú alebo nechcú poznať tie ekonomické zákony, ktoré napokon rozhodujú aj o ich konjunkturálnom alebo krízovom stave hospodárstva. Štatistické a matematické metódy, ktorými sa kapitalisti snažia dostať určité čísla, ktoré im majú vyjadrovať stav a možnosti podnikania, nie sú nijak vedecky odôvodnené. V kapitalistickom hospodárstve vládne konkurencia, anarchia a stála možnosť krízy.

Bez znalostí základných súvislostí ekonomických zákonov sa aj výpočty kapitalistických výskumníkov trhu stávajú nepatrnou útechou pre vlastné rozhodovanie v podnikaní a obchodovaní.

V socializme sa výskum trhu opiera o poznané ekonomické zákony, o učenie klasikov marxizmu-leninizmu. Tento teoretický základ dáva jasné smernice, prečo sa robí výskum, ako súvisí výskum so zvyšovaním životnej úrovne a ďalej ako súvisí s rozvojom ostatných odvetví národného hospodárstva. Treba mať stále pred očami úzku súvislosť konjunkturálnych javov a ostatných hospodárskych procesov. Nesmieme sa dopustiť chyby, ktorú robia buržoázni teoretici, že chápu konjunktúru len ako pomer ponuky a dopytu, výroby a odbytu. Keby sme nespájali výskum obchodnej konjunktúry s celou ekonomikou nášho štátu a nevideli v nej cieľ čo najlepšie umožniť plné pôsobenie základného ekonomického zákona, dopustili by sme sa chýb, konjunktúru by sme skúmali povrchno a samoučelne.

Výskum trhu v kapitalizme a výskum obchodnej konjunktúry v socializme nemajú teda nič spoločného. Výskum obchodnej konjunktúry v socializme je niečo kvalitatívne vyššie, pre spotrebiteľov prospešné a potrebné. V socializme nemusíme skúmať trh preto, aby sme zistili, či nám vyrobený tovar prinesie maximálny zisk, ale musíme si zistiť, či vyrobený tovar najlepšie zodpovedá požiadavkám spotrebiteľov.

Úlohou výskumu obchodnej konjunktúry je, aby odhaľoval príčiny neplnenia plánu obratu tovaru, možnosti prekročenia plánu, aby poukazoval na to, ako sú uspokojené náročné a rozmanité požiadavky a potreby obyvateľstva a k akým zmenám dochádza vo vývoji tržnej situácie.

Dôkladná znalosť situácie na trhu je dôležitou podmienkou operatívneho riadenia a plánovania obchodu. Kým z údajov účtovnej a štatistickej evidencie môžeme vidieť stav práce obchodných podnikov a predajní a na ich podklade urobiť len všeobecný rozbor plnenia plánu obratu tovaru, úlohou konjunkturálneho rozboru je odhaľovať aj príčiny a súvislosti medzi jednotlivými číslami, faktami a javmi. Aby výskum konjunktúry zistil príčiny a súvislosti medzi jednotlivými číslami, faktami a javmi, musí robiť podrobný rozbor plnenia plánu obratu tovaru, a to úhrne, podľa položiek bilančnej rovnice obratu tovaru a podľa druhov tovaru, ako aj všestranný výskum spotrebiteľského dopytu a celkových tendencií vo vývoji obchodnej konjunktúry. V rámci tohto musí získavať podklady zo styku so spotrebiteľmi. Výskum obchodnej konjunktúry znamená aj zisťovanie vplyvov na objem a štruktúru dopytu a na vývoj obchodnej konjunktúry z tohto hľadiska (to znamená zisťovať kúpne fondy, tovarové fondy a ich prísun do jednotlivých obchodných článkov, kvalitu výrobkov, sezónne a módné výkyvy atď.). Výskum obchodnej konjunktúry obsahuje aj hodnotenie činnosti obchodných podnikov, zovšeobecňovanie najlepších skúseností, kritiku a sebakritiku nedostatkov a návrhy na konkrétne opatrenia na zlepšenie zásobovania a práce obchodných podnikov. Toto všetko treba robiť za jednotlivé obchodné podniky a za obchodné systavy,

teda osobitne za družstevný a štátny obchod, za určité územné celky, kraje a okresy, podľa jednotlivých vybraných tovarových skupín (osobitne za vidiek a za mestá) a podľa druhov podnikov a foriem obsluhy.

Maloobchodné a veľkoobchodné podniky a vyššie organizačné zložky zisťujú výskumom obchodnej konjunktúry vplyvy a činiteľov, ktoré sa týkajú obchodného podniku ako celku a ktoré zpravodajské predajne zisťovať nemôžu. Najdôležitejší činitelia, ktorí charakterizujú obchodnú konjunktúru sú: priemerné množstvo dodaného tovaru, doba obrátky tovaru, intenzita dodávok jednotlivých druhov tovaru, racionálne využitie obrátových prostriedkov, sieť predajní, jej špecializácia a typizácia, veľkosť predajní a počet predavačov, politická a odborná vyspelosť predavačov, organizácia práce v predajniach, účelnosť administratívy podniku, rozsah príjmov a výdavov spotrebiteľov v okruhu pôsobnosti podniku, sociálne zloženie obyvateľstva, vekové zloženie obyvateľstva, geografické podmienky a počasie.

Výskum spotrebiteľského dopytu ako časť výskumu obchodnej konjunktúry

V predchádzajúcej kapitole sme uviedli, že úlohou konjunkturálneho výskumu je robiť všestranný výskum spotrebiteľského dopytu a celkových tendencií vo vývoji obchodnej konjunktúry. Výskum spotrebiteľského dopytu je časť výskumu obchodnej konjunktúry, a to taká, ktorá z priameho styku orgánov obchodu so spotrebiteľmi skúma a usudzuje na celkové tendencie vo vývoji obchodnej konjunktúry.

Aby sme mohli klásť výrobe konkrétne a opodstatnené požiadavky, aby sme ich mohli plánovať, musíme ich predovšetkým sami dobre poznať, a to čo do sortimentu, množstva, sezónnosti a kvality. S. Mikojan o plánovaní v obchode hovorí: „Toto plánovanie musí počítať s veličinami, ktoré sú podrobené častým výkyvom, musí prihliadať k vzájomnému pôsobeniu ponuky a dopytu, vkusu spotrebiteľov, národným a miestnym zvláštnostiam a klimatickým podmienkam. Plánovanie obchodu musí byť viac ako iné plánovanie prispôsobivé, operatívne a pružné. Kto plánuje obchod, musí, povedal by som, tvoriť, musí mať zvláštnu obchodnú intuíciu, aby splnil všetky požiadavky vyplývajúce z týchto zvláštností.“

Náš ľahký priemysel je dnes schopný vyrábať všetok spotrebný priemyselný tovar a je schopný plne nasýtiť zvýšené požiadavky nášho trhu. Ide o to, aby ľahký priemysel vyrábal to, čo spotrebiteľia potrebujú. U výroby musíme dosiahnuť takú skladbu tovarov, ktorá by najlepšie vyjadrovala dopyt spotrebiteľov, a to nielen za celý rok, ale aj podľa sezónnosti, podľa miesta a kvality. Pri riešení týchto otázok hrá hlavnú úlohu výskum spotrebiteľského dopytu. Bolo by nesprávne ponechať riešenie týchto otázok živelnému vývoju a ponechať výrobu bez informovania o požiadavkách spotrebiteľov. Stávalo a stáva sa, že obchodné podniky doteraz ne-

správne alebo vôbec neinformovali výrobu, nemali dost široko a správne podchytený dopyt spotrebiteľov. Samé obchodné podniky nevedeli čo majú na sklade, aké zásoby sú v maloobchodnej sieti. Fondy tovarov od výroby sa nesprávne rozdeľovali medzi mestá a dediny, medzi kraje a oblasti. Nezabezpečovali sa včas fondy tovarov pre sezónnu spotrebu. Niet divu, že obyvateľstvo bolo nespokojné, nadávalo sa na obchod, často cez obchod na politické zriadenie a denná tlač bola plná spravodlivej kritiky obchodu.

Na potrebu robiť systematický výskum trhu ako predpoklad správneho plánovania maloobchodného obratu poukazujú už metodické pokyny na zostavenie plánov obchodu na rok 1950. Odvtedy sa v metodických pokynoch každoročne poukazuje na základný predpoklad úspešného plánovania, na potrebu skúmať dopyt spotrebiteľov, vydávajú sa smernice a pokyny na jeho vykonávanie, ale výsledky nie sú uspokojivé. Chyby doterajšieho výskumu spotrebiteľského dopytu boli v tom, že sa nerobil systematicky. Všetky hlásenia sa obmedzovali na konštatovanie nedostatkových druhov tovaru a závad v zásobovaní. Tieto hlásenia sa nepoužili na hlbšie odhaľovanie príčin a súvislostí a nevedli k návrhom na konkrétne opatrenia. Nedostatky sa odstraňovali len operatívne a čakalo sa ďalej, kde sa zasa objavia. Chýbal hlbší rozbor a zovšeobecnenie na základe výskumu spotrebiteľského dopytu a ostatných podkladov. Často zprávy o trhu a dopyte spotrebiteľov boli zámerne skreslené, nepreverovali sa a umožňovali len čiastkové nápravy v zásobovaní. Je pravda, že v mnohých zpravodajských predajniach sa vyplňali výkazy a zprávy o spotrebiteľskom dopyte a mnohé obchodné podniky majú organizovanú zpravodajskú sieť, ale činnosť týchto nemôže nijako uspokojovať.

Najviac chýb v dôsledku nedostatočného skúmania spotrebiteľského dopytu nastáva pri objednávaní sortimentu tovaru. Požiadavky spotrebiteľov rastú rýchle, ale v regáloch predajní sa často tovarová náplň nemení niekedy aj rok, dva. Pracovníci predajní sa každodenne stykajú s desiatimi tisícami spotrebiteľov. Predavač je prvý, ktorý prichádza do styku so spotrebiteľom a ktorému spotrebiteľia vyslovujú svoju mienku, svoju spokojnosť alebo nespokojnosť, pritom však predavačov ako prvých berú na zodpovednosť za predávaný tovar. Je teda povinnosťou predavačov tlmočiť záujmy spotrebiteľov a tieto záujmy, ako hovoril s. Mikojan v referáte na Celosväzovej porade pracovníkov obchodu 17. októbra 1953, brániť, aby priemysel dodával tovar dobrej akosti a vo veľkom výbere, aby zlý tovar neprenikal do obchodnej siete.

Najmä po menovej reforme a zrušení viazaného systému zásobovania vzniká aj u nás potreba dôkladnejšie a hlbšie skúmať dopyt spotrebiteľov. Obchod môže predávať len taký tovar, ktorý slúži k úplnej spokojnosti spotrebiteľov. Nedostatočný výskum dopytu spotrebiteľov sa v skutočnosti stáva brzdou rozvoja nášho obchodu. Nedostatočný výskum spôsobuje, že obchod nemôže plne prispievať k plneniu základného ekonomického zákona socializmu.

Zlou službou strpčuje obchod život spotrebiteľov. Treba, aby si obchod tieto nedostatky uvedomil a aby ich odstraňoval. Náš priemysel môže vyhovieť požiadavkám našich spotrebiteľov. Znalosť spotrebiteľskej mienky a dôkladné využitie tejto znalosti voči výrobe nám jedine umožňuje, aby obchod mohol uspokojiť nároky spotrebiteľov, aby ich mohol zásobiť takým tovarom, ktorý spotrebiteľia hľadajú. Výskum spotrebiteľského dopytu je preto tým prostriedkom, využitím ktorého môžeme uspokojiť spotrebiteľov a pritom plniť a prekračovať plán maloobchodného obratu. Dochvilnosť v podávaní hlásení o spotrebiteľskom dopyte, podávanie takých správ, ktoré obsahujú skúsenosti a sú skutočnou mienkou spotrebiteľa, je prostriedkom, aby sa skúsenosti obchodu uplatňovali vo výrobe, lebo náš priemysel bude vyrábať predovšetkým to, čo si spotrebiteľ žiada.

Vládne vyhlásenie z 15. septembra 1953 o výskume spotrebiteľského dopytu hovorí: „Od obchodných organizácií budeme žiadať, aby všestranným prieskumom pružne zisťovali potreby pracujúcich a zabezpečovali ich uspokojovanie.”

Vládne vyhlásenie v tejto súvislosti na adresu priemyslu hovorí: „Treba intenzívnejšie pokračovať v úsilí o zvyšovanie kvality našich výrobkov a dbať o to, aby zodpovedali vkusu a požiadavkám pracujúcich. Treba usilovať o zvýšenie technologickej disciplíny v závodoch, ktoré vyrábajú tovar a potraviny, zlepšiť technológiu, sprísniť kontrolu kvality na všetkých stupňoch výrobného procesu a dôsledne viesť závody k rovnomernému plneniu sortimentov podľa prania a dopytu pracujúcich.”

Organizácia, metódy a technika výskumu spotrebiteľského dopytu

V maloobchodných podnikoch sa zisťuje štruktúra a objem spotrebiteľského dopytu v zpravodajských predajniach a zisťujú ho aj vyššie organizačné zložky maloobchodu, ktoré majú možnosť použiť údaje zpravodajských predajní a všetkých svojich predajní, výsledky vlastného prieskumu a údaje nadpodnikovej štatistiky. Výskum spotrebiteľského dopytu sa teda nerobí cez celú sieť maloobchodných predajní. Na evidovanie spotrebiteľského dopytu sa používajú tzv. zpravodajské predajne. Tieto predajne sa vyberú podľa určitých zásad. Ich úlohou je viesť evidenciu, sledovať a zachycovať každý prejav spotrebiteľa, jeho dopyt po tovare, a to bez ohľadu na to, či bol jeho dopyt uspokojený alebo nie.

Zásada je poveriť čo najviac predajní vykonávaním výskumu spotrebiteľského dopytu, aby neostala nepovšimnutá žiadna požiadavka spotrebiteľov. Za zpravodajské predajne sa vyberú predajne umiestené v strede mesta, na okraji mesta, na vidieku, predajne pri železničných staniách atď., aby sme mali podchytený dopyt z hľadiska územného, z hľadiska frekvencie nákupu. Z hľadiska sortimentu sa prizerá na to, aby predajne reprezentovali všetok sortiment, ktorý obchodný podnik predáva.

Výber zpravodajských predajní neznamená, že ostatné predajne nemajú

evidovať spotrebiteľský dopyt. Je to povinnosťou všetkých predajní a predavačov, ale najväčší dôraz sa kladie na zpravodajské predajne.

Metódy výskumu spotrebiteľského dopytu sú určité formy a spôsoby zisťovania vplyvov a činiteľov, ktorí pôsobia na spotrebiteľský dopyt a na celkovú činnosť obchodu. Metódami výskumu sa snažíme zistiť to množstvo vplyvov, ktoré nám formujú spotrebiteľský dopyt na rôznych miestach a v rôznom čase. Predovšetkým zisťujeme sám dopyt a potom činiteľov, ktorí tento dopyt ovplyvňujú. Zhruba poznáme dva druhy dopytu: dopyt uspokojený a dopyt neuspokojený, alebo tvoriaci sa. Podľa týchto dvoch druhov dopytu potom rozoznávame aj metódy, ktoré používame na výskum, a to osobitné metódy pre výskum uspokojeného dopytu a metódy pre výskum neuspokojeného a tvoriaceho sa dopytu.

Uspokojený dopyt je taký, keď sa požiadavka spotrebiteľa na určitý druh tovaru splní, vtedy, keď sa uskutoční kúpa a predaj podľa požadovaného sortimentu, množstva a kvality. Za neuspokojený dopyt pokladáme taký dopyt po tovare, pri ktorom ide o požadovanie takého tovaru, ktorý je síce v obehu, ale vo chvíli, keď ho spotrebiteľ požaduje, nemôže byť obslužený podľa žiadanej kvality alebo kvantity. Za tvoriaci sa pokladáme taký dopyt, ktorý sa viaže k tovaru, ktorý sa doteraz nevyrába, ale spotrebiteľ si želá zakúpiť si ho. Výrobné podniky ho už pripravujú uviesť do predaja, propagujú ho a snažia sa vytvoriť dopyt.

Každý druh spotrebiteľského dopytu má svoje metódy výskumu. Metódy výskumu uspokojeného dopytu delí S. V. Serebrjakov, autor knihy *Organizácia a technika sovietskeho obchodu* na tri skupiny:

1. Metódy priamej operatívnej evidencie predaja tovaru (napr. metóda rozboru paragónov, metóda rozboru štítkov pripevnených k výrobku, metóda rozboru stručných poznámok predavača).

2. Metódy evidencie predaja tovaru podľa údajov o pohybe zásob (metóda rozboru skladového účtovníctva, metóda rozboru rýchlych, čiastočných inventúr, metóda rozboru pravidelných inventúr).

3. Metódy evidencie predaja tovaru podľa údajov o dobe, počas ktorej je tovar v predajni.

Metódy klasifikuje aj podľa toho, z akých prameňov a údajov zisťujeme povahu dopytu. Podľa toho rozoznávame údaje, ktoré nám poskytujú záznamy o obchodnej činnosti, a údaje spotrebiteľa. Sú buď ústne, alebo písomné. Niekedy naraz zisťujeme dopyt uspokojený aj neuspokojený a tvoriaci sa. Tu si pomáhame metódami súborného výskumu dopytu, ako konferencia so spotrebiteľmi a komplexná záznamová metóda o prianiach a sťažnostiach spotrebiteľov. V praxi obyčajne spájame niekoľko metód a aplikujeme ich na tie úseky a problémy, z ktorých môžeme dostať najvernejší obraz o stave dopytu.

Najbežnejšie metódy pre výskum neuspokojeného a tvoriaceho sa dopytu sú tieto:

Metóda rozboru záznamov predavačov o prianiach a sťažnostiach spo-

trebiteľov. Toto je najúčinnějšía metóda. Spotrebiteľ spravidla pri priamom styku s predavačmi vyslovuje svoj názor na tovar, ktorým je pri kúpe úplne zaujatý. Predavač sa obyčajne vtedy z niekoľkých vyslovených slov alebo posunkov spotrebiteľa môže dozvedieť a urobiť si záznam o uspokojenom, neuspokojenom alebo čiastočne uspokojenom dopyte spotrebiteľa. Pritom sa predavač niekoľkými vhodne volenými slovami môže opýtať spotrebiteľa a tento v odpovedi vyslovuje svoj subjektívny názor na tovar. Takýmto spôsobom sa tvorí tzv. súborný výskum spotrebiteľského dopytu.

Záznamová metóda chýbajúceho tovaru. Keď predavač nemôže viesť rozhovor so spotrebiteľom, obmedzuje sa len na zistenie neuspokojeného dopytu tak, že si na háрку alebo formulári poznamená dopyt spotrebiteľa na tovar, ktorý predajňa nemá. Evidencia sa robí vo forme čiarok alebo slovných (písomných) poznámok. Ide spravidla o určité vybrané druhy tovaru. Údaje získané poznámkami sa za predajňu alebo podnik sčítajú a z nich si môžeme urobiť predstavu o veľkosti dopytu, keď bude tovar normálne v predaji. Podľa veľkosti neuspokojeného dopytu po určitých tovaroch stanovíme poradie úzkoprofilového tovaru. Tento spôsob zisťovania dopytu používame najmä tam, kde nie je široký sortiment a kde nám ide o špeciálny prieskum.

Komplexná metóda záznamov predavača o sťažnostiach spotrebiteľov. Táto metóda naraz skúma aj uspokojený aj neuspokojený a tvoriaci sa dopyt. Predavač si stenograficky alebo obyčajným písmom v denníku spotrebiteľského dopytu zaznamenáva všetky pripomienky, priania a sťažnosti spotrebiteľov o zakúpenom alebo nedostatkovom tovare. Tieto poznámky si musí predavač urobiť buď hneď po odchode spotrebiteľa alebo večer po ukončení predaja. Najsprávnejšie je zaznamenať si získané informácie ihneď. Niekedy si predavači zaznamenávajú získané informácie až koncom týždňa, čo je, pravda, nesprávne, lebo počas týždňa sa údaje výskumu hromadia a koncom týždňa predavačom robí ťažkosť rozpamätáť sa na všetky sťažnosti spotrebiteľov.

Pri špeciálnych výskumoch sa používa aj metóda stenografického zachytenia rozhovoru so spotrebiteľom. Túto metódu používame hlavne na rozbor kvality obsluhy a činnosti predajne. Rozhovor treba zachycovať nepozorovane. Táto metóda nám môže poskytnúť všetky údaje, ktoré zisťujeme predchádzajúcimi dvoma metódami. Rozbor spotrebiteľského dopytu na pracovných desaťminútovkách a iných pracovných poradách. Tieto porady majú ten význam, že sa na nich zovšeobecňujú získané poznatky. Tu sa odhaľujú príčiny nedostatkov a výsledky komplexného alebo čiastkového výskumu. Vedúci predajne môže podľa uzáverov týchto porad urobiť opatrenia. Na týchto poradách sa musia riešiť problémy, ako napr., ktorý tovar ide najviac na odbyt, po ktorom je nedostatočný dopyt, ktoré sú príčiny nedostatočného dopytu, nedostatky v kvalite tovaru, vonkajšej úpravy, možnosti ich odstránenia atď. Je výhodné, keď sa na takýchto poradách zúčastnia aj zástupcovia výroby a veľkoobchodu.

Rozbor knihy prianí a sťažností. Aj kniha prianí a sťažností je prostriedkom na zachytenie neuspokojeného dopytu. Obyčajne naši spotrebiteľia píšu do knihy prianí a sťažností len vtedy, keď neboli ich požiadavky uspokojené, keď neboli dobre obslužení atď. Preto obyčajne z knihy prianí a sťažností vyčítame len neuspokojený dopyt. Tieto knihy majú byť umiestené na takom mieste, aby ich spotrebiteľ videl, aby im boli prístupné. Je na pracovníkoch obchodu, aby propagovali knihu prianí a sťažností, aby si takýmto spôsobom obstarali záznamy o spotrebiteľskom dopyte.

Rozbor individuálnych objednávok spotrebiteľov nám umožňuje urobiť si predstavu o novo sa tvoriacom vkuse spotrebiteľov a o požiadavkách na tovar. Táto metóda sa najlepšie uplatňuje v odievaní, lebo nás upozorňuje na meniaci sa vkus. Ide nám o to, aby sa výroba konfekcie neopozdovala za vývojom módy a požiadavkami spotrebiteľov. Táto metóda nás súčasne upozorňuje aj na nedostatočný výber modelov v odievaní. Do našich predajní často prichádzajú modely šiat, ktoré sa už nenosia. Výroba odevov sa sama musí chopiť iniciatívy a sama uvádzať na trh vzory podľa požiadaviek spotrebiteľov, a to také, aby vyhovovali požiadavkám aj najnáročnejšieho spotrebiteľa. Tento výskum sa má správne robiť v spolupráci so zákazkovou službou, kde si spotrebiteľia objednávajú a dávajú šit šaty.

Metóda rozboru dotazníkov spočíva v tom, že pomocou dotazníka, ktorý spotrebiteľ má vyplniť, sa zisťuje spotrebiteľský dopyt. Dotazník obyčajne dostávajú kupujúci, ktorí neboli uspokojivo obslužení. Dotazník obsahuje otázky, ktoré sa týkajú nedostatkového tovaru. Spotrebiteľia však v mnohých prípadoch nie sú ochotní vyplňovať dotazníky a tak výsledky získané touto metódou nie sú veľmi uspokojivé.

Účelom módných prehliadok je oboznamovať spotrebiteľov s novými vzormi, ktoré majú prísť do predaja v budúcej sezóne a takto súčasne aj vykonať vplyv na spotrebiteľov. Na prehliadke si overujeme záujem o navrhnuté modely, lebo spotrebiteľia sa obyčajne hneď vyjadrujú k jednotlivým návrhom. Niekedy sa hlasuje aj o kvalite modelov a tým sa získava prehľad aj o približnom množstve, v akom by sa asi príslušný model mal vyrábať. Niekedy sa spotrebiteľom pred zahájením prehliadky rozďajú lístky s poradím predvádzaných modelov. Spracovaním hlasovacích lístkov a ich triedením môžeme si urobiť presnejšiu predstavu o výsledkoch prehliadky.

Konferencie so spotrebiteľmi spravidla usporiadajú obchodné podniky s národnými výbormi, niekedy so zástupcami výroby. Na konferenciách spotrebiteľia podávajú návrhy a sťažnosti na akosť, sortiment tovaru, na prácu predajne. Zástupcovia predajní, národných výborov a výroby si evidujú poznámky spotrebiteľov a takto si získavajú údaje o spotrebiteľskom dopyte.

Na týchto konferenciách je dôležité, aby sa na každý dopyt spotrebiteľov odpovedalo politicky a odborne správne. Nedostatky sa majú spotre-

bitelom správne vysvetliť. Je správne, keď zástupcovia obchodu a výroby v odpovedi spomenú spotrebiteľom, aké opatrenia sa urobia na uspokojenie spotrebiteľov.

Aby sme dostali úplný obraz o spotrebiteľskom dopyte, aby sme získané výsledky mohli čo najviac a najpresnejšie zovšeobecniť, nestačia nám výsledky získané len jednou metódou výskumu spotrebiteľského dopytu. Úlohou výskumníkov spotrebiteľského dopytu je použiť výsledky získané každou z metód a len potom robiť celkový uzáver. Metódy výskumu sa navzájom dopĺňujú. Keď nám napr. viac výsledkov získaných rôznymi metódami naznačuje ten istý dopyt po tom istom tovare, nadobúdame istotu a vidíme, ktorý je náš najhlavnejší problém pre uspokojenie dopytu a kde máme operatívne zasahovať.

Tak ako výskumom obchodnej konjunktúry nezistujeme len konjunktúru, ale aj príčiny, ktoré konjunktúru ovplyvňujú, tak aj pri výskume spotrebiteľského dopytu zisťujeme aj činiteľov, ktorí pôsobia na dopyt spotrebiteľov. Sú to najmä akosť tovaru, vonkajšia úprava tovaru, účinky cien, účinky šuškanych správ, intenzita predaja podľa sezóny, dní a hodín, postoj spotrebiteľa k podniku, informovanosť o novom výrobku, reklama a výsledky propagácie, regionálne zvyklosti, nákupné zvyky a predsudky.

Ak sa zvýši akosť tovaru pri tej istej cene, dopyt stúpa. Ak sa však zvýši akosť tovaru za súčasného zvýšenia ceny, môže stúpnuť dopyt, ak to kúpne fondy obyvateľstva dovoľujú, ale pravdepodobne stúpne pri tom istom tovare nižšej kvality a ceny.

Vonkajšia úprava tovaru tiež vplýva na spotrebiteľský dopyt. Nevkusná vonkajšia úprava tovaru odradzuje od kúpy, kým vkusná vonkajšia úprava tovaru vábi spotrebiteľov. Zmeny cien pôsobia na spotrebiteľský dopyt v tom zmysle, že zvýšenie cien znižuje spotrebiteľský dopyt, kým zníženie cien pri zachovaní tej istej kvality podporuje dopyt spotrebiteľov. Aj účinky šuškanych správ pôsobia na spotrebiteľský dopyt, čo sme zisťovali najmä pred menovou reformou. Vtedy rozširovanie správ o menovej reforme a o nedostatku určitého tovaru zapríčinilo rapidný vzostup dopytu. Intenzita predaja podľa sezóny, dní a hodín je iná a podľa toho sa mení aj dopyt. Obchod musí brať do ohľadu takého činiteľa ako napr. začiatok školského roku a s tým súvisiace stúpnutie dopytu po školských potrebách. V priebehu dní je dopyt rozdielny. Najviac stúpa dopyt v dňoch výplaty miezd a v nasledujúcich dňoch po výplate. Aj počas hodín predajného času sa mení dopyt. Po potravinách je najväčší dopyt neskoro popoludní a zrána a po ostatnom tovare najmä popoludní po skončení pracovného času. Systematický dopyt ovplyvňuje aj to, keď si spotrebiteľia zvyknú na určitú predajňu. Napr. vidieťčania si v Bratislave zvykli na nákupy v obchodných domoch, najmä na nákup v obchodnom dome Dunaj. Spotrebiteľia si tiež zvykli na nákup zrnkovej kávy v bývalých predajniach Meinel.

Je jasné, že organizovať takú dôležitú činnosť ako výskum spotrebiteľ-

ského dopytu a obchodnej konjunktúry vyžaduje vysokú vyspelosť kádrov. Táto otázka v obchode je veľmi páľivá a treba k nej pristúpiť s najväčšou vážnosťou. S. Široký na X. sjazde KSS vyslovil požiadavku „... aby aj v obchodnom aparáte vyrástli politicky a odborne kvalifikované kádre, schopné zvládnuť úlohy na poli zásobovania pracujúcich“. O tom, akú dôležitú úlohu pripisujú kádrom v Sovietskom sväze, si môžeme urobiť predstavu z III. časti uznesenia Rady ministrov SSSR a ÚV KSSS o opatreniach na ďalší rozvoj sovietskeho obchodu. (*O opatreniach na zlepšenie výchovy kádrov v obchode.*)

Len vysoko odborne a politicky vyspelí predavači a zamestnanci obchodu nám zabezpečia, že výskum trhu nám bude slúžiť ako najdôležitejší podklad pre správne plánovanie, zásobovanie a rozmiestňovanie tovaru v súlade s požiadavkami základného ekonomického zákona. Zpravodajcovia predavači a výskumníci sa musia držať hlavne týchto zásad: Musia si uvedomiť, že na konci celého nášho snaženia stojí človek a jeho dobro a o to dobro sa musia postarať aj predavači. Poctivo robeným výskumom spotrebiteľského dopytu urobia prvý krok k tomu, aby socialistický obchod plne uspokojil spotrebiteľov. Do svojho denníka výskumu si musia pravidelne zapisovať všetky pozoruhodné skutočnosti, ktoré potom majú uvádzať v správach. Denne zisťovať či splnili plán a keď nie, prečo. Zamerať sa predovšetkým na to, aby mali na sklade ten tovar, ktorý naši pracujúci potrebujú. Včas a riadne objednávať tovar. Zisťovať, ktoré druhy tovaru by sa dobre predávali, ale sa nevyrábajú. Ktoré druhy pravidelne prisúvané do predajne sa predávajú dobre a ktoré ťažko. Prečo? Atď.

* * *

Realizácia tovaru v maloobchodnej sieti nezávisí len od výpočtov rozsahu nákupov obyvateľstva pomocou kúpnych fondov obyvateľstva, tovarových fondov a potrebných materiálo-technických podmienok, ale aj od toho, aký je dopyt obyvateľstva po jednotlivých druhoch tovaru. Najdôležitejším predpokladom plánovania štruktúry obratu tovaru, jeho správneho miestneho a časového rozvrhnutia je výskum spotrebiteľského dopytu a obchodnej konjunktúry. K tomu, aby sme správne mohli zostaviť plán maloobchodného obratu musíme zistiť, aký tovar, v akom množstve, akých rozmerov, farieb, kvality a druhov je potrebný na uspokojenie kúpneho fondu alebo dopytu spotrebiteľov, ďalej zistiť, ktorý tovar bude kedy vyhľadávaný. Na zostavenie plánu treba zistiť aj veľkosť dopytu v minulom období, ktorý mal byť krytý tovarom, kde a kedy sa tento dopyt vyskytol, pri akom druhu tovaru je stály a kde pohyblivý, či nastala zmena v pohybe dopytu, či je dopyt stáleho alebo sezónneho charakteru. Treba poznať pravdepodobný vzrast dopytu, o koľko vzrastie spotreba na jednu osobu, sezónne požiadavky na tovar, štruktúrálnu skladbu hľadaneho tovaru a musíme vedieť zužitkovať pozorovanie spotrebiteľov na akosť, množstvo, formu a druh tovaru.

JURAJ FECANIN

ZA ĎALŠÍ ROZVOJ MIESTNEHO PRIEMYSLU

1. Úlohy národných výborov pri riadení hospodárstva

Nové zákony o národných výboroch a voľbách do nich sú významným medzníkom v ďalšom prehĺbvaní zásad demokratického centralizmu pri riadení politického, hospodárskeho a kultúrneho života a vo vytváraní základov socializmu v našej krajine. Národné výbory vo svojom vývoji sa takto ešte viacej priblížia k svojmu veľkému vzoru — soviету poslancov pracujúcich v Sovietskom sväze.

Naše národné výbory vznikli v rokoch fašistickej okupácie ako revolučné orgány národnooslobodzovacieho boja. V svojej činnosti naväzovali na svoju slávnú tradíciu z roku 1918 a na bohaté skúsenosti sovietskych orgánov štátnej moci a štátnej správy. Po oslobodení, podľa zásad Košického vládného programu, boli národné výbory vybudované na celom území republiky a stali sa nástrojom širokej demokratizácie celého verejného života, zabezpečovania revolučných práv a slobôd ľudu a boja proti všetkým pozostatkom fašizmu. Ťažisko činnosti národných výborov na začiatku spočívalo hlavne v ich mocensko-politickej funkcii. Popri týchto úlohách národné výbory plnili aj funkciu hospodársko-organizátorskú a kultúrno-výchovnú, ktorá sa značne prehĺbila najmä po februárovom víťazstve. Pri plnení hospodárskej funkcie sa národné výbory zameriavali predovšetkým na veľké a ťažké úlohy, spojené s prestavbou celého nášho národného hospodárstva, najmä pri budovaní ťažkého priemyslu, industrializácii Slovenska, zaistovaní pracovných síl pre uhoľné a rudné bane, pri zabezpečovaní úloh poľnohospodárskej výroby, výkupu, zásobovania, výstavby škôl a pod. Národné výbory zohrali takto významnú úlohu pri konsolidácii nášho vojnou zničeného hospodárstva po oslobodení, ako aj v jeho ďalšej výstavbe a prestavbe v rokoch dvojročnice a prvej Gottwaldovej päťročnice.

Popri úlohách celoštátneho významu národným výborom zverili do bezprostredného riadenia podniky miestneho významu, ktoré svoju činnosť zameriavali na uspokojovanie miestnych výrobných potrieb a služieb. Organizačnou formou týchto prevádzkárni sa stali komunálne podniky, ktoré prešli viacerými organizačnými zmenami, kým dosiahli terajší stav.

Vzhľadom na to, že v komunálnych podnikoch išlo v podstate o roztrieš-tenú malovýrobu a slabé kádrové vybavenie, národné výbory pri plnení svojej hospodárskej funkcie nemohli obsiahnuť tento úsek v plnej šírke. Bolo treba pomerne dlhého časového úseku pre vyjasnenie samej povahy miestneho hospodárstva a jeho organizačných foriem. Súčasne bolo treba prekonať nejasnosti okolo vlastníckej povahy majetku komunálnych podnikov, ktorý podľa prvej zákonnej úpravy č. 199/1948 Sb. sa považoval za osobitné komunálne vlastníctvo zväzku ľudovej správy. Možno povedať, že zásadné nejasnosti okolo vlastníckej formy a organizácie miestneho hospodárstva boli prekonané. Otázku vlastníckej formy vyriešil v podstate zákon č. 167/1950, ktorý majetok komunálnych podnikov definuje ako štátne vlastníctvo. Otázka organizácie bola vyriešená zákonom č. 105 Sb. z 31. decembra 1953, podľa ktorého miestne hospodárstvo tvorí dve samostatné odvetvia — miestny priemysel a komunálne hospodárstvo. Rozdelením miestneho hospodárstva na dve samostatné odvetvia bola oddelená výrobná činnosť priemyslu od služieb a výkonov, ktoré tvoria obsah činnosti podnikov komunálneho hospodárstva. Podľa tejto zákonnej úpravy sa miestny priemysel zameriava na výrobu predmetov a výrobkov dennej a domácej potreby pre miestny trh, na výrobu jednoduchších strojov, náradia, stavebných hmôt z miestnych zdrojov, zákazkovú výrobu, zabezpečovanie remeselnej výroby pre národné podniky, opravy a údržbu zariadení domácností a opravy drobného spotrebného tovaru. Pre túto činnosť má miestny priemysel predovšetkým využívať miestne surovinové zdroje, odpadový materiál národných podnikov a druhoradý materiál.

Podniky komunálneho hospodárstva poskytujú svoje služby obyvateľstvu prostredníctvom jednotlivých odborov, ktorými sú: bytové hospodárstvo, stavebníctvo, mestská doprava, zdravotno-technické a iné služby, energetika a vonkajšia úprava obcí.

Okrem týchto podnikov miestneho priemyslu a komunálneho hospodárstva, ktoré sú právnickými osobami pri spravovaní štátneho majetku a vo svojej činnosti sú bezprostredne riadené predovšetkým národnými výborami, hospodársku činnosť miestneho významu vykonávajú aj podniky výrobných a spotrebných družstiev, ktoré sa od podnikov miestneho priemyslu a komunálneho hospodárstva líšia predovšetkým tým, že výrobné a spotrebné družstvá predstavujú nie všeludovú, ale družstevnú formu vlastníckych vzťahov a organizačne podliehajú vyšším družstevným orgánom. Odhliadnuc od tejto odlišnosti výrobných a spotrebných družstiev, národným výborom pripadá zodpovedná úloha poskytovať nášmu družstevníctvu všestrannú pomoc pri jeho ďalšom rozvoji.

Tá okolnosť, že miestne hospodárstvo zaostávalo vo svojom vývoji za ostatnými odvetviami neznamená, že by svojím významom v reťazi článkov, ktoré treba u nás riešiť, zaujímalo podradnejšie miesto. Naopak, vzhľadom na osobitné postavenie miestneho hospodárstva pri plnení požiadaviek najširších mas obyvateľstva, ktoré citlivo reaguje na každý

nedostatok, ako aj z hľadiska využívania miestnych zdrojov, miestnej iniciatívy a pracovných síl, tento úsek zaujíma v národnom hospodárstve významné postavenie. Tak napr. r. 1951 pracovalo len na úseku komunálneho hospodárstva 27 000 prevádzkárni s viac ako 200 000 pracovnými silami. V tom istom roku pracovalo na celom úseku miestneho hospodárstva viac osôb ako v banskom, energetickom, chemickom priemysle a v priemysle stavebných hmôt a keramiky dohromady. Z uvedeného vidieť, že miestne hospodárstvo pri kľiesnení cesty pôsobeniu hlavného ekonomického zákona socializmu má oveľa väčší význam ako by sa na prvý pohľad zdalo.

Veľkým prínosom pre ďalší rozvoj miestneho priemyslu, komunálneho hospodárstva, výrobných družstiev bolo už predtým zriadenie plánovacích komisií, najmä na krajskom stupni, ako orgánov rád národných výborov. Ich hlavnou úlohou je zabezpečovanie komplexného rozvoja hospodárstva a kultúrnej výstavby príslušného územia a najmä starostlivosť o rozvoj miestneho hospodárstva a družstevníctva. Z úlohy plánovacích komisií dohliadať na proporcionálny rozvoj príslušného územia vyplýva pre nich povinnosť navrhovať svojmu výkonnému orgánu — rade — také opatrenia, ktoré by zaručovali zladenosť medzi požiadavkami obyvateľstva a ich krytím službami a drobným spotrebným tovarom jednak z miestnej výroby, ako aj z centrálnych zdrojov.

Úlohou tohto článku nie je vyčerpať všetku problematiku organizácie, ekonomiky a plánovania nášho najmladšieho odvetvia národného hospodárstva, ale len poukázať na niektoré problémy miestneho priemyslu a výrobných družstiev, ktoré na danom stupni majú veľký význam pre ďalší rozvoj tohto úseku pri uspokojovaní rastúcich potrieb obyvateľstva.

II. Surovinová základňa miestneho priemyslu a výrobných družstiev

Dôležitosť miestneho priemyslu ako najmladšieho úseku materiálo-výrobnej činnosti nášho hospodárstva spočíva predovšetkým v preklenutí medzery, pri uplatňovaní nárokov pracujúcich na drobný spotrebný tovar a opravy, ktorá sa vytvorila pri vyčisťovaní výrobných programov veľkých a stredných priemyselných podnikov a prenáhlenom likvidovaní drobných živností. Nedostatky, ktoré sa v tomto smere vyskytli, vyžiadali si celý rad opatrení, ktoré sa čiastočne uskutočnili a budú sa ďalej uskutočňovať v zmysle vládneho vyhlásenia z 15. septembra 1953 a uznesenia ÚV KSČ a vlády z 29. marca 1954 o tretom znížení štátnych maloobchodných cien spotrebného tovaru a cien opráv a služieb od 1. IV. 1954. Z praxe budovania socializmu v Sovietskom sväze a z našich doterajších skúseností vidíme, že miestne hospodárstva a teda aj miestny priemysel má svoje oprávnenie nielen na prechode od kapitalizmu k socializmu, ale aj na prechode od socializmu ku komunizmu. Dokumenty Komunistickej strany a vlády Sovietskeho sväzu o rozširovaní výroby tova-

rov ľudovej spotreby, ako aj opatrenia strany a vlády našej republiky odrážajú takto požiadavky ekonomického zákona proporcionálneho rozvoja hospodárstva, ktoré na úseku miestneho hospodárstva znamenajú maximálne využívanie miestnych surovinových a pracovných zdrojov, za účelom maximálneho uspokojenia rastúcich potrieb pracujúcich.

Avšak pre úspešnú prácu podnikov miestneho priemyslu a výrobných družstiev, najmä ak majú dôsledne využívať miestne suroviny a odpad národných priemyselných podnikov a tým znižovať na minimum požiadavky z centrálnych fondov, treba predovšetkým poznať a hospodárne využiť vlastnú surovinovú základňu. Práve z toho dôvodu bolo krajským plánovacím komisiám uložené zostavovať okrem iných bilancií aj bilancie priemyslového odpadu. Táto úloha pre krajské plánovacie komisie vyplynula z vládneho uznesenia o využívaní priemyslového odpadu v národných podnikoch a rozširovaní výroby tovarov hromadnej spotreby v podnikoch miestneho priemyslu a výrobných družstiev. Táto starostlivosť strany a vlády o rozvoj miestneho hospodárstva a zabezpečenie jeho surovinovej základne sa jasne odzrkadľuje vo vládnom vyhlásení a v ostatných dokumentoch. Avšak napriek požiadavke dôsledného využívania miestnych surovinových zdrojov, ktorú diktuje sám život, sama prax plánovania výroby a materiálno-technického zásobovania podnikov miestneho priemyslu a výrobných družstiev, vyskytovali sa a zatiaľ neboli úplne odstránené prekážky, ktoré bránia dôkladnému využívaniu miestnych surovín najmä hospodárnemu spracovaniu priemyslového odpadu národných podnikov, či už ide o kovový, textilný, kožený, kožušinový alebo drevený odpad.

Pre materiálno-technické zásobovanie miestneho priemyslu a výrobných družstiev je využívanie miestnych surovinových zdrojov základnou podmienkou. Žiadne výrobné odvetvie sa nemôže úspešne vyvíjať, kým nemá vybudovanú vlastnú surovinovú základňu.

Preto vývoj miestneho priemyslu a výrobných družstiev nemožno posudzovať odtrhnuté od zdrojov suroviny, materiálu a polotovaru. Prílišná centralizácia, o ktorej v oblasti plánovania hovoril vo svojom referáte 30. marca 1954 s. Široký, je charakteristická aj pre oblasť zásobovania vôbec a materiálno-technického zásobovania osobitne. V dôsledku širokej možnosti miestnej výroby čerpať potrebné suroviny a materiál z centrálnych fondov nevytvárala sa páka na využívanie miestnych zdrojov, a preto sa ani miestna surovinová základňa nebudovala.

Čo rozumieme pod miestnou surovinovou základňou?

Podľa sovietskych skúseností i podľa našich konkrétnych podmienok rozsah miestnej surovinovej základne určujú:

- a) nerastné, poľnohospodárske a iné suroviny,
- b) priemyslový odpad národných podnikov,
- c) nadnormatívne zásoby,
- d) vyradené časti šatstva, obuvi a pod.

Pokiaľ ide o prvú skupinu miestnych zdrojov surovín, ťažisko spočíva

vo využívaní tehliarskej hlíny, hlíny na výrobu škridiel, v ťažbe vápenca, jednak na výrobu vápna pre domáce potreby obyvateľstva, jednak pre výrobné účely v ostatných výrobných odvetviach; v ťažbe rôznych druhov štrkopiesku, minerálov a rašeliny. Tieto suroviny pri vzrastajúcej výstavbe hrajú a budú hrať stále dôležitú úlohu. Miestne suroviny rastlinného pôvodu predstavuje najmä výskyt trstia a orobínca. Najmä o posledných surovinách možno povedať, že hospodárenie s nimi je dosiaľ v našich podmienkach extenzívne, pestovaniu týchto hodnotných rastlín sa nevenovala dostatočná pozornosť, napriek tomu, že na Slovensku sa nachádzajú pomerne veľké plochy, ktoré nemožno ináč využiť.

Dôležité miesto v bilanciách materiálneho zásobovania podnikov miestneho priemyslu a výrobných družstiev zaberá priemyslový odpad národných podnikov, použiteľný pre ďalšie spracovanie v miestnom priemysle a výrobných družstvách.

Využívanie odpadu národných podnikov má veľký národohospodársky význam, pretože sa v tomto odráža šetrenie alebo plytvanie zhmotnenej ľudskej práce, zvyšovanie alebo znižovanie spoločenskej produktivity práce. Význam využitia priemyslového odpadu, resp. škody, ktoré vznikajú národnému hospodárstvu jeho nesprávnym použitím možno ilustrovať napr. na textilnom odpade.

Zavádzaním modernej výroby na páse vzniká v textilnom priemysle odpad, ktorý je z hľadiska podmienok výrobného procesu v tomto podniku nepoužiteľný. Ďalšie použitie takého odpadu môže byť rôzne. Buď sa celý vráti do výroby ako surovina a počnúc trhárnami prejde zas celým technologickým procesom až po hotový textilný tovar, alebo časť tohto „nepoužiteľného“ odpadu sa poskytne podnikom miestneho priemyslu a výrobným družstvám na ďalšie spracovanie a len časť, ktorá sa nedá použiť ani v miestnom hospodárstve, vráti sa do nového technologického cyklu. Povedzme, že textilný podnik pri výrobe spotrebných tovarov má určitý odpad, z čoho časť tvorí odpad použiteľný v prevádzkárňach miestneho hospodárstva. Ak sa všetok vzniknutý odpad použije ako surovina, dodržiava sa zásada hospodárnosti, pretože odpad sa premení na určité množstvo plnohodnotného materiálu, avšak súčasne zásada hospodárnosti sa porušuje tým, že časť odpadu, použiteľná v inom organizačnom útvere (mimo rezortu Ministerstva ľahkého priemyslu), zbytočne prekonáva výrobný cyklus. Pretože sa odpad do hrubej hodnoty ani do tovarovej výroby nezapočítava, jeho vrátenie do nového technologického procesu zvyšuje počet fyzických jednotiek hotového materiálu, ktorý sa zahrnuje celý do hrubej výroby. Preto spracovanie všetkého odpadu na hodnotný materiál v rámci rezortu znamená určité zvýšenie hospodárnosti z titulu využitia odpadu. Naopak, postúpenie časti odpadu podnikom miestneho priemyslu a výrobným družstvám z hľadiska rezortu by znamenalo menšie zvýšenie hospodárnosti z titulu využívania odpadu. Ale je tomu tak z národohospodárskeho hľadiska?

Sledujme spomínaný použiteľný odpad v obidvoch prípadoch, t. j. v procese jeho opätovného spracovania ako suroviny a pri jeho využití podnikmi miestneho priemyslu a výrobných družstiev.

Pri vrátení použiteľného odpadu do nového technologického procesu, okrem znehodnotenia minulej práce, vznikajú v procese spracovania odpadu na plnohodnotný materiál ďalšie náklady. Naproti tomu využívanie priemyslového odpadu v národných podnikoch samých, alebo ak technologický proces nedovoľuje odstúpenie odpadu podnikom miestneho priemyslu a výrobným družstvám, znamená predovšetkým ušetrenie vynaloženej spoločenskej práce. Túto úsporu spoločenskej práce charakterizuje v konečnom výsledku výška vlastných nákladov a teda aj akumuláčnej zložky, t. j. zisku a obratovej dane v jednotne stanovenej cene výrobku.

Podiel vlastných nákladov a akumulácie v cene výrobku môže byť rôzny, podľa toho, či určitý výrobok sa vyrába:

- a) z plnohodnotného materiálu vyrobeného z pôvodnej suroviny v národných podnikoch,
- b) z plnohodnotného materiálu v podnikoch miestneho priemyslu a výrobných družstiev,
- c) z plnohodnotného materiálu, získaného z odpadu v dôsledku nového spracovania v sústave národných podnikov,
- d) z použiteľného priemyslového odpadu v systéme miestneho priemyslu a výrobných družstiev.

Z hľadiska využívania priemyslového odpadu zaujímajú nás hlavne dva posledné prípady.

Za predpokladu rovnakých výrobných podmienok v národných podnikoch, podnikoch miestneho priemyslu a výrobných družstvách a pri bezplatnom odovzdaní priemyslového odpadu, vlastné náklady podnikov miestneho priemyslu a výrobných družstiev na určitý výrobok by boli nižšie, ako u národných podnikov, a to práve o náklady, ktoré si vyžiadalo spracovanie odpadu na hodnotný materiál. O ten istý rozdiel za uvedených podmienok by podniky miestneho priemyslu a výrobných družstiev vykazovali tiež vyššiu akumuláciu.

V skutočnosti treba brať do úvahy aj ďalšie faktory, ktoré vplývajú na výšku vlastných nákladov a teda aj na využívanie priemyslového odpadu. Je to predovšetkým odlišný stupeň vybavenia výrobnými prostriedkami národných podnikov a podnikov miestneho priemyslu a výrobných družstiev, odlišná povaha pracovného procesu, rozdiely v kvalifikácii kádrov, v dôsledku toho rôzna úroveň produktivity práce a pod.

Kým národné podniky sa vo väčšine prípadov vyznačujú vysokomechanizovaným výrobným procesom s pásovou a sériovou výrobou, bohatými výrobnými skúsenosťami, pomerne dobre kvalifikovanými kádrami a vysokou produktivitou práce, podniky miestneho priemyslu a výrobných družstiev takmer vo všetkých týchto ukazovateľoch sú na oveľa nižšej úrovni, čo sa nakoniec odráža vo vyšších vlastných nákladoch u jednotli-

vých výrobkov a teda v pomere k národným podnikom aj v nižšej akumulácii.

Pokiaľ by národný podnik poskytoval použiteľný odpad miestnemu priemyslu a výrobným družstvám bezplatne, jeho spracovanie by bolo hospodárne potiaľ, pokiaľ by zvýšené vlastné náklady v miestnom priemysle nepresahovali náklady na spracovanie odpadu ako suroviny na plnohodnotný materiál. Avšak použiteľný odpad národné podniky spravidla nespokytujú bezplatne, ale ho odpredávajú za zľavnené ceny plnohodnotného materiálu. V dôsledku toho sa zvyšujú vlastné náklady výrobkov miestneho priemyslu a výrobných družstiev a nastáva ďalšie zníženie akumulácie. V tom prípade, pri stanovení sadzby obratovej dane rozdielom maloobchodnej ceny zníženej o obchodnú zrážku a veľkoobchodnej ceny, o spracovaní odpadu rozhodne cena odpadu, ak sa nemenia ostatné podmienky. Ak by cena odpadu bola stanovená prívyso, mohlo by sa stať, že podniky miestneho priemyslu a výrobných družstiev by sa svojimi vlastnými nákladmi pri spracovaní priemyslového odpadu „nevtesnali“ do maloobchodnej ceny a v dôsledku toho prestali by mať záujem o spracovanie priemyslového odpadu. Využitie priemyslového odpadu by mohlo byť umožnené znížením obratovej dane, čím by zásada hospodárnosti z hľadiska celého národného hospodárstva nebola porušená, pretože znížený podiel akumulácie by bol vyrovnaný v cene priemyslového odpadu, ktorú podniky miestneho priemyslu a výrobných družstiev uhradia národným podnikom.

Z uvedeného je vidieť, aká dôležitá úloha pripadá finančným orgánom pri stanovení obratovej dane na výrobky, vyrábané podnikmi miestneho priemyslu a výrobných družstiev z miestnych surovinových zdrojov vôbec a z priemyslového odpadu osobitne. Nerešpektovanie niektorých zvláštností pri spracovaní odpadu mohlo by brzdiť a v našich podmienkach brzdiť rozvíjanie miestnej iniciatívy pri spracovaní miestnej suroviny a priemyslového odpadu a podporuje nesprávnu, škodlivú orientáciu podnikov na centralizované fondy.

Túto okolnosť pri stanovení obratovej dane treba mať na zreteli aj preto, že výrobky z odpadu sa svojimi vlastnosťami nie vždy vyrovnávajú výrobkom z plnohodnotného materiálu, čo sa musí odzrkadliť aj v nižších cenách.

Nebolo by, pravda, správne vidieť zaostávanie miestneho priemyslu a výrobných družstiev pri plnení ich úloh len v cenovej otázke. Značnou brzdou v rozvoji tohto úseku sú nedostatky organizačné, kadrové, otázky zvyšovania produktivity práce a znižovania vlastných nákladov a pod. Avšak tlak na odstraňovanie týchto nedostatkov musí ísť paralelne s vytváraním materiálnej zainteresovanosti podnikov na spracovaní miestnych surovín a priemyslového odpadu, pretože práve nepružné narábanie s obratovou daňou neprispieva k rozvíjaniu materiálnej zainteresovanosti podnikov.

K uvedenému treba poznamenať, že problém obratovej dane hrá oveľa dôležitejšiu úlohu pri zavádzaní nového výrobku, pri ktorom nie je stanovená maloobchodná cena, a teda neplatí pre ních obratová daň stanovená rozdielom maloobchodnej ceny, zmenšenej o obchodnú zrážku, a veľkoobchodnej ceny (rozdeľová daň), ale obratová daň sa stanoví príslušnou sadzbou k veľkoobchodnej cene.

Pre ilustráciu uvedieme príklad:

Uvažujme o výrobku, ktorý sa vyrába v tom istom podniku miestneho priemyslu alebo výrobného družstva, avšak v prvom prípade sa výroba uskutoční z plnohodnotného materiálu, v druhom prípade z odpadu. Tvorba ceny sa nám bude javiť nasledovne:

	I.	II.
Materiálové náklady	20	10
Mzdové náklady	30	37
Ostatné náklady	10	15
Vlastné náklady	60	62
Zisk 16%	9,6	9,97
Veľkoobchodná cena	69,6	71,97
Obratová daň 40%	27,84	28,79
Malobchodná cena	97,44	100,76

Stanovenie obratovej dane rovnakou sadzbou má za následok, že cena výrobku z odpadu je vyššia ako z plnohodnotného materiálu, v dôsledku čoho sa výrobok ťažko umiestuje na trhu a odpad ostáva nevyužitý. Ak však stanovíme maloobchodnú cenu na úrovni ceny výrobku z plnohodnotného materiálu, potom zavedenie výroby z priemyslového odpadu s vyššími výrobnými nákladmi za predpokladu jeho realizácie za nižšiu cenu (97,44) pri plnom odvode akumulácie (27,84) znamená zníženie zisku podniku práve o rozdiel cien (100,76—97,44=3,32). Skutočný zisk podniku by v tomto prípade nebol 9,97 peňažných jednotiek, ale len 6,65, čo rovnako nemobilizuje podniky na využívanie priemyslového odpadu. Z uvedeného vidieť, že stanovenie sadzby obratovej dane do značnej miery ovplyvňuje odbyt výrobkov miestneho priemyslu.

Popri neustálom znižovaní vlastných nákladov má úprava obratovej dane veľký význam pri ekonomickom upevňovaní podnikov miestneho priemyslu aj pri samom prechode podnikov na chozrasčot. Ako je známe, jednou z podmienok zavádzania chozrasčotu do podniku je materiálna zainteresovanosť pracovníkov prostredníctvom zriaďovania riaditeľských fondov. Riaditeľské fondy sa však môžu zriaďovať len za určitých podmienok, a to za predpokladu, že podnik plní plán výroby podľa množstva a sorti-

mentu, plán zniženia vlastných nákladov a plán zisku. Posudzovanie podnikov miestneho priemyslu z úrovne národných podnikov a v dôsledku toho stanovenie rovnakej sadzby obratovej dane odčerpáva aj veľkú časť zisku, teda i tú časť, ktorá by mala byť stimulom pre rozvíjanie iniciatívy pracovníkov, ktorí spracovávajú odpad a miestnu surovinu. Táto okolnosť znamená určitú brzdu pri vytváraní riaditeľských fondov a teda i pri prechode podnikov miestneho priemyslu na chozrasčot. Pružnejšie narábanie s obratovou daňou a v prípade potreby jej zníženie neznamena demobilizačné postavenie otázky akumulácie v podnikoch miestneho hospodárstva, ale predovšetkým poskytnutie pomoci na terajšej úrovni ich organizácie, mechanizácie a vybavenia kádrami.

III. Otázky organizácie, triedenia, skladovania a pridelovania použiteľného priemyslového odpadu

Okrem cenových otázok na rozširovanie a upevňovanie surovinovej základne miestneho priemyslu, najmä využívanie priemyslového odpadu národných podnikov, v značnej miere pôsobia aj otázky organizačné. Ide tu v podstate o zber, skladovanie, triedenie a pridelovanie priemyslového odpadu.

U nás čaká na vyriešenie celý komplex otázok, spojených s organizovaním využitia priemyslového odpadu. V podstate treba odpovedať na otázky:

1. či z hľadiska hospodárnosti je účelnejšie triediť a skladovať odpad v každom podniku, kde sa vyskytuje, alebo skladovanie a triedenie robiť centralizovane, to znamená splnomocnením monopolného podniku pre túto funkciu;

2. či je hospodárnejšie robiť distribúciu použiteľného odpadu priamo z podnikov, kde sa vyskytuje, do podnikov spotrebiteľov v systéme miestneho hospodárstva (v podstate na území toho istého kraja), alebo či z národohospodárskeho hľadiska je účelnejšie koncentrovať použiteľný odpad na jednom mieste a odtiaľ uspokojovať požiadavky jednotlivých podnikov miestneho priemyslu a výrobných družstiev.

Podobne ako pri riešení iných otázok národného hospodárstva, aj pri využívaní miestnych zdrojov treba mať neustále na zreteli, že centralizácia miestnych zdrojov a teda aj použiteľného priemyslového odpadu s výnimkou drahých, farebných kovov a vysokolegovanej ocele sa prieči zásade odstraňovania vzdialenej a protismernej prepravy, zásade využívania miestnych surovinových zdrojov a priemyslového odpadu veľkých podnikov v danom kraji a okrese. Centralizácia použiteľného priemyslového odpadu je tiež nezlučiteľná so zásadou demokratického centralizmu, ktorá znamená centralizáciu hlavných a zásadných otázok a decentralizáciu v otázkach miestneho významu. Táto zásada sa uplatňuje napr. pri organizácii a kompetencii orgánov štátnej moci a štátnej správy, pri

riadení z jedného miesta podnikov ťažkého priemyslu, pri decentralizácii na povereníctva riadenia ľahkého priemyslu pre územie celého Slovenska a decentralizácii riadenia na kraje úseku miestneho hospodárstva a pod.

Zo zásady odstraňovania vzdialenej a protismernej dopravy vyplýva neopodstatnenosť centralizovaného zberu, skladovania, triedenia a rozdeľovania použiteľného priemyslového odpadu pre celé územie štátu. Naše skúsenosti s využívaním priemyslového odpadu podnikmi miestneho priemyslu sú zatiaľ skromné a bude treba dôslednejšie uplatňovať bohaté skúsenosti podnikov miestneho priemyslu v Sovietskom sväze i mnohých priemyslových kombinátov v Českých zemiach.

Okrem toho, že takáto organizácia použiteľného odpadu by bola ne-hospodárna, bola by súčasne nepružná a ťažkopádna. V spojitosti s tým treba poukázať na vyhlášku Ministerstva ľahkého priemyslu a Ministerstva hutníctva a rudných baní čí. 335 zo dňa 29. IX. 1953, ktorou sa stanoví Trhárne, n. p. v Ivančiciach ako monopolný podnik pre zber všetkého textilného odpadu pre celé územie republiky. Domnievame sa, že sledovaním zvýšenia hospodárnosti v rámci rezortu ľahkého priemyslu bola porušená zásada hospodárnosti z hľadiska celého národného hospodárstva a najmä podviazaný rýchlejší rozvoj podnikov miestneho priemyslu a výrobných družstiev na báze priemyslového odpadu tým, že zbavuje tieto podniky odpadu ako dôležitého materiálneho zdroja. Záujem ďalšieho rozvoja miestneho priemyslu a výrobných družstiev, záujem plnšieho uspokojovania potrieb obyvateľstva drobným spotrebným tovarom a využitie všetkých zdrojov si vyžaduje pozmenenie alebo zrušenie spomínanej vyhlášky a vydanie normy, ktorá by riešila otázku využívania priemyslového odpadu podľa zásad obsiahnutých v uznesení vlády z júla 1953, vládnom vyhlásení z 15. septembra 1953 a v zákone o národohospodárskom pláne na rok 1954. Tieto dokumenty dávajú jasnú smernicu na využívanie priemyslového odpadu národných podnikov v miestnom priemysle a výrobných družstvách. Na základe nich krajské plánovacie komisie pristúpili k zostavovaniu bilancie priemyslového odpadu ako podkladu pre zostavovanie výrobných plánov miestneho priemyslu a výrobných družstiev na rok 1954. Avšak bilancovanie a využívanie priemyslového odpadu bolo spomínanou vyhláškou pribrzdené a základná materiálno-technického zásobovania miestneho priemyslu zúžená.

V záujme ďalšieho rozvoja a upevňovania materiálno-technického zásobovania miestneho priemyslu a výrobných družstiev v súlade so zásadou proporcionality rozvoja hospodárstva kraja i v súlade so zásadou hospodárnosti, otázkam priemyslového odpadu použiteľného v miestnom priemysle okrem drahých, farebných kovov a vysokolegovanej ocele bude treba venovať prvoradú pozornosť a pohyb odpadu z miesta výskytu na miesta spotreby riešiť v podstate na krajskom stupni. Znamená to, že pre národné podniky by vyplynula povinnosť hlásiť všetok vyskytujúci sa odpad príslušnej krajskej plánovacej komisii, ktorá by odpad bilancovala

a pridelovala jednotlivým podnikom miestneho priemyslu a výrobným družstvám na základe výkazov o nedostatkovom drobnom spotrebnom tovare obchodných organizácií a s prihliadnutím k možnostiam využitia priemyslového odpadu podľa technického a kádrového vybavenia podniku.

Bilancovanie priemyslového odpadu v krajských plánovacích komisiách by neoslobodzovalo národné priemyslové podniky, v ktorých sa odpad vyskytuje, od povinnosti triediť a skladovať všetok vyskytujúci sa odpad. Časť použiteľného odpadu na základe bilancie by sa previedla bezprostredne do podniku — spotrebiteľa. Nevyčerpané zdroje priemyslového odpadu v danom kraji by boli povinné hlásiť krajské plánovacie komisie vyšším orgánom (Povereníctvu miestneho hospodárstva a Ministerstvu miestneho hospodárstva), ktoré by na základe neuspokojených potrieb z odpadu v danom kraji robili medzikrajské presuny.

Z organizovania využitia priemyslového odpadu vyplývajú určité povinnosti, ako sme už zdôraznili, pre podniky, v ktorých sa odpad vyskytuje. Ide predovšetkým o to, aby tieto podniky v rámci skladového hospodárstva odpad triedili, uskladňovali a hospodárne s ním zaobchádzali. Nie sú zriedkavé prípady, že táto povinnosť je v mnohých prípadoch hriechne zanedbávaná. Aj na tomto úseku by bolo možné materiálne zainteresovať podniky na riadnom triedení, skladovaní a odvádzaní odpadu miestnym priemyselným podnikom, či už vytváraním spotrebných fondov z tržieb za odpredaný odpad, alebo v prípade textilného odpadu dohodou medzi národným podnikom a podnikom miestneho priemyslu alebo družstvom o poskytovaní časti vyrobenej produkcie z odpadu dodávateľskému podniku za výhodných podmienok. Na základe dlhodobejšieho pozorovania o výskyte priemyslového odpadu, použiteľného v miestnom priemysle a výrobných družstvách, by sa mohol znížiť obratový fond národného podniku, v ktorom sa odpad vyskytuje, o čiastku realizovaného odpadu. Tým by sa vytvoril stimul pre podniky s vyskytujúcim sa odpadom, aby tento riadne triedili, uskladňovali a snažili sa o jeho umiestenie v miestnych výrobných podnikoch.

V súvislosti s využívaním odpadu veľkých priemyslových podnikov bude treba presnejšie definovať odpad a stanoviť jeho cenu, najmä hornú hranicu. Nepochopenie pôsobenia hodnotového zákona v našich podmienkach viedlo k tomu, že v dôsledku prejavenej záujmu o priemyslový odpad zo strany podnikov miestneho priemyslu a výrobných družstiev, národné podniky prešli od bezplatného poskytovania odpadu k jeho odpredávaniu za stále vyššie ceny, niekedy až na úrovni cien plnohodnotného materiálu.

Uvedené problémy (neupravená cena odpadu, neupravená organizácia skladovania, bilancovanie a rozdeľovanie odpadu, nepružná tvorba cien pre výrobky z priemyslového odpadu) do značnej miery brzdia rozvoj miestneho priemyslu a výrobných družstiev. Napriek značnému množstvu použiteľného odpadu a pri značných nadnormatívnych zásobách národných

podnikov pociťuje miestny priemysel a výrobné družstvá neustále ťažkosti v materiáľno-technickom zásobovaní.

Ďalšou príčinou nedostatočného využívania odpadu a miestnych surovinových zdrojov sú pomerne široké možnosti čerpania z centralizovaných fondov.

Pôsobenie zákona hodnoty a zákona proporcionálneho rozvoja sa prejavilo v celom rade disproporcií, vo výrobe drobného spotrebného tovaru z priemyslového odpadu, ako aj v cenách týchto výrobkov. Avšak socialistický štát, poznávajúc pôsobenie objektívnych ekonomických zákonov, má možnosť v oblasti hospodárskej politiky robiť také účinné opatrenia, aby prejavujúce sa známky disproporcie boli včas odstránené.

Preto tak, ako boli urobené opatrenia, zamerané na prekonávanie disproporcií v našom národnom hospodárstve v oblasti energetiky, palivovej základne a poľnohospodárskej výroby, aj v oblasti miestneho hospodárstva treba očakávať sústavu opatrení v organizácii materiáľno-technického zásobovania, tvorby cien a organizácie odbytu, na odstránenie prekážok ďalšieho rozvoja miestneho priemyslu a výrobných družstiev a na zaistenie plnšieho a kvalitnejšieho uspokojovania rastúcich potrieb obyvateľstva, najmä v drobnom spotrebnom tovare.

ŠTEFAN FIŠERA

SOCIALISTICKÁ INDUSTRIALIZÁCIA SLOVENSKA A NIEKTORÉ OTÁZKY ROZVOJA POĽNOHOSPODÁRSTVA¹

V kapitalizme sa hospodárske oblasti vyvíjajú nerovnomerne. Na jednej strane vznikajú oblasti s vyvinutým priemyslom, na druhej strane sa konzervujú zaostalé agrárne oblasti. Buržoázni ekonómovia označujú takýto vývoj ako špecializáciu výroby jednotlivých oblastí, ako prirodzenú, obojstranne výhodnú deľbu práce. V skutočnosti však ovládajú priemyslové oblasti hospodársky aj politicky oblasti agrárne a v dôsledku toho sa hospodárske rozdiely medzi nimi prehlbujú.

Dokazuje to aj hospodársky vývoj Slovenska v kapitalistickej ČSR. Slovensko bolo v predmníchovskej republike zaostalým agrárnym prívieskom priemyselne vyspelých Českých zemí. Hospodárske a sociálne rozdiely, ktoré medzi obidvoma zemami existovali už za Rakúsko-Uhorska, v novom buržoáznom štáte sa ešte viac prehĺbili. Toto prehĺbenie hospodárskych a sociálnych rozdielov dokazuje najmä pokles počtu zamestnaných v priemysle a pokles intenzity výroby v poľnohospodárstve na Slovensku. R. 1913 napr. bolo na Slovensku 92 000 osôb zamestnaných v priemysle a r. 1926 len 80.000, nastal teda pokles o 13%. Až v období vojnových príprav r. 1937 nastalo zvýšenie zamestnaných v priemysle oproti stavu z r. 1913 o 10 000 osôb. Odbúravaním priemyslu upadalo aj poľnohospodárstvo. V priemere r. 1909—1913 pripadalo na Slovensku na 1 ha poľnohospodárskej pôdy 252 kg ž. v. hospodárskych zvierat a v Českých zemiach 265 kg, t. j. len o 5% viac. R. 1926—1930 klesala na Slovensku intenzita živočíšnej výroby z predvojnových 252 kg na 223 kg na 1 ha, t. j. o 11%. V tom istom období stúpila živočíšna výroba v Českých zemiach z predvojnových 265 kg na 364 kg na 1 ha, t. j. o 37% a rozdiel v intenzite živočíšnej výroby medzi Českými zemami a Slovenskom sa prehĺbil z predvojnových 5% na 62%. R. 1909—1913 bola čistá výroba z ha pôdy v Českých zemiach o 49% vyššia ako na Slovensku, r. 1926—1930 však až o 65,5%.

Hospodársky vývoj Slovenska ukazuje na dva dôležité vzťahy medzi priemyslom a poľnohospodárstvom.

¹ Prednesené na I. slovenskej konferencii ekonómov v Smoleniciach.

Slovenské poľnohospodárstvo, ktoré malo byť agrárnym dodávateľom pre priemyselne vyspelé České zeme, upadalo. Priemysel v Českých zemiach vplýval na zvýšenie intenzity poľnohospodárskej výroby len v Českých zemiach, a nie aj na Slovensku, hoci Slovensko a České zeme boli v jednom spoločnom štátnom útvare. Naopak na Slovensku nastal v čase odbúravania priemyslu úpadok poľnohospodárstva. Táto skutočnosť nedokazuje len nerovnomerný vývoj oblastí v kapitalistickom štáte, ale dokazuje tiež, že rozvoj priemyslu v kapitalizme nepôsobí na rozvoj poľnohospodárstva na celom území štátu, ale len v tej oblasti, v ktorej je priemysel umiestený.

Druhý dôležitý vzťah medzi priemyslom a poľnohospodárstvom, ktorý potvrdzujú už uvedené fakty, je ten, že úpadok priemyslu pôsobí predovšetkým úpadok živočíšnej výroby, a naopak zvýšenie priemyselnej výroby pôsobí predovšetkým na zvýšenie intenzity živočíšnej výroby. Táto skutočnosť je spôsobená tým, že znižovaním kúpyschopnej sily pracujúcich sa relatívne zvyšuje spotreba lacnejších potravín rastlinného pôvodu a znižuje relatívne aj absolútne spotreba drahších potravín živočíšneho pôvodu. Tento vplyv rozvoja priemyslu na rozvoj živočíšnej výroby treba mať na zreteli najmä pri socialistickej industrializácii krajiny, keď prudko stúpa kúpyschopná sila pracujúcich.

Úpadok a zaostávanie slovenského roľníctva za roľníctvom Českých zemí viedlo k stupňovanému zbedačovaniu slovenského roľníctva. Dokazuje to napr. skutočnosť, že r. 1934 dostával roľník na Slovensku za 1 q pšenice o 17 Kč menej, za 1 q jačmeňa o 21 Kč menej a za 1 kg ž. v. ošípaných o 1,05 Kč menej ako roľník v Českých zemiach. Tieto rozdiely v intenzite výroby, v príjmoch, väčší prebytok pracovníkov na pôde a z toho vyplývajúca väčšia roztrieštenosť v držbe pôdy pôsobili, že bola na Slovensku primitívnejšia aj agrotechnika a mechanizácia, nižšia produktivita práce, a preto boli nižšie aj dôchodky pracujúcich roľníkov a poľnohospodárskych robotníkov.

Tak napr. na 100 ha pôdy bolo na Slovensku 13-krát menej kosačiek, skoro 9-krát menej motorov. Umelých hnojív sa používalo 3-krát menej ako v Českých zemiach. Intenzita živočíšnej výroby bola o 62% nižšia. To spôsobilo, že aj hektárové výnosy v priemere r. 1933—1937 boli v Českých zemiach pri chlebovinách vyššie o 34% ako na Slovensku, pri jačmeni o 35%, pri zemiakoch o 45%, pri cukrovej repe o 23%. Preto bola aj hodnota hrubej výroby na 1 ha v Českých zemiach o 72% vyššia a hodnota investícií bola 3,5-krát vyššia.

Nedostatok pracovných príležitostí vyplývajúci z nedostatočnej industrializácie a z toho vzniknutý prebytok pracovných síl pôsobili, že sa pôda, najmä dedením, sústavne trieštila na malé parcelky. Mať kúsok zeme, to bola jediná nádej, jediné východisko dedinskej chudoby, ako sa zabezpečiť pred hladom, nezamestnanosťou a vystahovalectvom. Z toho vyvieral veľký hlad po súkromnom vlastníctve pôdy.

Veľká roztrieštenosť a hlad po pôde zapríčinili, že sa ani kapitalizmus v slovenskom poľnohospodárstve nemohol tak rozvíjať ako napr. v Českých zemiach. Na Slovensku sa uchovali polofeudálne vzťahy, ako urbáre, komposesoráty, prenajímanie pôdy z polovice, naturálne odmeňovanie najatých pracovných síl, odrobotovanie árendovného, zapožičaných potahov, strojov, osiva atď. A pretože na Slovensku žilo na 100 ha pôdy o 40% viac roľníckeho obyvateľstva ako v Českých zemiach, hodnota spotreby na jednu hlavu roľníckej rodiny bola na Slovensku 2044,— Kčs a v Českých zemiach 5069,—, teda 2,5-krát väčšia ako na Slovensku.

Relatívne väčší prebytok pracovných síl sa prejavil aj v mzdách poľnohospodárskeho robotníctva. Vystaňovalctvo a miera vykorisťovania slovenského poľnohospodárskeho robotníctva bola väčšia ako v Českých zemiach. Denná mzda poľnohospodárskeho robotníka včítane naturálií bola na Slovensku 12,50 Kč a miestami 8 až 7 Kč, no v Českých zemiach bol priemer 16,30 Kč. Na Slovensku pripadalo na 10 000 obyvateľov 3,3 až 5,5-krát viac vystaňovalcov ako v Českých zemiach.

Týchto niekoľko údajov dokazuje, že v kapitalizme priemyslovo vyspelé oblasti hospodársky využívajú zaostalé agrárne oblasti a že sa toto hospodárske a sociálne zaostávanie agrárnych oblastí za priemyslovými sústavne prehľbuje. Ďalej dokazuje, že odbúravanie priemyslu v danej oblasti nevyhnutne spôsobuje aj úpadok poľnohospodárstva. Vracia ho späť ku primitívnym polofeudálnym formám hospodárenia. Rozširuje ťažšiu ručnú prácu na úkor strojovej. Znižuje intenzitu poľnohospodárskej výroby aj produktivitu poľnohospodárskej práce. Zvyšuje biedu roľníckeho pracujúceho ľudu. Tento proces je v kapitalizme zákonitý. Prejavuje sa aj dnes medzi kapitalistickými krajinami, najmä v pomere USA a ostatných imperialistických mocností voči svojim hospodársky slabším partnerom a najmä voči kolóniám.

Rozvoj nášho poľnohospodárstva v dôsledku socialistickej industrializácie Slovenska

V socializme v dôsledku pôsobenia zákona plánovitého proporcionálneho rozvoja národného hospodárstva sa od základu mení štruktúra národného hospodárstva a tým aj vzájomný pomer medzi jednotlivými oblasťami. Postupne sa stiera rozdiel medzi bývalými vyspelými priemyselnými a zaostalými agrárnymi oblasťami. V priemyselných oblastiach sa rozvíja poľnohospodárstvo a v bývalých agrárnych oblastiach sa buduje socialistic- ký priemysel. Oblasti s vyspelým socialistickým priemyslom neutláčajú agrárne oblasti, ale naopak pomáhajú vo výstavbe priemyslu v zaostalých oblastiach a pozdvihujú na vyšší stupeň poľnohospodárstvo v celej kra- jine.

Súdrh Stalin na XVII. sjazde VKS(b) povedal: „... už sa prežilo staré rozdelenie našich oblastí na oblasti priemyselne a agrárne... všetky ob-

lasti sa u nás stávajú viac-menej priemyselnými a tento proces bude stále pokračovať." Ďalej hovorí: „Každá oblasť si musí zriadiť svoju poľnohospodársku základňu, aby mala svoju zeleninu, svoje zemiaky, svoje tuky, svoje mlieko a v tej alebo onej miere aj svoje obilie a svoje mäso, ak sa nechce dostať do ťažkostí." Tento marxistický rozbor hospodárskeho vývoja oblasti v socializme a skúsenosti z budovania socializmu v SSSR sa stali smernicou pre nás. Po oslobodení našej vlasti sovietskou armádou sa začal na Slovensku za pomoci vyspelého českého priemyslu, českej robotníckej triedy a za pomoci Sovietskeho sväzu budovať socialistický priemysel.

Aké premeny v roľníckej výrobe vyvolala socialistická industrializácia Slovenska?

Odstránila sa predovšetkým prislovečná slovenská bieda a odčerpala sa prebytok pracovných síl na pôde. Vystahovalectvo za chlebom, drotárske tuláctvo a sezónna nezamestnanosť patria minulosti. Od roku 1922 až 1933 sa do zahraničia odšťahovalo zo Slovenska okrem sezónnych robotníkov 138 604 osôb, z čoho bolo najmenej $\frac{3}{4}$ z poľnohospodárstva. Za tzv. Slovenského štátu vykázal režim na práce do Nemecka viac ako 100 000 osôb. Naproti tomu dnes do 400 000 príslušníkov roľníckych rodín pracuje doma vo svojom ľudovodemokratickom štáte v priemysle, v stavebníctve, v doprave a inde. Podiel poľnohospodárskeho obyvateľstva z 56,82% r. 1930 klesol na ca 40% r. 1953. Odčerpanie prebytku pracovných síl zo slovenského poľnohospodárstva, to je jeden dôležitý dôsledok socialistickej industrializácie krajiny.

Rozvojom výrobných síl na Slovensku značne stúpol národný dôchodok a vyvlastnením kapitálu, novým rozdelením národného dôchodku rástla kúpyschopná sila pracujúceho ľudu. To je druhý dôležitý dôsledok socialistickej industrializácie krajiny.

Z týchto dvoch skutočností vyplýva, že zmenšený počet pracovníkov na pôde musí nevyhnutne vyrábať viac potravín najmä živočíšneho pôvodu na uspokojenie rastúcich potrieb a viac surovín pre rozvíjajúci sa priemysel. R. 1930 pripadalo na jedného neroľníckeho obyvateľa na Slovensku 1,96 ha poľnohospodárskej pôdy a r. 1953 len 1,37 ha, t. j. o 43% menej. Dnes z tejto zmenšenej plochy 1,37 ha treba dodať na trh viac potravín ako predtým z 1,96 ha, zo zmenšenej celkovej plochy viac surovín pre rozvíjajúci sa spracujúci priemysel. Socialistická industrializácia si teda nevyhnutne vyžaduje zvýšenie objemu poľnohospodárskej výroby na jednotku plochy, v tom najmä zvýšenie živočíšnej výroby a rozšírenie plôch technických plodín, prudké zvýšenie produktivity práce a zvýšenie objemu trhovej výroby. Socialistická industrializácia si vynucuje intenzifikáciu poľnohospodárstva a neustály rast výroby na základe najvyššej techniky.

Vďaka správnej politike našej strany, upevňovaniu zväzku robotníkov a pracujúcich roľníkov, za pomoci českého vyspelého priemyslu a pomoci Sovietskeho sväzu dosiahlo Slovensko isté úspechy v intenzifikácii poľno-

hospodárskej výroby. Objem poľnohospodárskej výroby v porovnaní s predmníchovskou republikou vzrástol o 12—15%. Tento rast umožnilo najmä zvýšenie technickej a materiálnej pomoci ľudovodemokratického štátu slovenskému poľnohospodárstvu a zavádzanie socialistických výrobných vzťahov v poľnohospodárstve. Oproti r. 1946 sa počet traktorov pracujúcich v poľnohospodárstve zväčšil viac ako 6-krát, počet obilných kombajnov skoro 11-krát, počet traktorových samoviazačov skoro 15-krát, počet traktorových sejačiek sa zväčšil 30-krát atď. V poľnohospodárstve na Slovensku pracuje veľký počet rôznych iných výkonných strojov našej aj sovietskej výroby. Zvýšená technická pomoc vyspelého priemyslu nahradila do určitej miery bývalú potahovú a ťažkú ručnú prácu ľahšou a kvalitnejšou prácou strojovou. V priemere prvej päťročnice sa z celkového rozsahu prác vykonalo traktormi 24,2% jesennej orby, 17,6% kosby samoviazačmi a kombajnmi, 31% ľanu sa vytrhalo trhačmi, 8,6% sejby sa vykonalo traktorovými sejačkami atď.

Oproti priemeru rokov 1934—1938 stúpila v priemere rokov prvej päťročnice spotreba umelých hnojív na 1 ha v čistých živinách zo 4,69 kg na 20,7 kg, t. j. 4,5-krát viac; podiel technických plodín na ornej pôde sa zväčšil z 2,8% na 5,1%, t. j. o 192%, hustota hospodárskych zvierat, prepočítané na dobytie jednotky, zvýšila sa o 15%; zavlažujeme do 6000 ha zeleniny v socialistickom sektore a na 2700 ha pestujeme ryžu.

V dôsledku veľkej materiálnej pomoci ľudovodemokratického štátu slovenskému poľnohospodárstvu sa nezvýšila len produktivita práce a intenzita poľnohospodárskej výroby, ale zabezpečili sa aj materiálne predpoklady zavádzania socialistických výrobných vzťahov v našom poľnohospodárstve. R. 1953 sme mali na Slovensku do 1500 JRD tretieho a štvrtého typu. Socialistický sektor včítane štátnych a verejných majetkov hospodári na 38,7% pôdy. Socialistický sektor dosahuje lepšie hospodárske výsledky, ako dosahujú súkromne hospodáriaci roľníci. Na každom ha obilnín dosiahli r. 1953 JRD o 140 kg väčší výnos ako súkromní roľníci a ŠM o 550 kg väčší výnos. ŠM pestujú technické plodiny na 16%, JRD na 8% a súkromní roľníci na 4% z celkovej nimi obhospodarovanej plochy.

Socialistický sektor dosahuje vyššiu produktivitu práce ako individuálne hospodáriaci roľníci. Na jedného stáleho pracovníka pripadá v celoslovenskom priemere u súkromných roľníkov 1,8 ha, v JRD (bez pracovníkov STS) 5,4 ha a na štátnych majetkoch a verejných majetkoch napriek veľmi vysokej intenzite živočišnej výroby 3,4 ha ornej pôdy. Podľa reprezentatívneho šetrenia Výskumného ústavu poľnohospodárskej ekonomiky bola pri skúmaných podnikoch hodnota hrubej výroby pripadajúca na 1 stáleho pracovníka u súkromných roľníkov r. 1952 27 454,— Kčs, u JRD 44 441,— Kčs, t. j. o 62% viac, u ŠM 71 813,— Kčs v starej mene, t. j. o 262% viac ako na jedného pracovníka u súkromných roľníkov.

Socialistický sektor dosahuje relatívne a pri niektorých výrobkoch aj

absolútne väčší objem trhovej výroby ako súkromne hospodáriaci roľníci. Tak napr. r. 1953 činila trhovú výrobu chlebovín pri JRD 39% a u súkromníkov 31% z celkovej výroby. Pri mlieku bola trhovú výroba u JRD 43% a súkromníkov 17%. Hoci socialistický sektor obrába na Slovensku len 38,7% z celkovej pôdy, dodal z fakticky vykúpeného množstva chlebovín 59,7%, hovädzieho mäsa 39,4%, bravčového mäsa 63,5% a mlieka 50,6%.

Tento rozvoj slovenského poľnohospodárstva nespôsobila zmena klimatických podmienok, ale zmena výrobných vzťahov a zmena štruktúry národného hospodárstva. Spôsobilo ho znárodnenie rozhodujúcich odvetví národného hospodárstva, výstavba socialistického priemyslu na Slovensku a poskytnutie materiálnej pomoci roľníctvu ľudovodemokratickým štátom. Teda likvidácia kapitalistických výrobných vzťahov v rozhodujúcich odvetviach výroby, nastolenie socialistických výrobných vzťahov do veľkej časti poľnohospodárstva, zväzok robotníkov, roľníkov a pracujúcej inteligencie ako rozhodujúca sila a socialistická industrializácia Slovenska sú príčinou aj prameňom rozvoja slovenského poľnohospodárstva.

Napriek určitým úspechom, ktoré sme dosiahli vo zvyšovaní objemu výroby, produktivity práce, ako aj vo zvýšení objemu trhovej výroby v poľnohospodárstve, javí sa v našom národnom hospodárstve disproporcía medzi poľnohospodárskou výrobou a spotrebou. Táto disproporcía vznikla preto, lebo v dôsledku socialistickej industrializácie stúpila kúpyschopná sila pracujúcich viac ako poľnohospodárska výroba. Len v priebehu prvej päťročnice stúpol národný dôchodok v celom štáte o dve tretiny a mzdy priemyselného robotníctva na Slovensku sa zvýšili o 47,2%. Zvýšená kúpna sila zákonite zvyšuje dopyt po potravinách, najmä potravinách živočíšneho pôvodu a keď poľnohospodárska výroba zaostáva za dopytom, nastáva disproporcía, na trhu sa javí nedostatok mäsa, mlieka, vajec a pod. Aby nedošlo k chaotickým poruchám, musia sa maloobchodné ceny týchto nedostatkových potravín udržiavať na neželateľnej výške, na výške, ktorá neodpovedá ich hodnote. Skutočnosť, že u nás spotreba potravín stúpa rýchlejšie ako ich výroba v slovenskom poľnohospodárstve, dokazujú tieto údaje:

V porovnaní s rokmi pred druhou svetovou vojnou stúpila napr. spotreba pšeničnej múky v priemere r. 1949 a 1952 o 30%, produkcia pšenice však stúpila na Slovensku len o 8%. Za to isté obdobie stúpila spotreba mäsa o 46%, produkcia však len o 9%. Spotreba cukru vzrástla o 60% a produkcia cukrovej repy len o 33%. Spotreba masla vzrástla o 40,5%, spotreba syra o 62%, produkcia mlieka však len o 5%. Zvýšenú spotrebu sme nútení kryť zvýšeným dovozom potravín najmä z SSSR a ľudových demokracií, alebo obmedzovaním nášho tradičného vývozu, ako je to pri cukre. Prírastok v spotrebe sme zabezpečili len čiastočne zvýšením poľnohospodárskej výroby, najmä však zvýšením dovozu potravín. Napriek zvýšenej spotrebe potravinových článkov v porovnaní s predmníchovskou republikou sa javí stále nedostatok niektorých potravných článkov. Výroba

a dovoz nestačí na uspokojenie stále a zákonite rastúcich potrieb. Je tu disproporcía medzi zaostávajúcou poľnohospodárskou výrobou a rastúcou potrebou poľnohospodárskych výrobkov. Je našou dôležitou úlohou odhaliť príčiny tejto disproporcie a plánovite ju odstraňovať.

V čom je príčina disproporcie, príčina zaostávania poľnohospodárskej výroby?

Jedna z príčin je v tom, že súkromná, individuálna malovýroba, ktorá hospodári na 61,3% plochy na Slovensku, nevyužila pre zvýšenie výroby všetky svoje rezervy, ktoré za daných podmienok využiť mohla. Súkromní roľníci nepoužívali v žiadúcej miere kvalitné osivá a sadbu a neošetrojú kvalitne maštalný hnoj, čím sa ničí veľa cenných živín. Súkromný sektor sústavne neplnil plán osevu intenzívnych technických plodín. Výnosnosť pasienkov a lúk sa nezvýšila a tieto sa obhospodarujú tak extenzívne ako kedysi. Zanedbávala sa aj agrotechnika, pomocou ktorej súkromná malovýroba môže zvýšiť svoje výnosy.

Pozemková reforma a dostatok pracovných príležitostí odstránili hlad po pôde a veľa pôdy sa prestalo obrábať. Dokonca r. 1954, ako o tom hovorí predseda vlády s. Široký, nie je zabezpečené v ČSR obrobenie 100 000 ha pôdy a poľnohospodárska správa príliš ľahkomyselne pripúšťa opustenie pôdy súčasne na obrábanie.

Príčiny zaostávania súkromnej malovýroby vyvierajú z viacerých prameňov. Kulak obmedzoval výrobu preto, že je triednym nepriateľom a že sa mu obmedzovalo vykorisťovanie. Niektorí malí a strední roľníci si získali dostatočný dôchodok formancením, prácou v neroľníckych povolaniach a tiež aj špekuláciou na čiernom trhu, a preto nepocitovali ekonomickú nevyhnutnosť zvyšovať výrobu a najmä objem trhovej výroby. No v nemalej miere sú príčiny zaostávania súkromnej výroby v nedostatčnom vedení a plánovaní a v nedostatčnej pomoci poskytovanej malým a stredným roľníkom zo strany hospodárskych orgánov. Predpisovanie dodávok podľa starého prebytkového systému a miestami aj vysoké dodávky neumožňovali využiť voľný trh a výhodné ceny za nadplánované dodávky ako páku na zvyšovanie súkromnej malovýroby.

Správne heslo obmedzovania a zatlačovania kulakov sa na nemálo miestach realizovalo v praxi ako obmedzovanie výroby v kulackých hospodárstvach a táto nesprávna prax niekedy postihovala aj stredného roľníka. Na naše nedostatky v riadení a plánovaní poľnohospodárskej výroby poukazuje predseda vlády súdruh Široký vo svojom referáte z príležitosti zníženia cien spotrebných tovarov. Poukazuje, že evidencia pôdy, najmä evidencia jej pohybu je doteraz nespoľahlivá. Poľnohospodárska správa nie je vybavená dostatočne kvalitnými a kvalifikovanými kádrmi a úroveň ich práce je nedostatočná. Starostlivosť poľnohospodárskeho rezortu o výchovu, zvýšenie kvalifikácie a rozmiestenie kádrov je na krajne nízkej úrovni. Spôsob zostavovania plánov poľnohospodárskej výroby je príliš centralizovaný, neberie dostatočný zreteľ na možnosti jednotliv-

vých krajov a okresov, na ich zvláštnosti a podväzuje iniciatívu miestnych orgánov na zvýšenie výroby. Nie je dostatočná ani pomoc STS poľnohospodárstvu a najmä súkromným roľníkom. Toto sú hlavné príčiny, prečo súkromná malovýroba nedosiahla také výsledky, aké mohla dosiahnuť za daných podmienok.

Ďalšia príčina zaostávania poľnohospodárskej výroby je v tom, že aj mnohé JRD v dôsledku chýb pri zakladaní družstiev, nedostatočnej politickej, organizačnej a hospodárskej pomoci najmä novozaloženým družstvám, nedodržiavania stanov družstevníkmi a pod., dosiahli slabšie výsledky, čo znižuje celkový priemer hospodárskych výsledkov družstiev. Naše JRD majú predpoklady pre to, aby sa priblížili svojimi hospodárskymi výsledkami výsledkom, ktoré dosahujú ŠM. V JRD však boli r. 1953 napr. výnosy chlebovín o 17% nižšie, dojivosť o 31% nižšia, intenzita živočíšnej výroby na 1 ha o 50% nižšia a produktivita práce podľa reprezentatívneho prieskumu VÚPE o 38% nižšia ako na ŠM.

S industrializáciou krajiny musí súčasne prebiehať aj intenzifikácia poľnohospodárstva, t. j. rast objemu výroby na jednotku plochy a rast produktivity práce. Pre zvýšenie intenzity výroby na žiaduci stupeň treba okrem iného zabezpečiť potrebné materiálne predpoklady. Zločiny spáchané Slánskeho bandou v našom národnom hospodárstve zasiahli však aj poľnohospodársky úsek, čo spomalilo jeho rozvoj a tak prehĺbilo existujúcu disproporciu.

Zaostávanie rozvoja energetickej základne je príčinou disproporcie v celom národnom hospodárstve, teda aj v poľnohospodárstve. Elektrifikácia socialistických poľnohospodárskych podnikov neodpovedá ich úlohám. Len 50% dvorov štátnych majetkov je elektrifikovaných. No aj na týchto dvoroch sa elektrické mechanizačné zariadenia dost nevyužívajú pre nedostatočný, nepravidelný, živelný prísun elektrickej energie, čo prispieva k tomu, že produktivita práce v živočíšnej výrobe, v príprave krmív je aj na štátnych majetkoch dost nízka. Pri plánovaní distribúcie elektrickej energie v novovznikajúcich zdrojoch sa v nedostatočnej miere prihliadalo aj k zvýšeným potrebám poľnohospodárstva.

Pre potreby rozvoja poľnohospodárskej výroby sa neuvolňovali stavebné investície v rozsahu potrebnom pre zabezpečenie plánovanej intenzity výroby. Na investíciách celkom určených v päťročnici na rozvoj hospodárstva na Slovensku participovalo slovenské poľnohospodárstvo bez investičného úveru JRD len 6,2%. Táto participácia nezodpovedala zvýšeným plánovaným úlohám. V dôsledku toho napr. štátne majetky majú nedostatok a na mnohých miestach nevhodné ustajňovacie priestory, nedostatok sýpok, skladov krmív, bytov pre stálych zamestnancov atď. Mechanizácia poľnohospodárstva, hoci mnohonásobne prekročila predvojnovú úroveň, je nedostatočná a neodpovedá ani zvýšeným potrebám ani kapacite našej priemyselnej výroby. Naš vospelý priemysel mohol pri správnom plánovaní výroby poskytnúť viac strojov lepšej kvality a najmä

jednotlivé druhy závesných strojov v správnych proporciách. To všetko spomaľovalo rozvoj poľnohospodárskej výroby a prispievalo k prehlbovaniu disproporcie.

Taktiež plánovaná výroba umelých hnojív neodpovedala plánovanému zvyšovaniu výnosov a rozširovaniu plôch náročných plodín. Nič neprekážalo tomu, aby sa zvýšila domáca priemyselná výroba najmä dusíkatých hnojív. Najmä súkromný sektor bol nedostatočne zásobovaný umelými hnojivami.

Nesprávnym zostavovaním plánu, ako aj nedostatočným využitím plánovaných krmovinových zdrojov vznikla disproporcía medzi plánovaným rozvojom stavov hospodárskych zvierat a medzi krmovinovou základňou. V dôsledku toho nastal aj pokles v dojivosti a v porážkovej váhe jatočného hovädzieho dobytká oproti dojivosti a váham dosahovaným na Slovensku za kapitalistickej ČSR.

Industrializácia si nevyhnutne vyžaduje aj rozšírenie plôch technických plodín pre rozvíjajúci sa spracujúci priemysel. Rozširovanie plôch technických plodín išlo u nás na úkor obilnín, ktorých potrebu kryjeme dovozom najmä zo Sovietskeho sväzu. Technické plodiny sú ale na prácu niekoľkonásobne náročnejšie ako obilniny. A pretože sme v dôsledku socialistickej industrializácie, ako aj presunom pracovníkov do Českých zemí odčerpali pracovné sily z poľnohospodárstva, bolo nevyhnutne potrebné tento úbytok pracovných síl a ich súčasne zvýšenú potrebu na obrobenie zvýšených plôch technických plodín nahradiť mechanizáciou pracovných procesov najmä pri technických plodinách. V štátnom pláne sa však nezabezpečila dostatočná výroba potrebných strojov. V priemere prvej päťročnice sa z celkového rozsahu kultivačných prác pri okopaninách vykonalo traktormi len 0,3%, a to najmä pre nedostatok traktorového kultivačného náradia. Táto chyba v plánovaní poľnohospodárskeho strojárstva bola jednou z príčin poklesu výnosov okopanín. Keď napr. úroveň plôch a hektárových výnosov cukrovej repy dosahovaných r. 1934—1938 berieme za 100, oševné plochy a dosahované hektárové výnosy vykazovali takýto vývin: r. 1949 index plôch stúpol na 155 a index hektárových výnosov klesol na 87; r. 1950 oševné plochy cukrovky zaznačili ďalší vzrast na index 161 a hektárové výnosy ďalší pokles na 74; r. 1951 ďalší vzostup oševných plôch na 183 a ďalší pokles hektárových výnosov na index 67. V žiadnom z ďalších rokov sme nedosiahli výnosy predvojnovy úrovne.

Ťažkosti v rozvoji poľnohospodárskej výroby sa prehlbovali aj tým, že naše plány neodrážali vždy a vo všetkých ukazovateľoch požiadavky zákona plánovitého proporcionálneho rozvoja národného hospodárstva. V plánovaní poľnohospodárskej výroby sa udomácnili nevedecké metódy. Plánovali sa „mobilizačné“, za daných podmienok nereálne výnosy, na základe ktorých sa predpisovali dodávky, s ktorými sa v bilancii reálne počítalo a za nespĺnenie ktorých boli roľníci aj reálne pokutovaní. Takéto plánovanie oslabovalo vzťah robotníkov a roľníkov. Nedostatky v štatistike a evidencii sa nahrádzovali plánovaním výroby na „zatajenej pôde“

a plánovaním výkupu zatajeného dobytku. Plánovaný rast stavov a úžitkovosti dobytky sa mal zabezpečiť rôznymi, síce správnymi agronomickými metódami, ale bez žiadúcej krmovínovej základne atď. V plánovaní cenových relácií za poľnohospodárske tovary sa dostatočne nevyužívalo pôsobenie zákona hodnoty na rozvoj tých odvetví, ktoré sú v súlade s požiadavkami zákona plánovitého, proporcionálneho rozvoja národného hospodárstva. Tak napr. obilniny, ktorých osevné plochy sa sústavne v pláne znižovali, poskytovali vyšší pracovný dôchodok ako mnohé technické plodiny a niektoré živočíšne výrobky, ktorých rozvoj sa v pláne sústavne zvyšoval. Tým sa hospodárska zainteresovanosť roľníkov a družstevníkov dostala do protirečenia s požiadavkami štátneho plánu. Ani mzdový a prémiový systém platný pre pracovníkov v štátnom poľnohospodárskom sektore nezainteresovával týchto dostatočne na plnení a pokračovaní úloh plánu, na znižovaní vlastných nákladov.

Chyby v plánovaní, ktoré prehlbovali disproporciu medzi rozvojom poľnohospodárstva a rozvojom ostatných odvetví národného hospodárstva, vyplývali z nedostatočného poznania požiadaviek zákona plánovitého, proporcionálneho rozvoja národného hospodárstva. „Zákon plánovitého rozvoja národného hospodárstva — hovorí súdruh Stalin — umožňuje našim plánovacím orgánom správne plánovať spoločenskú výrobu. Ale možnosť nemožno zamieňať so skutočnosťou. To sú dve rozdielne veci. Aby sa táto možnosť stala skutočnosťou, treba preštudovať tento zákon, treba ovládnuť, treba sa naučiť aplikovať ho s úplnou znalosťou vecí, treba zostavovať také plány, ktoré úplne odrážajú požiadavky tohto zákona. Nemožno povedať, že naše ročné a päťročné plány úplne odrážajú požiadavky tohto ekonomického zákona.“

Máme však všetky predpoklady pre to, aby sme zvýšili poľnohospodársku výrobu vo všetkých sektoroch. Strana a vláda zabezpečuje, aby sa chyby v riadení poľnohospodárstva urýchlene odstránili a aby sa zvýšila výroba u súkromných roľníkov, družstevníkov a na štátnych majetkoch. Na zabezpečenie týchto úloh zvyšuje sa ekonomická a technická pomoc nášmu poľnohospodárstvu.

Znižujú sa povinné dodávky najmä pri technických plodinách, krmovinách a živočíšnych výrobkoch, čím sa umožňuje, aby súkromní roľníci a družstevníci mohli väčšiu časť z výroby predať za zvýhodnené ceny alebo na voľnom trhu. Toto opatrenie podstatne zvyšuje hospodársku zainteresovanosť roľníkov a družstevníkov na pokračovaní úloh plánu.

Prehlbuje sa aj prémiový systém, čím sa pracovníci ŠM a STS hospodársky zainteresovávajú na pokračovaní úloh plánu.

Znižujú sa maloobchodné ceny priemyselných výrobkov a zvyšujú sa výkupné ceny poľnohospodárskych výrobkov. Zvýšené ceny pri niektorých výrobkoch, napr. cukrovej repe sú odstupňované tak, že progresívne stúpajú so stúpaním hektárových výnosov. Tým sa veľmi účinne ekonomicky podporuje zvyšovanie hektárových výnosov.

Pri dodávkach niektorých poľnohospodárskych výrobkov sa roľníkom a družstevníkom zaručuje protidodávka krmív a dôležitých priemyselných výrobkov za nižšie ceny, ako sú ceny maloobchodné. Sadzby STS sa znižujú o 20%, keď JRD uzavrujú výhodnú zmluvu na výnos. Úroková sadzba za investičné úvery JRD sa znižuje o 50%, povoľuje sa odklad splátok a pri dobrom hospodárení sa bude družstvám odpisovať ročne 5% z úverovej istiny. Výhodný úver sa poskytuje aj malým a stredným roľníkom.

Zníženie plánovaných hektárových výnosov, zníženie dodávok a súčasne zvýšenie výkupných cien a najmä cien za tovary dodané nad túto zníženú dodávkovú povinnosť je veľmi účinnou ekonomickou pákou, ktorá bude nevyhnutne pôsobiť zvyšovanie objemu výroby u súkromných roľníkov a družstevníkov. Zvyšovanie výnosov a úžitkovosti sa zabezpečuje aj zvyšovaním odbornej kvalifikácie pracovníkov v poľnohospodárstve. Proti priemeru prvej päťročnice r. 1954 stredné a vysoké poľnohospodárske školy absolvuje o 184,5% viac osôb a počet poslucháčov na odborných poľnohospodárskych školách sa zvýši o 96,9%.

Okrem lepšieho využívania ekonomických pák, zvýšenia odbornej pomoci sa zabezpečí zvýšenie objemu poľnohospodárskej výroby aj zvýšením materiálnej a technickej pomoci nášmu poľnohospodárstvu.

Proti priemeru rokov prvej päťročnice sa zvýšia celkové investície do poľnohospodárstva skoro o 40% a spolu s investičným úverom pre JRD budú dosahovať 14,2% z celkových investícií určených na rozvoj hospodárstva na Slovensku. Stavebné investície v poľnohospodárstve bez investičného úveru JRD oproti priemeru rokov prvej päťročnice sa zvyšujú o 42% a strojové o 35%. Traktorový park STS sa r. 1954 zvýši oproti r. 1953 o 23%, počet obilných kombajnov sa zvýši o 67% a zvýšia sa aj dodávky ostatných strojov. 58% dvorov štátnych majetkov bude elektrifikovaných. Táto zvýšená technická pomoc uľahčí a skvalitní poľnohospodárske práce, skráti agrotechnické lehoty, čo sa prejaví vo zvýšení objemu výroby aj vo zvýšení produktivity práce.

Proti priemeru päťročnice sa r. 1954 zvýši orba traktormi z 24,2% na 57%, t. j. skoro 2,5-násobne, sejba sa traktorovými sejačkami zvýši 2,3-násobne, kosba sa traktorovými samoviazačmi a kombajnmi zvýši 2,5-násobne, trhanie ľanu 2,5-násobne, traktorová kultivácia okopanín 17-násobne atď. No kultivačné práce traktormi budú aj tak najslabším miestom v traktorových prácach. Dodávka umelých hnojív sa zvýši o 64%. Plochy krmovín proti priemeru päťročnice sa zvyšujú o 31%. Zvýšenie plôch krmovín sa priaznivo odrazí vo zvyšovaní živočíšnej výroby, ktorej nedostatok spotreba najviac pociťuje. Tak sa výroba jatočného hovädzieho dobytku zvýši r. 1954 proti 1953 o 5,7%, výroba jatočných ošípaných o 20,6%, mlieka o 19,3% a vajec o 13,9%.

Splnením štátneho plánu na rok 1954 a zlepšením riadenia poľnohospodárskej výroby zvýšime celkovú výrobu a zmiernime disproporciu v našom národnom hospodárstve, spôsobenú zaostávaním poľnohospodárskej vý-

roby za ustavičným rastom nárokov priemyslu a obyvateľstva a dokážeme tak, že zvyšovanie poľnohospodárskej výroby je pri správnom plánovaní a riadení aj za existencie daných výrobných vzťahov možné.

Vplyv industrializácie Slovenska na stav pracovných síl v poľnohospodárstve

Socialistická industrializácia Slovenska odčerpala z poľnohospodárstva prebytky pracovných síl. Odčerpávanie pracovných síl z poľnohospodárstva sa však nerobilo vždy dost plánovite, a preto sa dnes v poľnohospodárstve javí na mnohých miestach nedostatok pracovníkov, ktorý často spomaľuje tempo intenzifikácie a ďalší rast produktivity práce. Skutočný stav pracovníkov zúčastňujúcich sa na poľnohospodárskej výrobe nie je presne podchytený. Údaje Štátneho štatistického úradu neposkytujú presný obraz a nie sú dost vieryhodné. Na základe týchto údajov sa nedajú robiť vedecky presné uzávery, ktoré môžu slúžiť ako dostačujúci podklad pre hospodársku politiku, pre zostavovanie štátnych plánov, verne odrážajúcich požiadavky zákona proporcionálneho rozvoja. Tak napr. udáva Štátny úrad štatistický, že k 1. I. 1953 proti 1. I. 1952 klesol počet pracovníkov v poľnohospodárstve o 22%. Zdá sa, že tento údaj nie je dost vieryhodný. V priebehu r. 1952 nenastala nijaká taká ekonomická skutočnosť, ktorá by mohla spôsobiť tento radikálny pokles. Naopak podľa predbežných údajov k 1. I. 1954 proti 1. I. 1953 nastal v poľnohospodárstve vzostup pracovníkov o 7,3%, čo opäť nie je možné podoprieť zodpovedajúcou ekonomickou skutočnosťou vzniknutou v našom národnom hospodárstve. Ďalej štatistika nepodchycuje s vedeckou presnosťou pracovnú účasť tých pracovníkov v poľnohospodárskej výrobe, ktorí sú trvale zamestnaní v inom povolání, ale pritom sú držiteľmi pôdy a na nej vyrábajú. Po zrušení lístkového systému niet na miestnych národných výboroch ani zodpovedajúcej evidencie o pohybe obyvateľstva. Presnejšie údaje o stave pracovníkov máme len zo štátnych a verejných majetkov, menej presné z JRD a celkom nepresné zo súkromného sektora.

Tento nedostatok je veľmi vážny. Vychádzajúc zo správneho marxistického náhľadu, že sú výrobné sily najrevolučnejšie a najhybnejšie sily vo výrobe, nemôžeme poznávať a študovať požiadavky zákona plánovitého, proporcionálneho rozvoja národného hospodárstva a zostavovať plány, ktoré odrážajú požiadavky tohto zákona, keď nemáme o takej dôležitej časti výrobných síl, ako je pracujúci človek, presné údaje. Opierajúc sa o tieto nepresné údaje javia sa na Slovensku značné rozdiely v hustote pracovníkov medzi jednotlivými krajinami a sektormi.

Štatistika dokazuje, že oproti r. 1930 klesol r. 1953 počet osôb činných v poľnohospodárstve o 42,4%. Podľa toho r. 1953 v celoslovenskom priemere pripadá na 1 pracovníka 2,5 ha ornej pôdy a z toho v JRD bez pracovníkov STS, zúčastňujúcich sa na výrobe v JRD, pripadá na 1 pra-

covníka 5,4 ha, t. j. 3-krát viac a na štátnych a verejných majetkoch 3,4 ha, čo je skoro 2-krát viac ako v súkromnom sektore, kde pripadá na jedného pracovníka 1,8 ha ornej pôdy. Vzhľadom na tieto údaje si zasluhuje osobitnú pozornosť stav pracovníkov na JRD.

Množstvo ornej pôdy pripadajúcej na jedného pracovníka nie je jediným ani najsprávnejším ukazovateľom využitia pracovných síl. Dôležitá je najmä intenzita výroby, stupeň mechanizácie, všestranný rozvoj jednotlivých odvetví a tým rovnomerné rozloženie práce cez rok a odbúravanie sezónnych pracovných špičiek a pod. S prepočtom pracovníkov na 1 ha ornej pôdy operujeme len z nedostatku iných spracovaných podkladov a v záujme stručnosti prehľadu. A preto, keď aj na štátnych a verejných majetkoch pripadá na 1 pracovníka o 27% ornej pôdy menej ako v JRD, je produktivita práce na štátnych majetkoch podľa prieskumu VÚPE o 61% vyššia a hrubá hodnota výroby na ha o 74% vyššia ako v jednotlivých roľníckych družstvách. Je to tým, že v štátnom sektore je vyšší stupeň mechanizácie, o 100% vyššia hustota hospodárskych zvierat na 1 ha, o 100% vyššia dojivosť, o 20% vyššie hektárové výnosy pri obilnách, podiel intenzívnych technických plodín je na hektár ornej pôdy o 100% väčší ako v JRD. Pritom treba podotknúť, že JRD dosahujú vo všetkých ukazovateľoch výroby okrem hustoty dobytka lepšie hospodárske výsledky ako súkromne hospodáriaci roľníci.

Napriek nižšej intenzite výroby v porovnaní so štátnym sektorom sa na JRD pri dnešnom stupni mechanizácie práce javí nedostatok pracovníkov najmä v Kraji bratislavskom, kde pripadá na jedného pracovníka 6,3 ha ornej pôdy, v Kraji košickom pripadá 6,2 ha pôdy a v Kraji nitrianskom 5,8 ha. Pri tom sú v krajoch družstvá, v ktorých pripadá 10 aj viac ha pôdy na jedného pracovníka. Tento nedostatok pracovných síl spolu s nedostatočnou mechanizáciou niektorých pracovných procesov je jednou z príčin pomalšieho tempa intenzifikácie výroby, pomalšieho rastu produktivity práce a nízkej hodnoty pracovnej jednotky v mnohých jednotlivých roľníckych družstvách.

Nedostatok pracovníkov v JRD v pomere k rozsahu ornej pôdy spôsobuje to, že mnohé družstvá prevzali veľa pôdy bez členskej základne, ako pôdy cirkevnej, špekulačnej, opustenej a pod. No spôsobuje ho aj to, že nábor pracovníkov z poľnohospodárstva do priemyslu, stavebníctva a iných neroľníckych povolání, presun do Českých zemí a pod. sa nerobil vždy dost' plánovite. Počiatočnú nedôveru, ktorá nastala u mnohých malých a stredných roľníkov a najmä u roľníckej mládeže pri zakladaní družstva, využilo sa pre ich nábor do priemyslu a iných neroľníckych povolání a nebrali sa pri tom dostatočne do úvahy potreby družstiev, nevyhnutnosť intenzifikácie družstevnej poľnohospodárskej výroby a súčasný stupeň mechanizácie prác. Existujúca mechanizácia nevedela nahradiť tento úbytok pracovníkov, a preto sa nám v krajoch, v ktorých sme v kolektivizácii postúpili najrýchlejšie dopredu, javí aj celkovo najmenšia hustota pracov-

níkov na pôde. Tak napr. v Kraji bratislavskom pripadá v celkovom priemere všetkých sektorov na 1 pracovníka 3,4 ha ornej pôdy, teda toľko, koľko v slovenskom priemere v štátnom sektore, v Kraji nitrianskom pripadá 3,2 ha, naproti tomu v Kraji prešovskom len 1,9 ha ornej pôdy, t. j. o 44% menej ako v Kraji bratislavskom. Pri tom v Kraji bratislavskom a nitrianskom sú najväčšie rezervy pre zvyšovanie intenzity výroby zvyšovaním hustoty dobytka, pestovaním intenzívnych teplomilných plodín, budovaním závlah a pod. V mnohých družstvách sa stav pracovníkov zlepšil pristupovaním ďalších malých a stredných roľníkov do družstiev. No v mnohých družstvách, v ktorých je už celá obec združstevnená a napriek tomu sa javí nedostatok pracovníkov, treba prudšie zvyšovať stupeň mechanizácie, príp. získavať späť pre prácu v družstve pracovníkov, ktorí medzičasom odišli do iných povolání, aby sme tak napravili chyby spôsobené bezplánovitým disproporcionálnym odčerpávaním pracovních síl z poľnohospodárskych odvetví.

Pre potreby ďalšej plánovitej industrializácie a proporcionálneho rozvoja hospodárstva na Slovensku je nevyhnutné poznať, aké ďalšie rezervy pracovníkov môže uvoľniť slovenské poľnohospodárstvo pri súčasnom zabezpečení ďalšieho zvyšovania intenzity poľnohospodárskej výroby tak, aby sa zmierňovala a nakoniec odstránila disproporcja medzi rozvojom poľnohospodárstva a rozvojom ostatných odvetví národného hospodárstva. Tento najdôležitejší podklad pre zostavovanie štátnych plánov, ktoré odrážajú požiadavky zákona plánovitého, proporcionálneho rozvoja národného hospodárstva, nemôžu slovenskí ekonomickí pracovníci vypracovať z týchto príčin:

Štatistika o stave pracovníkov zúčastňujúcich sa v poľnohospodárskej výrobe je nepresná.

Nie sú vypracované oblastné plány, plány rajonizácie a špecializácie poľnohospodárskej výroby, ktoré by aspoň z hľadiska dnešných potrieb dali do súladu poľnohospodársku výrobu s ostatnými odvetviami hospodárstva v oblasti aj v štáte a zabezpečili tak maximálne využitie oblastných prírodných a hospodárskych zdrojov.

Nie je vypracovaný dlhodobý, perspektívny plán rozvoja a rozmiestenia priemyslu a tomu zodpovedajúci a s ním zladený perspektívny plán rozvoja, rajonizácie a špecializácie poľnohospodárskej výroby.

Nedostatočný prehľad o stave pracujúcich v poľnohospodárstve je jedným z dôkazov, ako zaostáva z nedostatku podkladov vedecké spracovanie súčasných ekonomických problémov za potrebami praktickej hospodárskej politiky.

Dislokácia spracovateľského priemyslu a rajonizácia poľnohospodárskej výroby

Sústavné znižovanie vlastných nákladov výroby a v súhlase s tým aj sústavné znižovanie cien spotrebných tovarov je zákonitou nevyhnutnosťou.

ťou socialistickej ekonomiky. Preto musí byť aj v socializme našou snahou pestovať v poľnohospodárstve jednotlivé plodiny, v našom prípade technické plodiny v oblastiach, kde v dôsledku priaznivých prírodných podmienok dosahujeme na jednotku výrobku najnižšie náklady a na jednotku plochy najväčší objem výroby. Práve tak blízkosť surovinových zdrojov zasa znižuje vlastné náklady výroby priemyselných podnikov spracujúcich poľnohospodárske suroviny.

Pri správnom plánovaní rozvoja národného hospodárstva tieto požiadavky priemyslu a poľnohospodárstva sa nesmú dostať do protirečenia, ale naopak, musia prísť do vzájomného súladu, vzájomne si napomáhať pri znižovaní vlastných nákladov výroby, aby sa dosiahla najvyššia socialistická rentabilita týchto dvoch odvetví národného hospodárstva. Z týchto dôvodov treba riešiť rozvoj jednotlivých odvetví poľnohospodárskej výroby a dislokáciu priemyslu spracujúceho ich výrobky z hľadiska ich vzájomného vzťahu a z hľadiska potreby a výhodnosti celej socialistickej spoločnosti.

Kapitalizmus pri dislokácii podnikov spracujúcich poľnohospodárske suroviny sa riadil len ziskovými záujmami a v nemalej miere aj záujmami veľkostatkárov. Preto sa aj na Slovensku zakladali za kapitalizmu cukrovary, liehovary, trepárne a pod. tam, kde bolo v okolí najviac veľkostatkov. Táto stará dislokácia spracujúceho priemyslu je v mnohých prípadoch v rozpore s potrebami súčasného poľnohospodárstva aj priemyslu. V niektorých poľnohospodárskych oblastiach je rozvoj dôležitých odvetví poľnohospodárskej výroby, pre ktoré sú v oblasti vhodné prírodné podmienky, brzdený, pretože nie sú v blízkosti podniky spracujúceho priemyslu. A naopak, aby sa využila kapacita niektorých existujúcich priemyselných podnikov, treba dovážať suroviny z veľkých vzdialeností a vysoké náklady na dopravu zvyšujú vlastné náklady priemyselnej výroby. Tieto nedostatky treba postupne a plánovite odstraňovať v záujme oboch odvetví. Tak napr. podľa prieskumu hospodárenia v 850 podnikoch, ktorý urobil VÚPE r. 1949, vyplýva, že roľníci na Slovensku v kukuričnej oblasti pestovali cukrovú repu na 4,1% z obhospodarovanej plochy a roľníci v repárskej oblasti, ktorá má vhodnejšie prírodné podmienky pre pestovanie cukrovej repy, pestovali túto len na 2,6% obhospodarovanej plochy. Tento nepomer okrem iného spôsobuje to, že prevažná časť cukrovarov vybudovaných ešte za kapitalizmu je umiestená v kukuričnej oblasti.

Cukrovary Trnava, Vlčkovce, Sereď, Nitra sú umiestené husto vedľa seba a naproti tomu dôležité výrobné oblasti, ako Topoľčany, Nové Mesto n/V., Piešťany nemajú cukrovar. V Kraji Banská Bystrica sú prírodné podmienky pre pestovanie cukrovej repy, ale nie je tam cukrovar. Výrobné oblasti Ilava, Piešťany, dodávajú cukrovú repu do cukrovaru v Trenčianskej Teplej, ktorý je však excentricky umiestený. Lepšie by vyhovoval cukrovar v oblasti Nové Mesto n/V.

Práve tak boli postavené staré trepárne ľanu na juhu, a preto sme

nútení rozširovať pestovanie ľanu v oblastiach prírodne menej vhodných, v ktorých sú naopak podmienky pre pestovanie intenzívnejších, teplomilných plodín. Tento nedostatok sa napravné výstavbou trepárni na Orave a na východnom Slovensku.

Na príklade kapitalistickej dislokácie podnikov spracujúceho priemyslu môžeme dokumentovať, ako škodí nesprávna dislokácia celému národnému hospodárstvu. Jednak sme nútení pestovať mnohé plodiny v menej priaznivých oblastiach, a naopak nemôžeme využiť vhodné prírodné podmienky na rozvoj dôležitých odvetví poľnohospodárskej výroby v priaznivých oblastiach. Obidva tieto nedostatky zvyšujú vlastné náklady poľnohospodárskej a priemyselnej výroby, zabraňujú využitiu všetkých rezerv nášho poľnohospodárstva. Tento vzájomný vzťah medzi poľnohospodárstvom a spracujúcim priemyslom treba mať na zreteli najmä pri zakladaní nových podnikov spracujúcich poľnohospodárske suroviny. Preto treba urýchlene pristúpiť k rajonizácii poľnohospodárskej výroby a najmä technických plodín a iných tovarov, ktoré tvoria surovinu pre spracujúci priemysel a v súlade s rajonizáciou dislokovať novovznikajúce podniky.

* * *

Z uvedeného stručného rozboru vyplýva, že socialistická industrializácia vyriešila mnohé odveké korene biedy Slovenska, súčasne si však vynucuje riešenie nových problémov, ktoré vyplývajú zo zabezpečenia ďalšieho rozvoja nášho národného hospodárstva. Jedným z najvážnejších problémov je odstrániť disproporciu medzi zaostávajúcou poľnohospodárskou výrobou a stúpajúcimi potrebami. Pri riešení tejto úlohy môžu pomôcť aj slovenskí vedeckí ekonomickí pracovníci, ak sa vo svojej vedeckej práci zamerajú na tie úlohy, ktoré sú z hľadiska potrieb hospodárskej politiky najdôležitejšie, a keď nadviažu úzku spoluprácu s hospodárskymi pracovníkmi z praxe. Ekonomickí vedeckí pracovníci v spolupráci s pracovníkmi hospodárskopolitických orgánov by sa mali sústrediť najmä na riešenie týchto úloh:

1. Odhaliť všetky rezervy v našom národnom hospodárstve, ktoré umožnia zvýšiť poľnohospodársku výrobu za existencie daných výrobných vzťahov, t. j. súkromného, družstevného a štátneho sektora, a vedecky spracovať a zdôvodniť všetky ekonomické stimuly, ktoré treba využiť ako páku na zvýšenie poľnohospodárskej výroby.

2. Spracovať a vyhodnotiť ekonomické výhody nových foriem organizácie práce, odmeňovania, plánovania a riadenia výroby v družstvách a tak prispieť k odbornému rastu našich družstevných pracovníkov, k upevňovaniu družstiev a dokázať tak výhody družstevnej veľkovýroby pred individuálnou malovýrobou.

3. Preštudovať pôsobenie zákona hodnoty na našu poľnohospodársku výrobu, určiť vlastné náklady výroby jednotlivých odvetví poľnohospodárskej výroby v rôznych oblastiach a na základe toho navrhnúť také

relácie cien a sústavu výhod a prémie, ktoré odpovedajú skutočným výrobným podmienkam a budú slúžiť ako účinná páka v rozvoji odvetví podľa požiadavky zákona plánovitého, proporcionálneho rozvoja národného hospodárstva.

4. Vypracovať štatistickú metódu, pomocou ktorej získame skutočný prehľad o stave poľnohospodárskych pracovníkov v jednotlivých výrobných oblastiach a sektoroch, ako aj prehľad o pracovnej účasti neroľníckych držiteľov pôdy na poľnohospodárskej výrobe, aby sme tak mohli určiť, aké sú rezervy, príp. schodíky v stave pracovníkov v jednotlivých výrobných poľnohospodárskych oblastiach.

5. Na základe sovietskych skúseností a našich konkrétnych podmienok vypracovať sústavu ukazovateľov, metódu bilancovania a zostavovania komplexných oblastných plánov.

6. Vypracovať perspektívny plán rozvoja a dislokácie priemyslu, odpovedajúceho domácej surovínovej základni, energetickým zdrojom, a v súlade s ním vypracovať perspektívny plán rozvoja poľnohospodárskej výroby, rajonizácie a špecializácie jednotlivých poľnohospodárskych oblastí, aby sa v budúcnosti zabránilo vzniku disproporcií a aby sa už teraz najmä stavebné investície umiestňovali do poľnohospodárstva v súlade s potrebami perspektívneho vývoja nášho národného hospodárstva.

Slovenskí vedeckí výskumní pracovníci na úseku poľnohospodárskej ekonomiky pomáhajú už dnes pri riešení niektorých dôležitých úloh. Vysokoškolskí pracovníci píšú publikácie o plánovaní a správnej organizácii výroby v JRD a riešia aj niektoré čiastkové výskumné úlohy. Pracovníci Výskumného ústavu poľnohospodárskej ekonomiky odbočky v Bratislave riešia mnoho ekonomických výskumných problémov. Robia ekonomické rozbory hospodárenia JRD, ŠM, STS aj súkromných roľníkov. Robia prieskum prírodných a ekonomických podmienok poľnohospodárskej výroby, rajonizáciu 7 plodín a špecializáciu výroby zeleniny, mlieka, zemiakov v okolí veľkých miest a priemyslových stredísk, ako aj rad iných úloh. Riešenie týchto úloh je dôležité, aktuálne a pomôže praxi. Nedostatkom našej vedeckej práce je, že neriešime ekonomické otázky zvyšovania výroby malých a stredných roľníkov, hoci je táto otázka stále a iste aj bude dlhší čas aktuálna. Nedostatkom ďalej je, že sa problémy neriešia komplexne, vo vzájomnom vzťahu a súčasne s riešením ekonomických problémov súvisiacich s rozvojom ostatných odvetví národného hospodárstva. Ďalším nedostatkom je, že sa riešia väčšinou akútne úlohy, ktoré nastoľuje na riešenie súčasná prax a málo pozornosti sa venuje riešeniu úloh nevyhnutných poznať z hľadiska perspektívneho, proporcionálneho rozvoja hospodárstva na Slovensku, aby sme tak už teraz predchádzali možnému vzniku disproporcií v ďalšom rozvoji národného hospodárstva. Riešenie všetkých týchto úloh nás čaká a myslím, že už aj tlačí. Preto je potrebné pojať ich riešenie do plánu a zabezpečiť podmienky na ich spracovanie.

MATERIÁLY

NIEKTORÉ ÚDAJE O ROZVOJI HOSPODÁRSTVA A KULTÚRY SSSR A KRAJÍN ĽUDOVEJ DEMOKRACIE R. 1953

TIBOR FÁBRY

Priemysel

O splnení plánu priemyselnej výroby v roku 1953 a jej zvýšení proti predchádzajúťu cemu roku hovoria tieto údaje:

	Splnenie ročného plánu v %	Zvýšenie oproti r. 1952 v %
SSSR	101,0	12,0
ČSR	99,0	10,0
v tom Slovensko	98,3	14,0
Albánsko	94,3	22,0
Bulharsko	100,6	12,0
Maďarsko	101,3	17,8
NDR	102,0	12,5
v tom znárodnený priemysel	103,0	15,0
Poľsko	103,9	17,5
Rumunsko	101,8	14,4

U niektorých dôležitejších druhov priemyselných výrobkov zvýšila sa výroba v porovnaní s rokom 1952 v %:

	SSSR	ČSR	Albánsko	Bulharsko	Maďarsko	NDR	Poľsko	Rumunsko
Elektrická energia	13	6	26,8	11,5	9,2	.	13	17
Uhlie čierne	} 6	.	.	} 13	} 13,6	.	5	} 10
Uhlie hnedé		3	.			10	11	
Železo	9	20	.	.	} 8,6	64	29	17
Oceľ	10	16	.	.		15	13	3
Valcovaný tovar	10	15	.	.	6,6	14	15	.
Nákladné automobily	11	.	.	.	6,3	.	72	.
Nákladné vozne	3	33	.	197	.	.	3	.
Bavlnené tkaniny	5	.	87,7	8	.	12	6	.
Cement	15	5	.	5	0,3	21	24	26
Tehly	12	.	.	5	20,0	9	33	12
Cukor	12	8	6,6	5,8	71,2	.	34	12
Pivo	13	.	24,4	.	34,9	.	18	5
Cigarety	16	.	13	.	8,2	12	7	.

Priemyselnú výrobu v roku 1953 charakterizuje vo všetkých uvedených krajinách prenikavý vzostup výroby predmetov širokej ľudovej spotreby. Výroba v odvetviach

vyrábajúcich spotrebné predmety vzrástla v SSSR o 12% (r. 1952 o 10,5%), v Poľsku o 5,7%, v NDR vzrástla výroba podnikov Ministerstva ľahkého priemyslu v porovnaní s rokom 1952 o 11% a v podnikoch Ministerstva potravinárskeho priemyslu o 15%. Vzostup výroby spotrebného tovaru bol prenikavý najmä v 2. polroku 1953:

SSSR		NDR	
2. polrok 1952 = 100		1. polrok 1953 = 100	
Výroba spotrebných predmetov celkom	114	Cellková výroba priemyslu	117
hodín a hodínok	129	margarínu	166
bicyklov	122	tkanín	123
rozhlasových prijímačov	162	bieliznovej trikotáže	125
ľadničiek	186	koženej obuvi	117
kovových postelí	165	nábytku	117
		bicyklov	122
		motocyklov	127
		fotoaparátov	196
		hodínok	111

V Poľsku vzrástol objem výroby ministerstiev ľahkého, poľnohospodárskeho, potravinárskeho priemyslu v priebehu celého roku 1953 asi o 11,5% oproti roku 1952; v 2. polroku však v porovnaní s rovnakým obdobím r. 1952 asi o 14%.

K zvýšeniu priemyselnej výroby prispelo všade lepšie využívanie strojového zariadenia a zavádzanie novej techniky.

V SSSR vzrástlo r. 1953 množstvo elektrickej energie v priemysle, prepočítané na jedného robotníka, o 7%. Inštalovaná kapacita v závodoch Ministerstva elektrárni a elektrotechnického priemyslu v Rumunsku o 1,7%.

Využitie priestoru vysokých pecí v železiarňach SSSR sa zlepšilo oproti r. 1952 o 2%, tavba ocele na m² nízkej plochy martinských pecí sa zvýšila v SSSR o 5%, v Poľsku o 11%, podstatné zlepšenie sa zaznamenalo aj v ČSR a v ostatných ľudovodemokratických krajinách.

Rýchlosť vrtania pri ťažbe nafty v porovnaní s rokom 1952 vzrástla v SSSR o 5% v ČSR o 5% a v Rumunsku priemerná rýchlosť o 23,3%.

Využitie koksových batérií sa zvýšilo v Poľsku o 1,5% a čas koksovania v dôsledku zlepšenia organizácie práce znížil sa o 5,6%.

Ďalšie úspechy zaznamenala mechanizácia ťažkých a namáhavých prác v šachtách. V Poľsku sa mechanické nakladanie uhlia v šachtách zlepšilo o 26%, v SSSR o 18%, pričom nakladanie uhlia a hornín pri ražení prípravných diel o 17%.

Polnohospodárstvo

Výmera celkovej oševnej plochy v Sovietskom sväze vzrástla r. 1953 oproti roku 1952 o 1 400 000 ha, v ČSR ostala takmer na rovnakej úrovni ako r. 1952, zvýšila sa však pri krmných obilninách, strukovinách a technických plodinách.

Cellkový zber bol na niektorých miestach ovplyvnený nepriaznivými poveternostnými podmienkami. V porovnaní s rokom 1952 vzrástol v SSSR okrem iného zber bavlny, cukrovky a slnečnice, zber obilnín bol takmer ten istý; v ČSR bol zber vyšší pri raži, jačmeni a kukurici. Zber cukrovky bol vyšší o 17%, krmných okopanín o 14%, strukovín o 43%, priadnych rastlín o 32%. V Bulharsku sa zvýšil zber obilnín o 24%, zber cukrovky a bavlny bol oproti roku 1952 dvojnásobný.

Výsledky rastlinnej výroby v Maďarsku sa priblížili mimoriadne dobrej úrode z roku 1952 a pri jednotlivých druhoch ju dokonca prevýšili. Urodilo sa viac:

obilia	o 720 000 ton	cukrovky	o 1 280 000 ton
zemiakov	o 730 000 ton	ďateľiny	o 530 000 ton
kukurice	o 1 390 000 ton		

V *Poľsku* bol zber pri niektorých druhoch obilnín, pri olejninách a priadnych rastlinách v dôsledku nepriaznivého počasia nižší ako r. 1952. Naproti tomu zber zemiakov bol o 15% a cukrovky o 16% vyšší. Cukornatosť cukrovej repy bola tiež väčšia ako v predchádzajúcom roku.

Počet výrobných roľníckych družstiev sa naďalej zvýšil a upevnila sa ich štruktúra:

Rok	ČSR	Poľsko	Rumunsko	
	III. a IV. typ		kolektívne hospodárstva	zdrúženia pre spoločné obrábanie pôdy
1952	5784	4900		
1953	6782	vyše 8000	202*	2026

Výmera ornej pôdy *rumunských* kolektívnych hospodárstiev vzrástla oproti roku 1952 o 10%, a zdrúženia pre spoločné obrábanie pôdy o 25%. Roľnícke výrobné družstvá v *Bulharsku* zozbierali z celkovej úrody 55% obilnín, 79,3% bavlny, 85% cukrovej repy, 63% konopí a 77,3% paradajok.

V *NDR* sa zvýšil počet výrobných roľníckych družstiev III. typu z 9% na 41% všetkých typov výrobných roľníckych družstiev. Družstevníci obrábajú asi 13% celkovej ornej pôdy.

Rozvoj *mechanizácie* pokračoval r. 1953 úspešne. Počet strojových a traktorových staníc v *Bulharsku* sa zvýšil v porovnaní s rokom 1952 takmer o 50%. V *Poľsku* stúpil ich počet z 325 r. 1952 na 401 r. 1953.

V uplynulom roku získalo poľnohospodárstvo v jednotlivých krajinách tieto dôležitejšie stroje (resp. ich vzrast v % oproti roku 1952 je):

	Traktory	Kultivačné traktory	Samochodné obilné kombajny	Traktorové sejacie stroje	Traktorové žacie stroje	Traktorové pluhy	Traktorové samoviazáče
SSSR	139 000 ¹	18 000	22 000				
ČSR	2 203	.	450	1 100	400	3 300	
Bulharsko	2 137 ¹	.	200				
Maďarsko	.	.	1 216 ²				670
Rumunsko	2 535	.	148				1 253
Poľsko							
Štátne strojové stanice				2 470			1 230
Celé poľnohospodárstvo	19%			31%	23%		50%
NDR	29%	58%		47%		26%	

Okrem týchto strojov dostalo poľnohospodárstvo v *SSSR* 69 000 nákladných automobilov a vyše dva milióny rôznych poľnohospodárskych strojov; v *ČSR* takmer 2000 traktorov-

* vzrast oproti r. 1952 v %.

¹ prepočítané na traktory 15 ks

² všetkých druhov

vých sadzačov zemiakov; v Rumunsku 778 mláťačiek; strojové traktorové stanice v Poľsku dostali 2470 obilných osevných strojov.

Strojový park celkového poľnohospodárstva v Rumunsku vykázal na konci roku 1953 23 000 traktorov (prepočítané na traktory 15 ks), 19 000 traktorových pluhov, 474 kombajnov, 13 250 mláťačiek a 5220 kultivátorov. Traktorový park poľských strojových traktorových staníc bol koncom roku 1953 okolo 16 400 traktorov (o sile 15 ks).

Rast a upevnenie materiálo-technickej základne poľnohospodárstva umožnili zvýšiť úroveň mechanizácie poľnohospodárskych prác. Strojové a traktorové stanice vykonali v porovnaní s rokom 1952 viac prác, a to: v ČSR v celom poľnohospodárstve o 55%, v Maďarsku pri orbe na viac ako 4 mil. k. j. (asi 2,3 mil. ha) pôdy o 30%, v Rumunsku o 60%. Práca štátnych strojových staníc v Poľsku zahrnula 2,8 milióna ha (prepočítané na strednú orbu), čo znamená 73% vzrast oproti roku 1952. V NDR stúpila práca vykonávaná strojovými a traktorovými stanicami u individuálne hospodáriacich roľníkov a roľníckych výrobných družstiev o 84%, pričom sa výkon na jeden traktor zvýšil o 52%.

O rozsahu mechanizácie čiastkových poľnohospodárskych prác svedčia tieto údaje: STS v SSSR vykonali r. 1953 vyše 80% všetkých základných poľných prác v kolchozoch. Jesenná orba a orba úhorov bola takmer úplne zmechanizovaná, osev ozimín na 93%, osev jarín na 83%; kombajny zozbierali 77% všetkých obilnín, cukrovky asi 80%. Obecné strojové stanice v Poľsku vykonali pre potrebu individuálne hospodáriacich roľníkov pri oseve zrnín o 20% viac prác, pri výmlate o 33%, pri okopávkach zemiakov o 124%. V ČSR zozbierali kombajny obilniny z plochy 101 000 ha.

V SSSR dostali kolchozy a sovchozy r. 1953 vyše 6 miliónov ton *minerálnych hnojív*, čo znamená 15% zvýšenie oproti minulému roku. Poľské poľnohospodárstvo dostalo r. 1953 (prepočítané na čistý prvok) 426 000 ton umelých hnojív. V ostatných ľudovo-demokratických krajinách boli dodávky umelých hnojív v porovnaní s rokom 1952 tiež podstatne zvýšené.

Prenikavo vzrástli aj *stavy hospodárskych zvierat* (v %):¹

	Kone	Hovädzí dobytok celkove	Kravy	Ošípané	Ovce
	1952 = 100				
SSSR ²					
sovchozy	.	.	109	108	111
kolchozy ³	.	.	108	110	109
Bulharsko					
štátne majetky	122	135,5	144,6	149,6	144,6
roľnícke družstvá		103,5	106,5	146,5	110,2
NDR ⁴					
štátne majetky	116	122	.	192	107
celé poľnohospodárstvo			101	.	109
Poľsko ⁵					
štátne majetky	.	112	.	113	124
roľnícke družstvá	.	168	176	215	210
celé poľnohospodárstvo	.	102	102	113	115
Rumunsko					
kolektívne hospodárstvo ⁶	103,7	117,8	.	130,2	136,4 ⁶

V dôsledku nedostatočného zabezpečenia krmovínovej základne zvýšil sa stav v ČSR oproti roku 1952 len u oviec. V Maďarsku sa zvýšil stav u oviec a krmných bravov.

¹ ku koncu roka, pokiaľ nie je ináč udané; ² 1. októbra; ³ spoločne ustajnené; ⁴ 3. decembra; ⁵ 30. júna; ⁶ včítane kóz.

Ďalším zvýšením stavu hospodárskych zvierat v roku 1953 v celom poľnohospodárstve SSSR a Poľska (včítane súkromných chovateľov) dosiahol sa tento početný stav:

	v SSSR	v Poľsku
	Ľ 1. X. 1953	Ľ 30. VI. 1923
	v miliónoch	
Hovädzí dobytok	63	7,4
z toho kráv	26	5,3
Ošipané	47,6	9,7
Ovce	135,8 ¹	3,3
Kone	16,2	.

Lesníctvo

Plán zalesňovacích prác na rok 1953 bol splnený v ČSR na 106%, v Albánsku na 111,9%.

V ČSR sa zalesnilo 94 000 ha pôdy, v Maďarsku 124 000 kat. jutár a v Rumunsku 98 000 ha, t. j. o 18,2% väčšia plocha ako rok predtým; je to najväčšia plocha, ktorá sa vôbec kedy v Rumunsku zalesnila.

Doprava

Plán železničnej nákladnej dopravy na rok 1953 splnili: Bulharsko v tonách na 101,6% a v t/km na 107,2%, NDR na 103%, Poľsko na 105% a Rumunsko na 106,4%. Plán riečnej prepravy nákladov splnili: v SSSR na 100,6%, v Bulharsku na 129,8%, v NDR na 98% a v Rumunsku na 95,4%. Plán námornej prepravy nákladov splnili: v SSSR na 103%, v Bulharsku na 100,2% a v Rumunsku na 116,5%. NDR splnila automobilovú nákladnú dopravu na 106% a Rumunsko na 100%.

Výkony dopravy r. 1953 sa zvýšili oproti r. 1952 takto (v %):

	SSSR	ČSR	Albánsko	Bulharsko	Maďarsko	NDR	Poľsko	Rumunsko
Železničná nákladná	7	8	.	.	12,7	15	14	16,3
osobná	.	.	14,9	.	2	.	.	.
Riečna nákladná	.	6 ¹	.	.	13	.	63	.
Námorná nákladná	10	.	9,7	17,5
Cestná nákladná	13	30	21,7	25,9	41,1	17	.	49,1
osobná	.	.	54,3	.	37	.	.	26,1
Letecká nákladná	.	81
osobná	.	16

Preprava nákladov všetkými prostriedkami verejnej dopravy vzrástla v Poľsku o 22% v tonách a o 11% v t/km oproti r. 1952 a v Bulharsku stúpila preprava železničného nákladu v tonách o 14,3% a v t/km o 17,3%.

¹ včítane kóz.

¹ spolu s osobnou dopravou.

Priemerná doba obehu nákladných vozňov sa znížila v SSSR o 3%, v NDR o 2,8% a v Poľsku o 7,5%.

Priemerná denná preprava všetkých nákladov na železničiach vzrástla v porovnaní s rokom 1952 v SSSR o 7%, v Bulharsku o 10%. Priemerná váha záťaže nákladného vlaku v ČSR sa zvýšila o 10%.

Spotreba kuriva na 1 t/km bola na železničiach znížená v SSSR o 3% a spotreba uhlia na 1000 brutto/t/km v Poľsku asi o 8%.

Investičná výstavba

Objem investícií v národnom hospodárstve r. 1953 bol v porovnaní s rokom 1952 v Sovietskom sväze 104%, v Albánsku 108% (pri celonárodných investíciách 105%, pri miestnych investíciách 129,6%), v Bulharsku 110,9%, v NDR 121%, v Rumunsku 128%. Výdaje na centralizované investície v Poľsku vzrástli oproti roku 1952 asi o 15%, pritom vzrast rozsahu vecných investícií bol v dôsledku zníženia výrobných nákladov značne väčší. V Maďarsku hodnota uskutočnených investícií r. 1953 dosahovala 16,3 miliardy forintov. Objem stavieb bol o 3% vyšší ako r. 1952. V ČSR boli investície v národnom hospodárstve za rok 1953 na takej úrovni ako r. 1952.

Rozsah vzrastu investícií na stavby v jednotlivých národohospodárskych úsekoch a priemyselných odvetviach ukazuje tento prehľad:

SSSR	Albánsko	Bulharsko	
rok 1952 = 100%			
Lahký a potravinársky priemysel 108%	Poľnohospodárstvo a výkup 138,7%	Priemysel	113,1%
Obchodné podniky 135%	Obchod a spoje 149 %	Doprava	115,8%
Kultúrna a sociálna výstavba 122%	Bytová výstavba 122,6%	Obchod	109 %
Bytová výstavba 111%		Kultúrna a sociálna výstavba	122,6%
Poľsko		NDR	
Priemysel 114%		Energetický priemysel	173%
Poľnohospodárstvo a lesníctvo 121%		Metalurgický priemysel	107%
Bytová výstavba 124%		Lahký priemysel	210%
Sociálne a kultúrne zariadenia 153%		Potravinársky priemysel	128%
		Bytová výstavba	154%

R. 1953 dostalo stavebníctvo nové zariadenie a stavebné stroje najmä pre ťažké a namáhavé práce. Tak v Sovietskom sväze sa zvýšil počet rýpadiel o 23%, buldozérov o 18%, vežových žeriavov o viac ako 40%; v ČSR vzrástol počet dumperov trikrát, scraperov o 15%, buldozérov o 27%, v Poľsku sa zvýšil počet bagrov oproti r. 1952 o 15%, buldozérov o 59% a vežových žeriavov o 28%.

V snahe zvýšiť životnú úroveň širokých vrstiev obyvateľstva sa urýchlilo tempo výstavby bytov. V Sovietskom sväze r. 1953 štátne podniky, miestne soviety a obyvateľstvo miest a robotníckych sídlisk za pomoci štátneho úveru vystavali obytné domy

o celkovej ploche vyše 28 miliónov m². Na dedinách sa vybuďovalo viac ako 400 000 nových obytných domov. V ČSR odovzdali obyvateľstvu do používania takmer 30 000 nových bytov o obytnej ploche vyše 1,1 milióna m² a rodinné domky so 4758 bytmi, vystavané svojpomocou. V Maďarsku sa v druhom polroku 1953 vystavalo zo štátnych prostriedkov o 24% viac bytov ako v rovnakom období predchádzajúceho roku. V Poľsku sa r. 1953 odovzdalo do používania okolo 135 000 obytných miestností a v Rumunsku byty o vyše 335 000 m² celkovej plochy. Výkon stavebného priemyslu sa zvýšil v NDR o 17%

R. 1953 sa elektrifikovalo v Maďarsku 81 obcí, 33 strojových a traktorových staníc, 96 štátnych majetkov a 102 roľníckych výrobných družstiev; v Poľsku 402 obcí, t. j. o 15% viac ako rok predtým.

Vnútorň obchod

R. 1953 sa naďalej zlepšilo zásobovanie obyvateľstva potravinami a priemyselným tovarom.

V predajniach socialistického maloobchodu (štátne a družstevné, resp. podniky spoločného stravovania) sa v porovnaní s rokom 1952 predalo viac tovaru (v porovnateľných cenách), a to: v SSSR o 21% (na vidieku o 24%), v Albánsku o 19,8%, v Bulharsku o 10,7%, v Maďarsku o 10,2%, v NDR (vo všetkých sektoroch maloobchodu) o 10%, v Poľsku o 6% a v Rumunsku o 25,3%.

Z dôležitejších výrobkov nakupovalo obyvateľstvo v porovnaní s rokom 1952 viac:

Tovar	SSSR	ČSR	Albán- sko	Bulhar- sko	Maďar- sko	NDR ¹	Poľsko	Rumun- sko
1952 = 100								
Mäso	136 ²	109	.	103,6	123	125 ³	117 ⁴	113 ^{3, 7}
Ryby a ry- bie výrobky	108	158	.	.
Maslo	136	133	108	.
Jedlé oleje a jedlé tuky	119	113 ⁵	.	105,5	115	158 ⁶	.	130 ⁷
Syry a tvaroh	128	.	105,3	112,3	.	.	.	108 ⁷
Cukor	123	.	116,6	.	118	128	.	108 ⁷
Cukrárske výrobky	112	.	.	139,1	115	.	.	130 ⁷
Masť	.	116	.	166,7	124	.	138	.
Bavlnené tkaniny	122	.	196,3	.	.	198	105	123 ⁷
Vlnené tkaniny	118	.	.	122,3	.	.	105	125 ⁷
Kožená obuv	129	.	106,1	128,3	116,4 ⁸	127	107	103,5 ⁷
Rádioprijímače	132	.	.	.	112,1	128	127	.
Bicykle	116	127	.	.	.	157	120	.
Motocykle	155	149	248	.
Cement a vápno	.	139	291 ⁹
Tehly a škridlice	.	181	173 ^{10, 11}

¹ 2. polrok oproti 1. polroku 1952; ² včítane mäsových výrobkov; ³ mäsové výrobky; ⁴ včítane mäsových konzerv; ⁵ umelé tuky; ⁶ margarín; ⁷ v mestách; ⁸ detská obuv; ⁹ len cement; ¹⁰ len tehly; ¹¹ na vidieku.

Sieť predajní sa rozšírila v priebehu r. 1953 v SSSR o 6000, v ČSR o 432 a v Bulharsku sa otvorilo 655 nových potravinárskych predajní a 615 predajní priemyselneho tovaru. R. 1953 sa zvýšila sieť predajní socialistického obchodu v Poľsku o 6000 predajní a asi o 11 600 kioskov, odbočiek a pod., v Rumunsku o 4500 jednotiek, z nich 415 predajní potravín.

Sieť albánskeho socialistického obchodu vzrástla o 12,9%.

Zahraničný obchod

Rozvoj obchodných stykov so zahraničím pokračoval a obrat zahraničného obchodu v SSSR stúpol z 20,8 miliardy rubľov r. 1952 na 23 miliárd, t. j. o 11%. Tento vzrast znamená, že obrat zahraničného obchodu na základe porovnateľných cien prevyšoval r. 1953 takmer štvornásobne predvojnovú úroveň. V NDR sa zvýšil obrat zahraničného obchodu oproti roku 1952 o 30%, z toho s SSSR a ľudovodemokratickými štátmi o 33% a s kapitalistickými štátmi a so Západným Nemeckom o 18%.

R. 1953 obchodoval Sovietsky sväz s 51 štátmi, z týchto mal s 25 štátmi jednoročnú a viacročnú obchodnú dohodu. NDR bola v obchodnom styku s vyše 30 štátmi, Poľsko so 71, z týchto malo s 30 štátmi jednoročnú a viacročnú zmluvu.

Zamestnanosť

V Sovietskom sväze a ľudovodemokratických štátoch nielen že bola nezamestnanosť úplne likvidovaná, ale zamestnanosť rok od roka nepretržite stúpa. Počet robotníkov a zamestnancov v národnom hospodárstve Sovietskeho sväzu bol ku koncu roku 1953 44,8 miliónov osôb. Priemerný stav robotníkov a zamestnancov v maďarskom národnom hospodárstve bol 2 410 000 osôb. Počet osôb zamestnaných v socialistickom sektore poľského národného hospodárstva bol okolo 6 miliónov.

Zamestnanosť v jednotlivých ľudovodemokratických štátoch sa zvýšila r. 1953 v celom národnom hospodárstve takto (absolútne alebo v percentách):

ČSR	o 180 000 osôb	Albánsko	o 3,3%
Bulharsko	o 57 000 osôb	Poľsko ²	o 7 %
Maďarsko	o 175 000 ¹ osôb	Rumunsko	o 12 %

Rozsah zvýšenia počtu zamestnaných osôb v jednotlivých národohospodárskych úsekoch je zrejmý z tohto prehľadu:

	Albánsko	NDR 1952 = 100	Poľsko
Priemysel	116	107 ¹	106 ²
Poľnohospodárstvo	105,5	.	114
Doprava	93,3	105	109 ³
Stavebníctvo	97,1	104	.
Banský priemysel	105,8	.	.
Štátne majetky	.	.	112
Štátne strojové stanice	.	.	149

¹ priemerný stav; ² v socialistickom hospodárstve okrem poľnohospodárstva.

¹ v národnom priemysle; ² v socialistickom priemysle; ³ včítane spojov.

Produktivita práce

Plán produktivity práce na jedného robotníka v NDR bol v ústredne vedenom znárodnenom priemysle splnený na 102,3%. V Poľsku bol plán produktivity práce v priemysle splnený na 103%.

V porovnaní s rokom 1952 vzrástla produktivita práce robotníkov:

	v priemysle	v stavebníctve
SSSR	o 6 %	o 4 %
ČSR	o 7 %	o 11 %
Bulharsko	o 6,8%	o 13,9%
Maďarsko	o 4,4%	.
NDR	o 9,2%	.
Poľsko	o 10,6%	o 13 %

V Albánsku sa zvýšila produktivita práce v celom národnom hospodárstve o viac ako 13%.

V jednotlivých priemyselných odvetviach v Bulharsku vzrástla produktivita práce oproti roku 1952: v metalurgickom priemysle o 16,2%, v chemickom priemysle o 22,4%, v priemysle stavebných hmôt o 8,4%, v textilnom priemysle o 5% a v potravinárskom priemysle o 14%. Produktivita práce v podnikoch hutného a strojárenského priemyslu v Maďarsku sa zvýšila o 11,2% a v Rumunsku v uholnom priemysle o 5,7%, v naftovom priemysle o 6,5%, v strojárstve o 5,1%, v elektrotechnickom priemysle o 17,6%, v priemysle stavebných hmôt o 14,2%, v textilnom priemysle o 3,7%, v kožorobnom a gumárskom priemysle o 3%.

K rastu produktivity práce popri zvýšení odbornej kvalifikácie pracujúcich veľmi prispel stále stúpajúci počet zlepšovateľov, stachanovcov a úderníkov.

V priemysle, stavebníctve a doprave Sovietskeho svazu sa r. 1953 uplatnilo vyše 850 000 vynálezov, zlepšovacích návrhov a technických zdokonalení.

V ČSR sa r. 1953 uskutočnilo celkom 40 000 zlepšovacích návrhov, ktorými sa usporilo takmer pol miliardy Kčs a v Albánsku schválili vyše 580 novátorských a zlepšovacích návrhov.

V priebehu roku 1953 v Poľsku prihlásili v celom národnom hospodárstve nad 210 000 zlepšovacích návrhov, t. j. o 68% viac ako r. 1952. Vo výrobnom sektore použili 125 000 zlepšovacích návrhov.

Do konca roku 1953 sa zvýšil v Albánsku počet stachanovcov na 5700 (z toho 700 žien) a počet úderníkov na viac ako 25 000 (z toho 3290 žien). Počet novátorov a úderníkov v Rumunsku dosiahol 346 000.

Školstvo a odborné vzdelania

Značné úspechy sa dosiahli v podpore všeobecného a odborného vzdelania. Vzárostol počet žiakov stredných a odborných škôl a poslucháčov vysokých škôl. Zvláštna pozornosť sa venovala odborným kurzom pre zlepšenie kvalifikácie pracujúcich a štúdiu bez prerušenia zamestnania.

Zo základných ukazovateľov uvádzame pre jednotlivé krajiny:

SSSR	Prírastok oproti roku 1952
Ziaci 8—10 tried stredných škôl	1 307 000
z toho na vidieku	518 000
Absolventi 10. triedy stredných škôl	40%
Vysokoškooláci včítane diaľkového štúdia	120 000
Ziaci stredných odborných technických učilíšť	166 000

	Počet poslucháčov a absolventov
Vysokoškooláci včítane diaľkového štúdia	1 562 000
Poslucháči stredných odborných technických učilíšť	1 644 000
Absolventi vysokých a stredných odborných škôl	nad 500 000

Albánsko	Prírastok zapísaných v šk. r. 1953/54
Ziaci národných a 7-ročných škôl	1,4%
Ziaci odborných škôl	18,0%
Poslucháči vysokých škôl	71,1%

Bulharsko	Počet absolventov ku koncu roku 1953
Vysokoškooláci	6 213
v tom lekári	1 286
agronómovia	674
technickí inžinieri	1 258
ekonómovia	1 010
pedagógovia	1 117
Ziaci technických a stredných odborných škôl	13 298
Ziaci priemyselných škôl, závodných škôl, poľnohospodárskych škôl a kurzov	19 987

ČSR	Počet škôl v šk. r. 1953/54	Počet žiakov a poslucháčov
Národné školy	9 123	505 000
8-ročné stredné školy	2 715	1 095 000
11-ročné stredné školy	304	234 000
Odborné školy	655	124 000
Odborné večerné školy		13 500
Odborné diaľkové štúdium		2 500
Vysoké školy	39	nad 47 000
Diaľkové štúdium a večerné vysokoškolské štúdium		16 000

	Počet absolventov r. 1953
Vysokoškooláci	7 100
Ziaci štátnych pracovných záloh a závodných učňovských škôl	60 000
Skupinové a individuálne školenie na dosiahnutie odbornej kvalifikácie	155 000

NDR	Prírastok zapísaných v roku 1953/54
Stredné školy	9 628
Odborné školy	28 433
Vysoké školy	9 104

	Počet zapísaných a absolventov
Ziaci večerných škôl a diaľkového štúdia	21 425
Absolventi odborných škôl	18 831
Maďarsko	
	Prírastok absolventov oproti roku 1952
Absolventi škôl stredného stupňa	37%
vyššieho stupňa	6 100 študujúcich
Poľsko	
	Počet študujúcich a absolventov v r. 1953
Ziaci lýceí	188 300
Ziaci základných odborných škôl	184 000
Vysokoškoláci	5 000
Poslucháči večerných inžinierskych kurzov	12 600
Absolventi stredných odborných a vysokých škôl	83 000
Absolventi stredného a vyššieho diaľkového štúdia	14 800
Rumunsko	
	Počet absolventov v šk. r. 1952/53
Absolventi odborných, stredných a vysokých škôl	83 000
Absolventi odborného štúdia pracujúcich	49 500
Absolventi robotníckych kurzov	217 000

Rozvoj kultúry

Knižnice: R. 1953 bolo v *Sovietskom sväze* viac ako 380 000 knižníc všetkého druhu, z toho 285 000 na vidieku. Tieto knižnice obsahovali vyše miliardy zväzkov. V *Bulharsku* bolo koncom roku 1953 5006 knižníc s 9 368 000 zväzkami.

Počas roku 1953 sa v *Maďarsku* zriadilo 540 nových ľudových knižníc; v *NDR* 665 knižníc. Počet verejných knižníc v *Poľsku* sa zvýšil r. 1953 v porovnaní s rokom 1952 o 3% a počet zväzkov o 7%; počet čítární na vidieku stúpil z 21 300 na 23 800.

Domy kultúry: V *Maďarsku* sa otvorilo 150 nových okresných domov kultúry; v *NDR* 1617 kultúrnych a klubových miestností, ďalej 1505 domov mládeže, klubov a kultúrnych miestností mládeže.

Knižná produkcia: Počet publikácií (titulov) vzrástol v porovnaní s rokom 1952 v *Maďarsku* o 25%, výška nákladov o 6%; v *Poľsku* sa zvýšil počet titulov o 7% a ich náklad o 6%.

Knižná produkcia v *ČSR*, *Bulharsku*, *NDR* a *Rumunsku* sa r. 1953 rozvinula takto:

	ČSR	Bulharsko	NDR	Rumunsko
Tituly	4754	3071	8224	2375
Náklad (v mil.)	51,5	18,0	105,3	47,0 ¹

Koncom roku 1953 vychádzalo v *ČSR* 2733 časopisov, z toho 13 denníkov v priemernej náklade 1 740 000 výtlačkov. V *Bulharsku* vychádzalo 92 časopisov s nákladom 575 000 a 67 denníkov v priemernej dennej tiráži 1 750 000.

¹ z toho 4,7 mil. zväzkov v reči národnostných menšín.

Divadlo: V ČSR bolo v prevádzke 61 stálych divadiel, ktoré usporiadali vyše 22 000 predstavení, z toho 600 premiér. Tieto predstavenia navštívilo asi 10 miliónov divákov.

Počet divadelných predstavení v NDR stúpol oproti roku 1952 o 16% a návšteva sa zvýšila o 1 milión. V Poľsku usporiadali r. 1953 o 13% viac divadelných predstavení a koncertov, ktoré navštívilo o 16% viac divákov ako v predchádzajúcom roku. V Albánsku bolo v stálych divadlách o 12,1% viac predstavení ako r. 1952.

Kino: Počet putovných kín v SSSR sa zvýšil o 2000 a presahuje číslo 51 000. ČSR mala r. 1953 3224 stálych a 235 putovných kín, v ktorých sa konalo 937 000 filmových predstavení. Navštívilo ich vyše 140 miliónov divákov. Okrem stálych kín používalo sa v rôznych organizáciách 6356 premietacích prístrojov. Bulharsko malo koncom roku 1953 930 kín, z toho 751 na vidieku.

V Poľsku sa zvýšil počet kín v mestách o 52 a na vidieku o 127. V Maďarsku po znížení cien vstupeniiek o 33% stúpol počet návštevníkov kín takmer o 50% a počas roku 1953 dosiahol 72 miliónov. V Albánsku sa zvýšil počet predstavení v kinách oproti roku 1952 o 10,9%.

Rádio: Počet rádiokoncesionárov bol r. 1953 v ČSR 2 700 000, v Maďarsku 1 080 000, v Rumunsku vyše 70 000.

Zdravotníctvo

Rozšírenie a zlepšenie zdravotnej starostlivosti oproti roku 1952 sa odráža v týchto ukazovateľoch:

	Lôžka v		
	nemocniciach	pôrodniciach	dojčenských ústavoch
	absolútny, resp. pomerný vzrast oproti roku 1952		
SSSR	vyše 60 000		
ČSR	2 636	172 ¹	500
Maďarsko	800	.	.
Poľsko	12 000	18% ²	.

Okrem toho sa zvýšil počet miest v sanatóriách a zotavovniach v SSSR o 12 000, v NDR zahájilo činnosť v mestách a obciach 44 polykliník, 14 polykliník v závodoch a 46 ambulatórií na vidieku.

V ČSR bolo koncom roku 1953 628 závodných zdravotných stredísk a 1001 závodných lekárskejších staníc.

Počet lekárov stúpol v SSSR oproti roku 1952 o viac ako 11 000. Počet odpracovaných hodín závodných lekárov v Maďarsku stúpol o 12% a v Poľsku sa zvýšil počet odpracovaných hodín lekárov a dentistov vo verejnom zdravotníctve o 5,3 miliónov hodín.

V dôsledku zvýšenej starostlivosti o človeka klesla dojčenská úmrtnosť v ČSR oproti r. 1952 o ďalších 20%, úmrtnosť na infekčné choroby o 22,5% a na tuberkulózu o 7%.

¹ len v 16 novovystavených pôrodniciach v okresoch, ktoré doposiaľ neboli zariadené pre ústavnú starostlivosť o rodičku;

² vo vidieckych pôrodniciach.

Počet pôrodov v *Maďarsku* stúpol o viac ako 20 000; prirodzený prírastok obyvateľstva r. 1953 bol najvyšší za posledných 40 rokov.

Neustálym rozširovaním miest v jasliach a materských školách sa ďalej zdokonaľovala starostlivosť o deti a pracujúce matky. V *Maďarsku* sa zväčšil počet miest v jasliach počas roku 1953 o 40%. V *NDR* sa zvýšil počet miest v jasliach a materských školách o 41 346. Počet stálych materských škôl na vidieku, kde sú výrobné roľnícke družstvá, dosiahol ku koncu roku 1953 2518 so 72 666 miestami. V *ČSR* bolo koncom roku 1135 jaslí s vyše 33 000 miest, z toho bolo 190 jaslí priamo v závodoch. R. 1953 bolo 219 000 detí prihlásených do 6497 materských škôl.

Rekreácia: V *Sovietskom sväze* strávilo r. 1953 viac ako 5,5 mil. detí a mladistvých svoje letné prázdniny v pionierskych táboroch a iných rekreačných strediskách. V *ČSR* strávilo svoju dovolenku r. 1953 viac ako 285 000 pracujúcich v zotavovniach ROH a takmer 11 000 žiakov učilišť štátnych pracovných záloh v rekreačných strediskách. R. 1953 sa zotavovalo v *Bulharsku* 130 952 pracujúcich, t. j. o 13% väčší počet ako r. 1952. V *Rumunsku* sa zotavovalo vyše 445 000 pracujúcich a detí v kúpeľoch a sanatóriách. V *Albánsku* strávilo svoju dovolenku r. 1953 v domoch oddychu viac ako 7100 robotníkov a 8100 pionierov.

Zvyšovanie hmotnej úrovne pracujúcich a vzrast národného dôchodku

Mzdový fond robotníkov a ostatných zamestnancov sa zvýšil r. 1953 oproti roku 1952 v *SSSR* o 5%, v *Maďarsku* o 14,3%. Priemerná mesačná mzda robotníkov a zamestnancov v *SSSR* vzrástla o 2%, v *NDR* v znárodnenom priemysle o 9%, v doprave o 7% a v štátnom, resp. znárodnenom sektore poľnohospodárstva o 16%.

Dôchodok kolchozníkov a kolchozov v *SSSR* vzrástol r. 1953 v dôsledku uskutočnených opatrení na hospodárske povzbudenie kolchozov a kolchozníkov, ako aj opatrení týkajúcich sa daňovej politiky o viac ako 13 miliárd rubľov. Na základe viacerých uznesení vlády v *Poľsku*, ktoré zlepšili podmienky kontraktácie poľnohospodárskych výrobkov, zvýšil sa nominálny dôchodok vidieckeho obyvateľstva o viac ako 3 miliardy zlotých.

Znížením cien spotrebného tovaru zvýšil sa reálny príjem obyvateľstva. Tak získalo obyvateľstvo v *SSSR* len pri nákupe v štátnej a družstevnej maloobchodnej sieti r. 1953 vyše 50 miliárd rubľov (po znížení cien r. 1952 bola úspora 24 miliárd rubľov). Spotrebiteľia v *Maďarsku* usporili od septembra 1953 do konca roku len pri nákupe v socialistickom maloobchode (nepočítajúc služby a nákupy na trhoch) asi 700 miliónov forintov. Zníženie cien v októbri 1953 v *NDR* a v novembri 1953 v *Poľsku* prinieslo obyvateľstvu v celoročnom meradle 3,5 miliardy DM úspor v *NDR* a 4,5 miliardy zlotých v *Poľsku*. V *Poľsku* sa tento obnos ešte zvýšil v súvislosti so sezónnym a inventúrnym výpredajom za nižšie ceny na 5,4 miliardy zlotých.

V *ČSR* dosiahli r. 1953 výdavky na dôchodky a ostatné dávky dôchodkového zabezpečenia sumu 6,2 miliardy Kčs, čo je o 10% viac ako rok predtým. Zvýšením rodinných prídavkov, ktoré dosiahli sumu 1,9 miliardy Kčs bolo vyplatené takmer o pol miliardy Kčs viac ako r. 1952. O rozvoji sociálneho poistenia v *Maďarsku* svedčí, že ku koncu roku 1953 bolo v ňom zahrnuté už 62% celého obyvateľstva.

Rastom reálnych miezd a plátov robotníkov a zamestnancov a zvýšením dôchodku roľníkov v *SSSR* stúpila celková časť príjmov robotníkov, zamestnancov a roľníkov r. 1953 v porovnaní s rokom 1952 (v porovnateľných cenách) o 13%. Reálny dôchodok obyvateľstva v *Bulharsku* sa zvýšil r. 1953 asi o 10%.

Po peňažnej reforme v ČSR došlo k zníženiu maloobchodných cien, k zvýšeniu výkupných cien a k výplate zvláštnych príplatkov dôchodcom, k zvýšeniu rodinných prídavkov, ako aj k zníženiu dane slobodným a ženatým bezdetným pracovníkom, v dôsledku čoho vzrástla kúpna sila obyvateľstva v ročnom priemere takmer o 7 miliárd Kčs.

Zvýšenie peňažných príjmov obyvateľstva spôsobilo značný rast vkladov v sporiteľniach. Prírastok týchto vkladov v SSSR prevýšil r. 1953 12 miliárd rubľov oproti 4,5 v r. 1952. V Rumunsku sa zvýšili vklady v sporiteľniach ku koncu roku 1953 o 97,4% oproti roku 1952.

Pracujúci v SSSR dostali r. 1953 z rozpočtu o 130 miliárd rubľov viac ako zo svojich osobných príjmov do neho vložili, čo je viac ako dvojnásobok z predchádzajúceho roku (61 miliárd rubľov).

Národný dôchodok *Sovietskeho sväzu* vzrástol r. 1953 o 8% a podľa predbežných výpočtov zvýšil sa v ČSR o 5%, v *Bulharsku* o 16%, v *Maďarsku* o 12% a v *Poľsku* o 10 percent.

V SSSR stúpol podiel národného dôchodku, ktorý sa dostal pracujúcim, keďže podiel, ktorý ostal štátu čiastočne poklesol. Z národného dôchodku ČSR pripadlo 73% na osobnú a kultúrnu potrebu pracujúcich a 27% na ďalšie rozšírenie socialistickej výroby.

V *Poľsku* robil podiel socialistického hospodárstva na tvorbe národného dôchodku 76%. Socialistický sektor v *Maďarsku* prispel k národnému dôchodku r. 1953 v podstate v rovnakom pomere ako r. 1952, podiel kapitalistického sektoru klesol na 1% a príspevok malovýrobcov je v dôsledku dobrej úrody vyšší ako v predchádzajúcom roku.

Z VEDECKÉHO ŽIVOTA

BESEDA S ČITATELMI ČASOPISU SOVIETSKA VEDA — POLITICKÁ EKONÓMIA

Časopis *Sovietska veda — Politická ekonómia*, ktorý vydáva Československo-sovietsky inštitút v Prahe, má zoznamovať svojich čitateľov s najnovšími výsledkami sovietskej ekonomickej vedy. Okrem toho má časopis uverejňovať články, ktoré zovšeobecňujú využívanie a uplatňovanie sovietskych skúseností jednak v našej ekonomickej vede a jednak priamo v našom národnom hospodárstve. Časopis má účinne pomáhať zvyšovať teoretické ekonomické znalosti nielen pracovníkov na vysokých školách a študentov, ale aj, a to hlavne, pracovníkov z praxe, vyšších kádrov v ústredných úradoch a podnikoch. Časopis nie je, pravda, úzko špecializovaný na niektorý úsek národného hospodárstva a prirodzene neprináša pracovníkom v hospodárstve konkrétne smernice a pokyny v otázkach technicko-organizačných, ale osvetľuje problémy zo stránky teoretickej.

Pre zvyšovanie ideologickej a odbornej úrovne propagandistov a vysokoškolských pracovníkov slúžili nielen články a diskusie, ale aj zprávy v rubrike *Z vedeckého sveta*. Oživeniu vedeckých diskusií našich ekonómov mala slúžiť diskusia o stave našej ekonomickej vedy, ktorú časopis začal minulého roku. Avšak diskusia mala slabý ohlas.

Posledné stránky časopisu boli venované recenziám a novovyriešeným termínom, ktoré sa uverejňovali v rubrike *Na pomoc prekladateľom*. Recenzie o sovietskych knihách boli v minulom roku uverejňované veľmi zriedka. Situácia sa o niečo zlepšila koncom roku, ale ani tento stav nemôže byť uspokojujúci.

Pre zlepšenie práce redakčnej rady časopisu *Sovietska veda — Politická ekonómia* a pre získanie pripomienok o časopise z radov čitateľov usporiadala redakčná rada 10. marca 1954 v Bratislave a 17. marca 1954 v Prahe besedu s čitateľmi.

Diskusné príspevky jednotlivých čitateľov boli veľmi podnetné. Čitatelia žiadajú kompletnejší prehľad o vývoji sovietskej ekonomickej vedy. To v podstate znamená, že sa nemožno orientovať len na preklady, ktoré tvoria podstatnú časť časopisu. Treba hľadať iné formy, ktoré by podávali vyčerpávajúci a včasný prehľad o tom, čo sa v Sovietskom sväze na ekonomickom fronte robí. Tomu najlepšie vyhovuje: 1. spracovanie určitých problémov do obzorov, ktoré by oboznámili čitateľov so súbornou časopiseckou aj knižnou sovietskou literatúrou, riešiacou tieto problémy. Tým by sa dosiahlo, že by čitatelia dostali širší obraz o tom, v ktorých časopisoch sa o problematike píše a na akom stupni je riešenie určitej

problematiky v Sovietskom sväze; 2. rozšírenie rubriky Recenzie o sovietskych knihách; 3. zprávy z vedeckého života SSSR a 4. uverejňovanie bibliografie najnovšej ekonomickej literatúry. To sú formy, ktoré by mohli splniť túto oprávnenú požiadavku čitateľov.

Ročník 1953 bol podľa názoru čitateľov vyhovujúci, pokiaľ ide o výber článkov z ekonómie kapitalizmu. V tejto rubrike bude treba uverejňovať viac článkov, ktoré vyvracajú buržoázne teórie a poukazujú na ich proti-vedeckosť.

Výber článkov z ekonómie socializmu by mal byť podľa mienky väčšiny čitateľov volený ináč. V tejto časti boli uverejňované články, ktoré sú veľmi cenné teoreticky, ale pre naše potreby treba voliť tiež články, ktoré pomôžu riešiť ekonomické problémy našej praxe. Otázky vlastných nákladov, zhospodárnenie výroby, chozrasčotu, zvyšovanie výroby predmetov širokej spotreby, otázky poľnohospodárstva, bytovej výstavby a obchodu sú živé problémy našej praxe a výber článkov z ekonomiky socializmu treba robiť s prihliadnutím na tieto problémy.

Hoci časopis Sovietska veda — Politická ekonómia splnil vo veľkej miere našu kladenú úlohu, predsa práca redakcie, na ktorej je cítiť živelnosť a náhodilosť vo výbere článkov, musí byť oveľa dôslednejšia, redakcia si musí vypracovať tematický plán, ktorého sa bude pri výbere článkov pridrižovať.

Všetky tieto pripomienky brala do úvahy redakčná rada na svojej schôdzi koncom marca pri zostavovaní 4. čísla Sovietskej vedy — Politickej ekonómie. Vytýčila si už tematický plán a pri výbere článkov sa pridrižovala potrieb nášho hospodárskeho života. V 4. čísle Sovietskej vedy — Politickej ekonómie bude uverejnená dokumentácia najdôležitejších článkov zo sovietskych časopisov a denníkov za prvý polrok 1954 a obzor o otázkach medzinárodného obchodu.

Otília R a k i t o v á

KNIHA O PREHLBENÍ VŠEOBECNEJ KRÍZY KAPITALIZMU

Pavol Turčan, *Všeobecná kríza kapitalizmu a jej prehĺbenie po druhej svetovej vojne*. Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava 1953.

Pri rozbere doteraz najväčšej periodickej krízy kapitalizmu — krízy, ktorá začala r. 1929 a po ktorej sa kapitalistické hospodárstvo už viac nedostalo do rozkvetu — formuloval (r. 1930) J. V. Stalin podstatu všeobecnej krízy kapitalizmu ako nového, pre súčasný kapitalizmus stáleho činiteľa, ktorý prehľbuje a zostruje jednotlivé periodické krízy súčasného kapitalizmu.

Pre pochopenie súčasného vývoja a stavu kapitalizmu, jeho ekonomiky a politiky, treba pochopiť podstatu tejto všeobecnej krízy, príčiny jej vzniku, jej vývoj, pôsobenie a formy prejavu.

O tom, či všeobecná kríza kapitalizmu je krízou politickou alebo ekonomickou, ale najmä o otázkach jej vzniku a vývoja — periodizácie — bolo aj medzi ekonómami veľa nejasností, a preto aj mnoho rôznych a často nesprávnych názorov.

Aj v týchto otázkach prinieslo vysvetlenie dielo J. V. Stalina *Ekonomické problémy socializmu v SSSR*, v ktorom s. Stalin jasne vysvetlil, že všeobecná kríza kapitalizmu je všestrannou krízou, ktorá zahŕňa tak ekonomiku, ako aj politiku a ktorej základom je stále väčší sa stupňujúci rozklad svetovej hospodárskej sústavy kapitalizmu na jednej strane a vzrastajúca sila krajín, ktoré odpadli od kapitalizmu na strane druhej.

V tejto práci J. V. Stalin ďalej vysvetlil, že všeobecná kríza kapitalizmu a jej prvá etapa sa začali za prvej svetovej vojny, najmä v dôsledku odpadnutia Sovietskeho sväzu od kapitalistickej sústavy a druhá etapa nastala za druhej svetovej vojny, najmä po odpadnutí ľudovodemokratických krajín od kapitalistickej sústavy.

Touto prácou J. V. Stalina dostali pracovníci v ekonomickej vede veľký podnet pre rozpracovanie jednotlivých ekonomických otázok súčasnej doby, ktoré je tak veľmi potrebné ako pomoc pracovníkom v hospodárskej praxi a propagandistom.

Jednou z prvých odpovedí na tento podnet je aj kniha Pavla Turčana *Všeobecná kríza kapitalizmu a jej prehĺbenie po druhej svetovej vojne*, ktorá vyšla koncom minulého roka v Slovenskej akadémii vied.

Otázkami všeobecnej krízy kapitalizmu sa doteraz v našej domácej literatúre nezaoberala sústavne nijaká práca. V prekladoch vyšiel síce doteraz už rad prác od autorov sovietskych aj od pokrokových autorov kapitalistických krajín, ktoré rozpracovávajú jednotlivé problémy súčasného kapitalizmu, avšak s výnimkou prác A. Leontieva¹ ide o práce zamerané na parciálne problémy, ktoré nevysvetľujú základné ekonomicke otázky súčasného kapitalizmu, medzi ktoré patrí aj otázka všeobecnej krízy súčasného kapitalizmu. Turčanova kniha mala mala preto za úlohu vyplniť práve túto medzeru.

Ako je z celej knihy zrejmé, autorovi išlo predovšetkým o to, rozpracovať základné teoretické otázky všeobecnej krízy kapitalizmu. V knihe použil značný materiál jednak z prác sovietskych ekonomických ústavov, jednak z práce amerického pokrokového Združenia pre výskum robotníckych otázok *Monopoly today*, ktorý používa ako pomôcku pre lepšie vysvetlenie a pochopenie jednotlivých problémov.

Autor rozdelil knihu do štyroch častí. Prvá časť obsahuje vlastný rozbor, vše-

¹ A. Leontiev, *Dolárový imperialismus a Západní Europa*, Orbis, 1951; *Další zostření všeobecné krise kapitalismu po druhé světové válce*, Svoboda, 1952.

obecnej krízy kapitalizmu, jej vznik, podstatu, hlavné znaky a periodizáciu.

Druhá časť obsahuje rozbor druhej etapy všeobecnej krízy kapitalizmu a osvetľuje príčiny jej prehlbenia po druhej svetovej vojne.

V tretej a štvrtej časti, pre oddelenie ktorých niet vážnejšieho dôvodu, vysvetľuje autor niektoré prejavy prehlbenia všeobecnej krízy kapitalizmu v období po druhej svetovej vojne ako výsledky pôsobenia základného ekonomického zákona súčasného kapitalizmu.

Ako vidieť, hlavná váha knihy spočíva na jej prvých dvoch častiach, ktoré obsahujú teoretický základ celej práce. Týmto častiam venoval autor zvýšenú pozornosť ako po stránke vecnej, tak aj po stránke systematickej a sú to práve tieto dve časti, ktoré hoci majú niektoré nedostatky, jednak robia z knihy cenný prínos do našej ekonomickej literatúry.

Učenie o všeobecnej kríze kapitalizmu vychádza z leninskej teórie imperializmu, z teórie nerovnomerného vývoja kapitalizmu v období imperializmu a najmä z teórie socialistickej revolúcie, ktorá spočíva na zákone nerovnomernosti vývinu kapitalistických krajín.

Autor preto správne začína prvú časť knihy vysvetlením základných otázok imperializmu a na podklade základnej Leninovej práce *Imperializmus ako najvyššie štádium kapitalizmu* osobitne rozvádza nevyhnutnosť, prečo je imperializmus najvyšším, posledným štádiom kapitalizmu.

Opierajúc sa o Stalinovu prácu *Ekonomické problémy socializmu v SSSR*, ako aj o staršie Stalinove práce, vysvetľuje ďalej podstatu základného ekonomického zákona súčasného kapitalizmu a poukazuje na dôvody, pre ktoré sa súčasný kapitalizmus nemôže už uspokojiť s priemerným ziskom.

Otázka presného časového určenia vzniku všeobecnej krízy kapitalizmu a jej jednotlivých etáp neprestala byť úplne predmetom sporov medzi ekonomickými pracovníkmi ani po vyjdení Stalinovej práce *Ekonomické problémy socializmu v SSSR*, ktorá odstránila podstatné nejasnosti v tejto otázke.

Turčan, tvorivo aplikujúci dialektickú

metódu, podnetným spôsobom vysvetľuje túto otázku. Ukazuje, že prvky všeobecnej krízy kapitalizmu rástli ako dôsledok nerovnomerného vývoja kapitalizmu a keď došlo k vojnovému konfliktu a najmä k roztrhnutiu imperialistickej reťaze na najslabšom mieste víťaznou proletárskou revolúciou, dochádza ku kvalitatívnemu skoku, keď z jednotlivých prvkov všeobecnej krízy, z jednotlivých kvantitatívnych zmien nastáva prechod k zmene kvalitatívnej, k všeobecnej kríze kapitalizmu.

Na podklade Stalinovho rozboru podanom na XVI. sjazde VKS(b) charakterizuje potom autor podstatu a hlavné znaky tejto všeobecnej krízy, poukazuje na hlavné rozpory vo vnútri imperialistických panstiev, ako aj na hlavné rozpory vonkajšie, t. j. rozpory medzi hlavnými imperialistickými štátmi.

V prvej časti knihy autor rozoberá aj periodizáciu všeobecnej krízy kapitalizmu v jej prvej etape po prvej svetovej vojne.

Vzhľadom na cieľ, ktorý kniha sleduje, na čitateľov, ktorým je určená, ale najmä vzhľadom na naše pomery, charakteristické nedostatkom základnej ekonomickej literatúry, bol by autor prospel veci, keby bol v závere tejto kapitoly spravil krátky historický a ekonomický prierez hlavných príčin druhej svetovej vojny a stručne zhrnul jej hlavné ekonomické a politické výsledky.

Hlavné menej informovanému čitateľovi by to lepšie umožnilo dobre porozumieť druhej časti knihy, v ktorej hovorí o rozpade jednotného svetového trhu, ktorý bol najdôležitejším ekonomickým výsledkom druhej svetovej vojny a jej hospodárskych dôsledkov. V jednotlivých kapitolách tejto časti rozoberá jednak upevňovanie a rozvoj demokratického trhu a na druhej strane postupujúci úpadok a rozklad starého kapitalistického trhu.

V úvode tejto časti, v ktorej sa rozoberajú príčiny zostrenia jednotlivých rozporov kapitalizmu v období po druhej svetovej vojne, mala kniha venovať viac pozornosti dvom závažným problémom, a to problému mierového hospodárskeho spoluzitia socialistického a kapitalistického tábora a rozboru Stalinovej tézy o tom, že

v dôsledku nových javov vo vývoji kapitalizmu prestala platiť Leninova poučka o rýchlejšom raste kapitalizmu ako celku.

Dobrou pomôckou pre pochopenie cieľov a obsahu, ako aj foriem a techniky spolupráce vo vnútri nového demokratického trhu je kapitola knihy, ktorá hovorí o upevňovaní a rozvoji nového demokratického trhu. Autor uvádzajúc konkrétne údaje ukazuje nové formy delby práce a vôbec organizovania hospodárskej spolupráce v socialistickom tábore, spolupráce, ktorá je založená na dobrovoľných zmluvách rovnoprávných partnerov. Práve v týchto otázkach býva u nás završenie dost nejasné. Závažnou príčinou tohto stavu bola skutočnosť, že verejnosť bola málo informovaná o faktoch a o ich ekonomických a politických príčinách. Preto aj v týchto otázkach zaplňuje Turčanova kniha doterajšiu medzeru v našej ekonomickej literatúre.

Treba ľutovať, že tento spôsob vysvetľovania nepoužil autor aj v nasledujúcej kapitole, ktorá hovorí o postupujúcom úpadku a rozpade svetového kapitalistického trhu. V tejto kapitole autor rozoberá najmä ekonomické príčiny postupujúceho zužovania kapitalistických trhov a pre osvetlenie niektorých javov používa veľa štatistického materiálu. Rozoberá tu aj tézu s. Maľenkova, ktorú predniesol na XIX. sjazde KSSS o tom, že „americký imperializmus vystupuje teraz nielen ako medzinárodný vykorisťovateľ a zotročovateľ národov, ale aj ako sila dezorganizujúca hospodárstvo ostatných kapitalistických krajín“.

Práve pre hlbšie pochopenie tejto tézy bolo treba, aby autor hlbšie osvetlil niektoré podujatia politiky amerického imperializmu. Tak napr. o Marshallovom pláne sa autor zmieňuje len v súvislosti s niektorými jeho prejavmi, hoci pre pochopenie problému treba vyložiť, za akých hospodárskych a politických podmienok tento plán vznikol, aký má cieľ, aké metódy sa použili pri jeho uskutočňovaní, aká bola technika a výsledky jeho pôsobenia na menu, priemyselnú a agrárnu výrobu štátov, ktorým sa dostalo „pomoci“ podľa tohto „plánu“ a pod. Takýto postup by bol pomohol čitateľovi lepšie pochopiť zá-

kladné rozdiely existujúcich dvoch politických táborov a základné rozdiely dvoch paralelných trhov, ktoré im odpovedajú. Takýto výklad by najmä pomohol pochopiť podstatu obchodných vzťahov v kapitalistickom tábore, ktoré sú založené na nadvláde a podriadenosti.

Tretia časť knihy je venovaná rozboru prejavov prehlbovania všeobecnej krízy kapitalizmu po druhej svetovej vojne. Tento rozbor podáva autor v štyroch kapitolách.

Prvá je určená rozboru vnútorných protirečení kapitalizmu v koloniálnom systéme. Do tejto kapitoly autor pojal veľa faktického materiálu o súčasnom stave imperialistického hospodárenia v kolóniách a závislých krajinách, ktorý môže byť užitočný najmä propagandistom. Dobré je rozvinutý najmä problém vývozu kapitálu do hospodársky nedostatočne rozvinutých krajín a jeho využívanie ako pre vývoz spotrebných tovarov, pre ktoré niet doma odbytu, tak — a to najmä — pre získavanie lacných surovín. Autor ukazuje tiež na metódy, ktoré sa používajú za tým účelom, aby tieto krajiny ostali hospodársky závislé od kolonizátorov. Jednako rozbor krízy súčasného koloniálneho systému nie je úplný a miestami ide skôr do šírky ako do hĺbky. Tak napr. pri vysvetľovaní vzrastu národnooslobodzovacieho hnutia bolo treba uviesť, že okrem vzrastu priemyslu a tým aj vzrastu počtu robotníkov v kolóniách mal veľký význam aj ďalší činiteľ, a to boj proti japonskému fašizmu, ktorý naučil národy v ázijských kolóniách používať moderné zbrane a sfornoval ich do boja za úplnú, skutočnú nezávislosť. U národov v afrických kolóniách podobnú úlohu zohral boj proti nemeckému fašizmu. Ovládnutie moderných zbraní je práve jeden z predpokladov úspechu národnooslobodzovacieho hnutia, ktorý svojho času predvídaval Lenin.

Pozície imperialistických štátov v kolóniách najmä v Ázii v priebehu druhej svetovej vojny oslabila aj strata prestíže kolonizátorov, ktorú utrpeli tým, že nevedeli „svoje“ kolónie obhájiť voči Japoncom; koloniálne národy získali naopak sebadôveru v dôsledku svojho úspešného odboja proti japonským okupantom.

Pod tlakom týchto skutočností, ale najmä vzhľadom na úplný úspech národnooslobodzovacieho hnutia v Číne, volili imperialisti v kolóniách v období po druhej svetovej vojne novú taktiku. Táto sa najvýraznejšie prejavila v Indii a v Pakistane. Anglický imperializmus v snahe zabrániť úspech stále rastúceho národnooslobodzovacieho hnutia dohodovoril sa s domácou buržoáziou a poskytol Indii a Pakistanu „nezávislosť“. Bola to však taká nezávislosť, pri ktorej ostali týmto krajinám naďalej všetky základné znaky kolónií. Imperialisti mali naďalej k dispozícii ich hospodárske zdroje, ovládali tieto krajiny po stránke strategickú a vytvorili v nich politické systémy, ktoré boli priaznivé ich politike. Už teraz po niekoľkých málo rokoch je zreteľne vidieť, že ani táto nová taktika nezabránila úpadku a rozkladu koloniálneho systému. Ako je to vidieť na príklade Indie, domáca buržoázia, ktorá doteraz drží vo svojich rukách politickú moc, pod tlakom stále silnejšieho oslobodzovacieho hnutia, vedeného robotníckou triedou na čele s Komunistickou stranou Indie, stále viac sa odpútava od závislosti od imperialistických monopolov, pričom dobre využíva jestvujúce rozpory medzi imperializmom anglickým a americkým.

Podstata tohto nového postupu imperializmu v kolóniách nie je u nás dosť známa a bolo treba, aby autor urobil rozbor tejto novej taktiky imperializmu, lebo práve ona je charakteristická pre nový vývoj v kolóniách a pre ďalší rozklad koloniálneho systému.

Usporiadanie knihy až po kapitolu o zostrení krízy koloniálneho systému imperializmu dobre odpovedá hlavnej úlohe, objasniť podstatu všeobecnej krízy kapitalizmu a jej prehĺbenie po druhej svetovej vojne.

Ďalšie usporiadanie knihy nebolo však už natoľko uvážené. To platí sčasti aj o usporiadaní knihy do kapitol, ale najmä o obsahu týchto jednotlivých kapitol. V týchto ostávajúcich piatich kapitolách vzal si autor za úlohu osvetliť s poukazom na konkrétne údaje, ako postupuje rozklad kapitalistického systému, ako sa prehĺbujú jeho vnútorné i vonkajšie rozpory.

Tento zámer sa autorovi plne nepodaril

Niektoré závažné otázky, ako napr. otázku agrárnej krízy nerieši vôbec, inými závažnými otázkami, ako je napr. otázka zahŕňajúca a parazitizmu alebo otázka fašizácie sa zaoberá len jednostranne alebo mimochodom. Neúplný je aj autorov rozbor militarizácie.

Nedostatky v systéme usporiadania materiálu v tejto časti knihy spôsobujú, že o jednej a tej istej veci sa nie dosť odôvodnene píše na viacerých miestach, ako je to napr. s nemeckou otázkou a so Schumannovým plánom, o ktorom sa zmieňuje v kapitole o vnútorných rozporoch, ako aj v kapitole o vonkajších rozporoch. No pritom ani v jednej z týchto kapitol nie je urobený jeho rozbor.

Nedostatky vo výbere materiálu spôsobujú, že v tejto časti knihy je vedľa seba materiál, ktorý z hľadiska hodnotenia procesu rozkladu kapitalizmu je značne nerovnako dôležitý. Takéto usporiadanie materiálu pôsobí miestami rušivo. Preto by mal autor v ďalšom vydaní knihy uvážiť, či by z knihy nemal vypadnúť niektorý menej aktuálny politický materiál, ktorý príliš rýchle starne a ktorý ako znak rozkladu je málo rozhodujúci. Toto platí napr. o rozbere volebných výsledkov v niektorých kapitalistických štátoch a pod.

V tejto časti knihy sa pociťuje, že autor sa dostatočne neopiera o teóriu imperializmu, ako ju vypracoval Lenin. Táto skutočnosť je zrejmä najmä z výkladu o militarizácii, o zahŕňaní a parazitizme a o fašizácii štátneho aparátu. V otázkach militarizácie a fašizácie nie sú dostatočne osvetlené súvislosti medzi ekonomikou a politikou a tento nedostatok vážne prekáža hlbokému vysvetleniu týchto problémov.

V úvode knihy autor píše: „S ohľadom na rozsah práce zapodievame sa takmer výlučne len ekonomickou stránkou vývinu všeobecnej krízy kapitalizmu. Rozoberáme len čiastočne (podčiarknuté mnou — L. P.) odraz a prejavy všeobecnej krízy v oblasti politiky...“ Táto metodická téza nebola uvážená a autor, ako to ani inak nebolo možné, v zásade sa jej nepridržiaval. Veď všeobecná kríza kapitalizmu je krízou rovnako politickou ako ekonomickou a nemožno pri jej výklade vôbec od-

deľovať ekonomiku od politiky, lebo „politika je len najkoncentrovanejší výraz ekonomiky, jej zovšeobecnenie a dovŕšenie.“

V kapitole o koncentrácii kapitálu a štátnomonopolistickom kapitalizme ukazuje autor formy podrobenia štátneho aparátu monopolom v USA. Ekonomický rozbor štátnomonopolistických tendencií ukazuje, ako slúži využívanie štátneho aparátu pre zaistovanie maximálnych monopolistických ziskov. Pre pochopenie celého problému je však tento rozbor nedostatočujúci, lebo ukazuje len na jednu stránku veci. Na tomto probléme je dobre vidieť vzájomné pôsobenie ekonomiky a politiky: ovládnutie štátu monopolmi prináša so sebou aj nové formy triedneho boja zo strany kapitalizmu, prináša so sebou zosilnenie politickej reakcie, politický teror — fašizmus. V období pred druhou svetovou vojnou sa to najviac prejavilo v Nemecku. V tomto období sa v Nemecku prejavili najsilnejšie štátnomonopolistické tendencie a v Nemecku sa taktiež najsilnejšie prejavilo politické pôsobenie tohto ekonomického javu — fašizmus. Otázky vzájomného pôsobenia ekonomiky a politiky, pokiaľ ide o štátnomonopolistický kapitalizmus, sú v Leninových prácach hlboko rozvedené. Ich rozpracovaním na podklade nových skutočností bol by autor veľmi prosperal najmä propagandistom.

Autor sa mal väčšmi opierať o Lenina najmä v kapitole Militarizácia národného hospodárstva, znak zahŕňania a parazitizmu súčasného kapitalizmu. Militarizácia národného hospodárstva, zahŕňanie a parazitizmus sú javy, rozbor ktorých je pre osvetlenie prehĺbenia všeobecnej krízy kapitalizmu po druhej svetovej vojne veľmi dôležitý. Autorovo pojetie týchto otázok však spôsobuje, že jeho výklad je značne neúplný. Autor síce správne poukazuje na súvislosti medzi militarizáciou a zahŕňaním, avšak v dôsledku úzkeho pojetia celého problému nevysvetľuje dostatočne ani podstatu militarizácie, ani to, ako postupuje proces zahŕňania a parazitizmu súčasného kapitalizmu v období druhej etapy všeobecnej krízy kapitalizmu, po druhej svetovej vojne.

Korene militarizácie vidí autor správne

v dvoch hlavných skutočnostiach, a to v tom, že kapitalizmus nemôže žiť bez násilia, bez vojen a v tom, že monopolisti vyvolávajú šíalené zbrojenie v nádeji, že sa im takto podarí zabrániť hospodárskej kríze. Týmto však podstata militarizácie nie je vyčerpaná. To sú len jej hlavné ekonomické stránky. Militarizácia má tiež svoju závažnú stránku politickú. Lenin o tom hovorí: „Ozbrojenie buržoázie proti proletariátu je jedným z najzávažnejších, najzákladnejších a najdôležitejších faktorov súčasnej kapitalistickej spoločnosti.“² Politické výsledky ozbrojenia buržoázie sa azda najmarkantnejšie prejavili zase v Nemecku. Vieme tiež dobre, aké dôsledky to malo pre nemecký proletariát.

Čo sa týka súvislosti medzi zahŕňaním a parazitizmom kapitalizmu a militarizáciou, je táto iste značná, lebo militarizácia spôsobuje, že značná časť výroby sa používa na neproduktívne ciele, že veľká časť pracujúcich sa presunuje z mierovej výroby do výroby vojnovnej alebo priamo do vojenských jednotiek, ale jednako nemožno militarizáciou vysvetliť celkový proces zahŕňania a parazitizmu súčasného kapitalizmu.

V čom vidí Lenin hlavné príznaky zahŕňania a parazitizmu? V premene priemyselných štátov na štáty úzernícké, v raste vrstvy rentiérov, ktorí sami nepracujú, v zodpovedajúcich zmenách v skladbe priemyslu a zamestnanosti, v obmedzovaní poľnohospodárskeho využitia pôdy, v možnosti korumpovania a skutočnom korumpovaní časti robotníckej triedy. Rozvedenie týchto základných Leninových znakov s poukazom na hlavné prejavy zahŕňania a parazitizmu v súčasnej dobe bolo by podstatne prispelo k hlbšiemu vysvetleniu prehĺbenia všeobecnej krízy kapitalizmu v období po druhej svetovej vojne. Veď práve v tomto období sa v značnej miere aj v americkom národnom hospodárstve prejavili príznaky parazitizmu napr. aj v zmenách skladby priemyslu a zamestnanosti, ktoré predtým boli typické najmä pre anglický priemysel. V anglickom priemysle postupujúci parazitizmus spôsobil hlboké zmeny v skladbe prie-

² V. I. Lenin, *Vybr. spisy I*, 924.

myslu a zamestnanosti — ako o tom píše Palme Dutt — poklesli kapitálové investície do ťažkého priemyslu a poľnohospodárstva, ale primerane príživníckemu charakteru národného hospodárstva vzrástli investície v priemysle luxusného a spotrebného tovaru, v priemysle pivovarníckom a pod.

Počet obyvateľstva zamestnaného v ťažkom priemysle značne poklesol, zato podstatne stúpol počet pracovníkov v odvetviach nevýrobných, parazitických: v obchode, vo finančných podnikoch, v kanceláriách, v službách a pod.³ Podobný proces prebieha najmä v období po druhej svetovej vojne v Spojených štátoch, kde sa obmedzuje výroba a investície v ťažkom priemysle, lebo pre monopolistov je výhodnejšie napr. vyrábať meď v krajinách Latinskej Ameriky, kde priemyslové investície, vzhľadom na zvýšené vykorisťovanie pracujúcich, prinášajú niekoľkonásobne väčšie zisky ako priemyslové investície doma. Taktiež v skladbe zamestnanosti v USA možno pozorovať mnoho prejavov narastania parazitizmu.⁴

Z tohto je vidieť, že vysvetľovanie zahŕňovania a parazitizmu súčasného kapitalizmu v súvislosti s militarizáciou nie je síce nesprávne, ale je neúplné. Militarizácia sama nemôže vysvetľovať podstatu zahŕňovania a parazitizmu súčasného kapitalizmu a aj v tomto smere bude kniha vyžadovať niektoré doplnky.

Militarizácia je financovaná celkom prevažne zo zdrojov, pochádzajúcich zo zvýšeného vykorisťovania pracujúcich. Takto militarizácia znamená pre monopoly závätné zvyšovanie ziskov a pre pracujúcich zvyšovanie podielu práce, ktorá im nie je zaplatená. Toto vedie k stálemu zhoršovaniu životnej úrovne širokých mas pracujúcich a k prehľbovaniu triednych rozporov. Tento proces autor dobre ilustruje poukazom na vývoj miezd, cien, nezamestnanosti a rastu štrajkového hnutia.

Zákon nerovnomerného ekonomického a politického vývinu kapitalistických kra-

jin pôsobí v období po druhej svetovej vojne obzvlášť intenzívne. Toto nevyhnutne vedie k pokusom zvrátiť jestvujúce usporiadanie sveta a pristúpiť k novému rozdeleniu záujmových sfér. V tejto súvislosti autor správne poukazuje na to, prečo je kapitalizmus z vlastných vnútorných príčin neustálou hrozbou mieru.

Autor v závere knihy píše na podklade Stalinovho vysvetlenia v *Ekonomických problémoch socializmu v SSSR* o podstate a význame ľudového mierového hnutia. Ukazuje tiež, ako pre prítomnú dobu ešte vo zvýšenej miere platí vysvetlenie J. V. Stalina o tom, prečo druhá svetová vojna nezačala ako vojna proti Sovietskemu sväzu, ale ako vojna medzi kapitalistickými krajinami.

Ako sme už uviedli, kniha má niektoré nedostatky. Na ich odstránenie treba niektoré miesta ešte doplniť, prehĺbiť alebo spresniť. To platí najviac o posledných piatich kapitolách knihy, v ktorých treba tiež uvážiť niektoré zmeny v členení knihy do kapitol a v usporiadaní materiálu. Jednako autorovi sa podarilo vyložiť základné otázky všeobecnej krízy kapitalizmu po druhej svetovej vojne, za pomerne krátky čas po vyjdení Stalinovej práce *Ekonomické problémy socializmu v SSSR* urobiť bližší rozbor niektorých jej téz a zhrnúť značný faktický materiál.

Medzi prednosti knihy patrí aj to, že je písaná bojovne, stráničky. Hoci je určená predovšetkým pre študujúcich na vysokých školách a propagandistov, teda pre náročnejší kruh čitateľov, jednako je písaná takým prístupným štýlom, čo umožňuje, aby mohla byť rozšírená aj medzi široké vrstvy čitateľov, ktoré majú záujem o súčasný hospodársky a politický vývoj vo svete.

Pre prípadné druhé vydanie knihy sa odporúča, aby autor venoval viac pozornosti odkazom na literárne pramene. Toto odporúčenie sa týka aj samého textu, kde miestami chýba odkaz, ktorý by čitateľovi umožnil porovnanie s prameňom, ktorý autor použil. Pre rozsah knihy je o mnohých javoch súčasného ekonomického a politického vývoja v kapitalistických krajinách len väčšia alebo menšia zmienka. Viaceré, inak dôležité literárne pramene

³ Porovnaj Palme Dutt, *Krise britského impéria*, Orbis, 1951.

⁴ Porovnaj Viktor Perlo, *Americký imperializmus*, SVPL, 1954.

autor použil v knihe len v nepatrnej miere. Autor by preto veľmi pomohol čitateľovi, keby tak, ako je to pri podobných knihách obvyklé, urobil na konci knihy prehľad literatúry, použitej pri jednotli-

vých kapitolách. Najmä študujúcim a propagandistom by sa tým sprístupnila, resp. zľahčila možnosť hlbšie, podrobnejšie sa oboznámiť s jednotlivými skúmanými otázkami. *Ladislav Pisca*

K PREKLADU KNIHY ÚČTOVNÁ EVIDENCIA JEDNOTLIVÝCH ODVETVÍ

E. I. Glejch—S. A. Ščenkov, *Účtovná evidencia jednotlivých odvetví*, Štátne nakladateľstvo technickej literatúry, Bratislava 1953.

Kniha E. I. Glejch—S. A. Ščenkov, *Účtovná evidencia jednotlivých odvetví* vyšla v októbri 1953 v Štátnom nakladateľstve technickej literatúry v Bratislave ako slovenský preklad druhého prepracovaného vydania z roku 1951 knihy *Otraslevoj kurs buchgal'terskogo učota*, vydanéj Štátnym nakladateľstvom finančnej literatúry v Moskve.

Je to ďalší preklad zo sovietskej ekonomickej literatúry, ktorý sa dostáva do rúk tak hospodárskym pracovníkom, ako aj ostatnej verejnosti, najmä študujúcej mládeži, čím sa vyplňuje medzera v nedostatku literatúry z účtovnej evidencie odvetví.

Do roku 1951 vyšli u nás z účtovnej evidencie v českom preklade len dve práce, a to práca J. M. Galperina, N. A. Kiparisova a N. A. Leontieva, *Kurs teorie účetnictví*, Průmyslové vydavatelství, Praha 1950 a práca prof. S. A. Tatura a L. Krasnova, *Účtování o investicích průmyslových podniků v Sovětském svazu*, Tiskové podniky — Průmyslová služba, Praha 1949.

Prvá práca je prácou teoretickou, ktorá rieši len metodické základy socialistickej účtovnej evidencie. Druhá práca rieši len parciálnu otázku účtovnej evidencie, a to účtovanie základných prostriedkov v priemyselných podnikoch v SSSR, pričom v tejto práci nie sú zahrnuté otázky evidencie financovania investícií. Rieši sa tu len technika účtovných zápisov. Pochopiteľne ani tieto práce nedali hospodárskym pracovníkom ucelený a dosť hlboký pohľad na metódu evidencie socialistickeho podniku, na jeho or-

ganizáciu a na porovnanie s našou evidenciou, platnou a používanou v tomto čase u nás.

Rozhodný prelom do tohto stavu nastal koncom roku 1951 a začiatkom roku 1952, keď sa odhalili účinky činnosti protištátneho sprisahaneckého centra a súčasne pomerne vypuklo vystúpili na povrch škody, ktoré nám spôsobili naše „osobitné cesty a metódy“ vo vedení a riadení hospodárstva. Už roku 1952 vychádzajú v českom preklade dve väčšie práce z účtovnej evidencie odvetví: M. Ch. Zebrák, *Soustava průmyslové evidence* a práca M. J. Il'jina, *Účetní evidence v sovětském obchodě*. Obidve práce vydalo Průmyslové vydavatelství v Prahe r. 1952. Práce zohrali v našom hospodárstve významnú úlohu po uznesení vlády o zavedení novej metódy zostavovania štátneho plánu rozvoja národného hospodárstva zo dňa 16. apríla 1952 a uznesení strany a vlády o politickom a organizačnom zabezpečení novej metódy zostavovania štátneho plánu rozvoja národného hospodárstva v ČSR zo dňa 4. a 8. júla 1952, z ktorých priamo vyplýva požiadavka novej socialistickej evidencie. Súčasne sa ukladá Ministerstvu financií, aby vypracovalo účtové osnovy pre jednotlivé odvetvia a úseky národného hospodárstva, organizovalo inštruktáž hlavných účtovníkov tak, aby sa dňom 1. I. 1953 začalo účtovať novou socialisticou účtovnou evidenciou.

Spomenuté práce slúžili ako základné diela pre našich hospodárskych a účtovných pracovníkov, z ktorých sa oni učili v mnohých prípadoch správne organizovať a budovať socialisticú účtovnú evidenciu u nás.

R. 1953 vyšiel už spomínaný preklad sovietskych autorov Glejcha a Ščenkova, ktorý svojím obsahom a metódou veľmi

vhodne zapadá do súboru vydaných diel z účtovnej evidencie a napomáha tiež hospodárskym pracovníkom správne chápať, vysvetľovať, ako aj budovať socialistickú evidenciu v našich podnikoch. Vlastná práca má 458 strán a 11 kapitol. Kapitoly 1 až 9 sa zaoberajú evidenciou priemyselných podnikov, kapitola 10 evidenciu v sovchozoch a kapitola 11 evidenciou obratu tovaru a nákladov na obeh v obchodných organizáciách. Ako vidieť z uvedeneho obsahu, je to postup v našej literatúre z evidencie zatiaľ dost nezvyklý. Autori si v tejto práci položili za úlohu teoreticky a metodicky objasniť evidenciu najdôležitejších odvetví národného hospodárstva, a to priemyslu, poľnohospodárstva a obchodu. Z evidencie týchto najdôležitejších odvetví hospodárstva, napriek tomu, že sú vynechané ostatné odvetvia ako napr. lesníctvo, doprava, peňažníctvo a pod., možno si po dôkladnom preštudovaní urobiť dost jasný obraz o evidencii socialistickej rozšírenej reprodukcie najdôležitejších odvetví hospodárstva, čím sa súčasne prehĺbi a spresní pohľad na celý proces rozšírenej socialistickej reprodukcie, lebo kniha nerieši len evidenciu v podnikoch, ale dotýka sa v zásadných črtách väzby na evidenciu nadpodnikovú a súčasne rieši aj evidenciu nižších organizačných zložiek v podniku, ako je dielňa a prevádzka.

Práca je písaná prístupným slohom, zameriava sa predovšetkým na otázky teoretické a metodické a až v druhom rade rieši otázky organizácie a účtovnej techniky. Na druhej strane treba povedať, že nejde o náučný slovník, ktorý by vyčerpával všetky detaily z účtovnej evidencie, ale o prácu, ktorá rieši hlavne a podstatné otázky teórie a metódy účtovnej evidencie príslušného odvetvia a vynecháva menej podstatné detaily. Pre túto svoju stavbu a obsah sa kniha veľmi hodí ako učebnica pre vysoké školy ekonomické, lebo dáva študujúcim v zásadných veciach odpoveď na otázky účtovnej evidencie z hľadiska ekonomického a metodického, nevysvetľuje účtovnú evidenciu len účtovno-technicky a čisto prakticky. Zvlášť odvetvová štruktúra evidencie v knihe rozširuje a prehĺbuje u študujúcej mládeže nadobudnuté

vedomosti z politickej ekonomie socializmu a plánovania o procese reprodukcie, o jeho evidovaní, čím sa obohacuje konkrétna predstava o priebehu procesu rozšírenej reprodukcie na všetkých stupňoch hospodárstva.

Napriek tomu, že sú v tejto práci vynechané detaily, nemožno o nej robiť záver, že práca sa nehodí pre prax a nemôže našim hospodárskym pracovníkom dať nič nového, lebo veci vysvetľované v práci sú im známe. Je skutočnosťou, ktorú viac raz konštatovali naše vedúce osobnosti politického života, že teoretická úroveň našich hospodárskych pracovníkov je nízka tak v ich odborných, ako aj politických vedomostiach. Práca sovietskych docentov Glejcha a Ščenkova môže byť zas len výdatnou pomôckou na odstraňovanie tejto medzery, čím sa naši hospodárski pracovníci zbavia do určitej miery rutinerstva a holého prakticismu. Ich práca sa stane ideovejšou.

Popri spomínaných kladoch a prednostiach, ktoré sme uviedli, kniha má aj niektoré nedostatky, na ktoré upozornovali sovietski ekonomickí vedeckí pracovníci na stránkach sovietskych ekonomických časopisov. Je našou povinnosťou na tieto nedostatky poukázať, aby sa s nimi zoznámili všetci pracovníci, ktorí budú knihu študovať a používať. Tým sa pri svojej práci vyhnú podobným nedostatkom, ktoré sice v mnohých prípadoch nie sú podstatné, niekde sa však nájdu aj vážnejšie chyby, vyžadujúce si osobitnú pozornosť.

Pôvodná práca vyšla, ako sme už uviedli, r. 1951 v Moskve. V tom čase autori Glejch a Ščenkov, tak ako veľa ostatných sovietskych ekonomických pracovníkov nesprávne, subjektívno-idealisticky chápali a vysvetľovali ekonomické zákony. Takéto nesprávne chápanie a vysvetľovanie ekonomických zákonov sa odzrkadľilo aj v ich práci. Na viacerých miestach (strana 11, 23, 24, 36) sú priamo nesprávne formulácie, ktoré sú v rozpore s najnovšími ekonomickými poznatkami, osvetlenými v práci J. Stalina *Ekonomické problémy socializmu v SSSR*. Prekladatelia sice poznámkami pod čiarou upozornili na tieto teoretické nedostatky práce, poznámky však ešte nevysvetľujú problematiku

vo svetle Stalinovej práce, čo by bolo treba urobiť nielen priamo na miestach nesprávnych formulácií, ale aj vo všetkých častiach, kde autori zdôvodňujú preberanú látku politicko-ekonomicky, najmä však v úvodnej časti, v kapitole o evidencii základných prostriedkov a v kapitole o evidencii obratu tovaru a nákladov na obeh.

Jedným z kladov knihy je, že autori v nej pri evidencii jednotlivých druhov hospodárskych prostriedkov a procesov ukazujú, ako sa používa v SSSR sborníkovo-denníková forma účtovania. Sborníkovo-denníková forma účtovania vznikla a rozšírila sa v sovietskych priemyselných podnikoch ako veľmi úsporná a hospodárna forma pri malej mechanizácii účtovnej evidencie. Je oveľa úspornejšou a racionálnejšou formou účtovania ako všetky doterajšie formy, ktoré vznikli a rozšírili sa v kapitalistickom hospodárstve pri malej mechanizácii. V našich podnikoch sa sborníkovo-denníková forma účtovania zavádza a rozširuje, pretože aj v našom hospodárstve je nedostatok účtovacích strojov a pre spomínané výhody sborníkovo-denníková forma účtovania uľahčuje našim účtovným pracovníkom prácu. Pre naše potreby by bolo veľmi výhodné, keby autori pri opisovaní sborníkovo-denníkovej formy evidencie aj vysvetlili, prečo sú určité odchýlky pri používaní formy v porovnaní s ostatnými, prečo sa napr. vynechávajú v sborníkových denníkoch niektoré účty a podobne.

Veľmi užitočnou pre prax je prvotná dokumentácia, z ktorej autori v jednotlivých častiach knihy uvádzajú najdôležitejšie vyskytnuvšie sa druhy dokladov. Autori správne chápu význam dokumentácie pre prax a súčasne potvrdzujú svoju snahu teoretickou prácou slúžiť praxi. Od sovietskych autorov by si mali vziať príklad aj naši autori ekonomických prác slúžiacich praxi a nepodceňovať otázky prvotnej dokumentácie tak, ako tomu bolo doteraz, čo sa odrazilo aj v našich podnikoch.

Pre budovanie našej evidencie, ako aj pre budovanie evidencie vo všetkých ľudovodemokratických štátoch by bolo žiadúce uviesť pri jednotlivých častiach preberanej látky aj rok, kedy bol určitý spôsob evi-

dencie alebo financovania v sovietskom hospodárstve zavedený, ako sa neskoršie vyvinul, resp. poukázať na to, v čom je tento spôsob evidovania zastaralý, nezodpovedajúci dnešným požiadavkám chozradu a kde by sa vyžadovala zmena.

Jednotlivé odvetvia v knihe v podstate logicky správne na seba navádzajú, ale väzba medzi jednotlivými odvetviami nie je zdôvodnená a z textu sa potom zdá, že ide o samostatné, oddelené časti evidencie, ktoré nie sú medzi sebou organicky späté, hoci logicky je takéto usporiadanie veľmi správne a najmä pre študentov veľmi užitočné.

Teraz pristúpime k stručnému rozboru jednotlivých kapitol a súčasne poukážeme na klady a nedostatky v jednotlivých kapitolách.

V úvodnej časti práce autori všeobecne charakterizujú socialistické hospodárstvo a proces rozšírenej socialistickej reprodukcie, pričom svoju charakteristiku spájajú s charakterizovaním a významom evidencie všeobecne, s jej organizovaním a ukazujú na úzku organickú súvislosť so štatistikou. Súčasne poukazujú na prednosti socialistickej evidencie pred kapitalistickou, ktorá vyplýva z prednosti socialistickej hospodárskej sústavy.

Prvá kapitola je venovaná základom organizácie a úlohám účtovnej evidencie v priemysle. Autori v tejto kapitole veľmi správne a veľmi presvedčivo poukazujú na podmienenosť evidencie zvláštnosťami technologického procesu a organizáciou výroby, klasifikujú jednotlivé druhy výroby a ukazujú, ako ony podmieniajú kalkuláciu vlastných nákladov výroby a tým aj celú účtovnú evidenciu určitého podniku. V ďalších častiach prvej kapitoly sa autori zaoberajú nákladmi na výrobu a ich klasifikáciou, všeobecnou schémou evidencie a zvláštnosťami organizácie a techniky účtovnej evidencie v priemyselných podnikoch. V § 3 pri rozbere otázok nákladov na výrobu a ich klasifikácie autori charakterizujú a rozoberajú pojem vlastných nákladov ako „spoločenské výrobné náklady v tej výške, v ktorej vystupujú vo forme peňažných nákladov, vynakladaných v podniku na zhotovenie výrobkov“ (str. 23). S vlastnými nákladmi ako s ekono-

mickou kategóriou sa v účtovnej evidencii neustále pracuje, a preto by sa v tejto súvislosti žiadalo, aby autori pojem vlastných nákladov nielen vymedzili a ekonomicky rozobrali, ale aby súčasne poukázali na odchýlky tohto definovaného pojmu od náplne, s akou sa stretávame v účtovnej evidencii. V účtovnej evidencii máme niektoré položky, ktoré predstavujú časť spoločenských výrobných nákladov v peňažnom vyjadrení, ktoré nie sú však zahrnuté do kategórie vlastných nákladov, ako napr. výsledky hospodárenia s obalmi, straty z prevádzania bytového hospodárstva, ktoré tvoria formu doplnkovej mzdy, príjmy z prevádzania bytového hospodárstva a pod. Na druhej strane máme v účtovnej evidencii položky, ktoré sú zahrňované pod pojem vlastných nákladov, avšak svojou ekonomickou povahou tam nepatria, ako napr. výdaje na prípravu kádrov, výdaje na nábor pracovných síl a pod.

V druhej kapitole autori rozoberajú evidenciu základných prostriedkov, ich klasifikáciu a oceňovanie, evidenciu obstarávania, opotrebovania, opráv a vyradenia základných prostriedkov. Celá kapitola o základných prostriedkoch je dobre spracovaná. Jej prednosti oproti ostatným rovnomenným kapitolám v prekladoch zo sovietskej literatúry, ako napr. v spomínanej knihe Žebráka alebo Tatur-Krasnova, sú v tom, že problematika sa neizoluje len na evidenciu základných prostriedkov, ale zaoberá sa základnými prostriedkami komplexne a prizerá aj na financovanie základných prostriedkov a na finančnú kontrolu, kým v spomínanej práci C. Ch. Žebráka hľadisko financovania a finančnej kontroly nie je dostatočne uplatnené a v práci Tatur-Krasnova nie je uplatnené vôbec. Pri všetkých kladoch tejto kapitoly možno autorom vytknúť, že hoci celá ich práca rozoberá problematiku účtovnej evidencie odvetvi predovšetkým zo stránky teoretickej a metodologickej, klasifikácia základných prostriedkov je vysvetlená len tak, ako sa dnes používa v priemyselných podnikoch. V tejto kapitole by sa vyžadovalo poukázať na rozdiely, ktoré sú medzi klasifikáciou hospodárskych prostriedkov (v tom aj základných) z hľadiska marxistickej politickej ekonómie a medzi sú-

časnou hospodárskou praxou, vysvetliť ich príčiny a zdôvodniť ich, prípadne kriticky poukázať na nedostatky.

Evidencii materiálu je venovaná tretia kapitola, kde sa rozoberajú otázky triedenia materiálu, zachytávania pohybu materiálu v dokladoch, analytickej a syntetickej evidencie materiálu a zvláštnosti evidencie drobných a krátkodobých predmetov. Kapitola je v porovnaní s ostatnými pomerne podrobne spracovaná a autori v nej ukazujú a teoreticky zdôvodňujú na konkrétnom materiáli, ako treba budovať evidenciu materiálu v podniku. V kapitole je opísaná aj operatívno-účtovná druhová evidencia materiálu známa v sovietskom hospodárstve pod názvom zostatková metóda evidencie. Táto metóda evidencie sa v SSSR pre jej jednoduchosť a hospodárnosť veľmi rýchlo rozšírila a vytlačila ostatné metódy evidencie materiálu. Pre naše hospodárstvo a našich hospodárskych pracovníkov opis spomínanej metódy môže veľmi účinne poslúžiť.

V štvrtej kapitole rozoberajú autori podobným spôsobom ako v kapitole tretej podrobne otázky evidencie práce a miezd. V tejto kapitole možno autorom vytknúť, že nedostatčne objasňujú spôsoby kontroly mzdových fondov. Poukazujú len na kontrolu Štátnej banky pri čerpaní mzdových fondov. Inými formami kontroly sa autori nezaobierajú. Pre našu potrebu by bolo zvlášť zaujímavé ukázať, ako sa kontrolujú mzdy úradníkov a inžiniersko-technických pracovníkov prostredníctvom finančných orgánov ľudovej správy na základe systemizácie miest, ktorú pre určitý podnik schvaľuje Štátna systemizačná komisia pri Rade ministrov SSSR. V kapitole evidencie práce a miezd, ako aj v predchádzajúcej kapitole (evidencia materiálu) sa veľmi slabo na konkrétnom materiáli ukazuje, akým spôsobom môžu účtovní pracovníci napomáhať zvyšovať hospodárnosť.

Najrozsiahljšou, súčasne však najdôležitejšou z prác je piata kapitola, kde sa autori zapodieajú otázkami evidencie výroby a kalkuláciou vlastných nákladov výroby. Podľa technologického procesu a podľa organizácie výroby členia metódy evidencie na nasledujúce druhy:

1. Evidencia nákladov na výrobu a kalkulácia vlastných nákladov výroby v jednoduchej výrobe.

2. Fázová metóda evidencie nákladov na výrobu a kalkulácia vlastných nákladov výroby.

3. Metóda evidencie nákladov na výrobu a kalkulácia vlastných nákladov výroby podľa zákaziek a jednotlivých dávok a súčiastok.

4. Metóda evidencie nákladov na výrobu a kalkulácia vlastných nákladov výroby podľa súčiastok a operácií.

5. Normová metóda evidencie nákladov na výrobu a kalkulácia vlastných nákladov výroby.

Každú metódu evidencie a kalkulácie rozoberajú a dokladajú konkrétnym materiálom z jednotlivých odvetví, na ktorom sa im veľmi dobre podarilo demonštrovať a vysvetliť jednotlivé metódy.

Na evidenciu a kalkuláciu v jednoduchej výrobe uvádzajú ako príklad kalkuláciu vlastných nákladov nafty a plynu, uhlia a pomerne podrobne sa zaoberajú kalkuláciou a evidenciou výroby elektrickej energie.

Na doplnenie a vysvetlenie fázovej metódy evidencie uvádzajú z praxe aj dva príklady, a to: metódu evidencie a kalkulácie po prvú v čiernej metalurgii, kde výroba pozostáva z troch stupňov: z výroby surovej železa, z výroby ocele a z výroby valcovaných výrobkov a po druhé v bavlnárskom priemysle, kde cyklus výroby tkanín pozostáva z troch za sebou nasledujúcich výrobných — pradenie, tkanie, farbenie a úprava.

Pri metóde evidencie a kalkulácie podľa zákaziek a jednotlivých dávok súčiastok pre jej pomernú jednoduchosť príklad neuvádzajú.

Metóda evidencie a kalkulácie podľa súčiastok a operácií je demonštrovaná na príklade zo strojárstva.

Normová metóda evidencie nákladov na výrobu a kalkulácia vlastných nákladov výroby ako najprogressívnejšia sovietska metóda evidencie a kalkulácie je demonštrovaná na všeobecnom príklade. Autori sa pri charakterizovaní normovej metódy evidencie dotýkajú a krátko porovnávajú sovietsku normovú evidenciu so systémom

evidencie Standard Costs (štandardných nákladov), ktorý používajú americké monopoly. Porovnanie je veľmi krátke a vyznie dosť formálne. Na tomto mieste mohli autori oveľa lepšie a presvedčivejšie využiť materiál, ktorý je k dispozícii o systéme evidencie Standard Costs. Stručným rozborom systému evidencie Standard Costs a jeho porovnaním so sovietskou normovou metódou evidencie by vystúpili veľmi vypuklo a jednoznačne na povrch prednosti socialistickej normovej metódy evidencie.

V piatej kapitole, práve v charakterizovaní jednotlivých metód, autori sa dopustili podstatného opomenutia, ktoré kritizoval N. Ivanov v článku, uverejnenom v sovietskom časopise *Buchgalterskij učot* 6, 1953.

Pri charakterizovaní jednotlivých metód evidencie a kalkulácie autori vôbec nezobrali do úvahy pokrok, ktorý v sovietskom hospodárstve nastal v technike, organizácii, normovaní a financovaní. Neprihliadli na vzostup technickej úrovne a na vzostup a skvalitnenie metód vedenia a riadenia sovietskych podnikov. Autori vykladajú a charakterizujú metódy evidencie a kalkulácie tak, ako vznikli v jednotlivých podnikoch a ako sa rozšírili v prvých rokoch svojho zavádzania, pritom neprihliadajú na ich ďalší vývin a ich terajší stav. Metóda evidencie a kalkulácie v jednoduchej výrobe, viacstupňovej výrobe (fázová metóda), kusovej výrobe (zákazková metóda) charakterizujú len ako metódy, ktoré zachycujú skutočné vlastné náklady a tieto koncom mesiaca porovnávajú s plánovanými vlastnými nákladmi, čím sa v skutočnosti stráca možnosť operatívne sledovať odchýlky od bežných noriem, operatívne pátrať po ich príčinách, príčiny odstraňovať a tak znižovať vlastné náklady výroby. Autori si dostatočne nepovšimli súčasnú sovietsku prax, kde vyššie uvedené metódy: metóda evidencie a kalkulácie v jednoduchej výrobe, zákazková metóda, fázová metóda, dostali sa na stupeň, v ktorom sa neporovnávajú len skutočné vlastné náklady s plánovanými, ale skutočné vlastné náklady s normovanými (podľa bežných noriem), čím sa stiera podstatný rozdiel medzi spomínaný-

mi metódami a normovou metódou evidencie. Ostáva tu však ešte medzi spomínanými metódami a metódou normovej evidencie a kalkulácie rozdiel, pravda, nepodstatný, ktorý je daný technológiou a organizáciou výroby a vplýva na celkovú metódu evidencie a na techniku zostavovania výsledných kalkulácií. Ivanov vo svojom článku¹ uvádza: „Otázky správnej charakteristiky metódy evidencie zákazkovej a fázovej majú nielen teoretický, ale aj veľký praktický význam. Pracovníci podnikov, ktorí používajú zastaralé nesprávne charakteristiky, často sa domnievajú, že použitie normovej metódy ich zaväzuje kontrolovať využitie materiálu vo výrobe, využitie mzdového fondu, odhaľovať odchýlky od noriem vo výrobnom procese, že toto však nie je treba pri zákazkovej alebo fázovej metóde. Preto sa taká kontrola často neorganizuje, tým skôr, že jej organizácia prináša starosti.“²

Ďalšiu metódu evidencie kalkulácie podľa súčiastok a operácií naproti tomu autori veľmi správne historicky charakterizujú a súčasne poukazujú na to, že pre svoju ťažkopádnosť spomínanú metódu vytlačila normová metóda evidencie zo sovietskej praxe.

Na konci piatej kapitoly je pripojená časť o evidencii výsledkov vnútropodnikového chozrasčotu, kde po stručnom rozbere otázok chozrasčotnej evidencie autori uvádzajú ukážky dokladov, ktoré používa moskovská továreň na obuv Búrlivák pri vnútropodnikovom chozrasčote. Chozrasčot ako metóda vedenia a riadenia socialistických podnikov má u jednotlivých druhov výroby, ba dokonca v jednotlivých prevádzkach svoje odlišnosti a svoje osobitné formy, ktoré sa vyvinuli v búrlivom rozvoji sovietskeho priemyslu. Preto by bolo vhodnejšie, najmä pre naše hospodárstvo, keby sa pri každej metóde evidencie a kalkulácie súčasne rozobrali aj otázky chozrasčotnej evidencie a na konci kapitoly by

sa vhodne poukázalo na osobitosti chozrasčotu jednotlivých prevádzok.

Šiestu kapitolu venujú autori evidencii hotových výrobkov, evidencii odoslania a realizácie týchto výrobkov. Autori na konkrétnom materiáli znázorňujú pohyb výrobkov z výroby do skladu a odtiaľ do sféry obehu, dokumentáciu tohto pohybu a jeho zachytenie v syntetickej a analytickej evidencii. Pomerne podrobne rozoberajú otázky evidencie realizácie hotových výrobkov, ktorá sa líši od nášho spôsobu evidovania. Tento rozdiel je podmienený momentom realizácie, za ktorý sa v SSSR spravidla považuje príchod úhrady od odberateľa a len výnimočne s povolením Ministerstva financií v niektorých odvetviach priemyslu (výroba obrábacích strojov, drevársky priemysel a iné odvetvia) sa za moment realizácie považuje okamih odoslania hotových výrobkov. U nás sa nesprávne za moment realizácie považuje moment, keď sa vystaví na výrobky faktúra.

Evidencia platobných zúčtovacích a úverových vzťahov sa rozoberá v siedmej kapitole. Autori spájajú s rozborom foriem medzimiestnych a miestnych úhrad otázky ich evidovania. Podobne v ďalšej časti rozoberajú evidenciu krátkodobého úverovania zásob a spôsob jeho evidovania. V tejto kapitole sa správne rozoberajú otázky platobných, zúčtovacích a úverových vzťahov, avšak v začiatku kapitoly by bolo treba poukázať na hospodársky a politický význam takéhoto spôsobu úverovania a platenia. V tejto kapitole autori rozoberajú aj niektoré formy zúčtovania a úverovania, ktoré nie sú zatiaľ v našom hospodárstve rozšírené, resp. sú len v začiatkoch svojho rozvoja, ako napr. platenie Ústrednou vzájomného zúčtovania alebo úverovanie podľa obratu. Tieto formy zúčtovania a úverovania nájdú aj v našom hospodárstve svoje uplatnenie ako veľmi účinné pre socialistické hospodárstvo.

V ôsmej kapitole, ktorá je najkratšia z knihy, autori sa po zdôvodnení ekonomickej podstaty fondov zaoberajú ich evidenciou. Popri evidencii fondov, ktoré sú známe aj v našej praxi (základný, obrátový, odpisový, riaditeľský a pod.) zoznamujú nás autori s fondom ziskov z reali-

¹ Článok bol preložený a uverejnený v časopise *Účetní evidencie* 9, 1953 pod titulom *O metódach evidencie, o výrobe a kontrole vlastných nákladov na výrobu.*

² Cit článok, 259.

zácie spotrebných tovarov vyrobených z odpadu, ktorý tiež v našom hospodárstve nie je zavedený. Na konci kapitoly sa autori veľmi stručne zaoberajú evidenciou účelového financovania a účelových príjmov.

Deviate kapitola sa zaoberá otázkami výkazníctva priemyselných podnikov. Po zdôvodnení dôležitosti výkazníctva sa v nej rozoberá systém výkazov, ktorý bol v praxi sovietskych podnikov r.1951. Pre názornosť sa uvádzajú formuláre výkazov s vyplnenými údajmi. Takýto postup je veľmi správny, lebo približuje a konkretizuje preberanú materiu. Bolo by však treba ekonomicky zdôvodniť systém výkazov a ukazovateľov, ktoré sú vo výkazoch. Bolo by treba zdôvodniť, prečo je v sovietskom priemysle práve taký systém výkazov a nie iný, resp. prečo sú vo výkazoch práve takí ukazovatelia a nie iní. Takéto zdôvodnenie by výkazy viac priblížilo životu a dalo by komplexnejší pohľad na celú preberanú materiu. Medzi výkazmi autori uvádzajú súvalu ako najdôležitejší účtovný výkaz socialistického podniku. Po krátkom charakterizovaní jej skladby podrobujú autori súvalu stručnému rozboru. Treba poznamenať, že uvedená forma súvahy, ako aj ostatné uvedené výkazy pochádzajú z roku 1951 a je dnes v sovietskej praxi prekonaná. Namiesto uvedeného členenia súvahy do štyroch častí (A, B, C, D) sa dnes súvaňa člení do piatich častí (A, B, C, D, E) a okrem zmeny v členení má aj niektoré zmeny v náplni jednotlivých častí. Veľmi vhodne zapadá do preberanej materie v deviatej kapitole časť o systéme ukazovateľov rýchlosti obratu obežných prostriedkov a o metodike výpočtu ich zrýchlenia, odporúčanej Ministerstvom financií SSSR a Ústredným štatistickým úradom SSSR s patričným ekonomickým zdôvodnením. Autori v tejto časti správne postrehli nevyhnutnosť zaoberať sa zrýchľovaním obežných prostriedkov, ktoré v SSSR dostávajú charakter celonárodného, vlasteneckého hnutia.

V desiatej kapitole sa rozoberá evidencia v sovchozoch s ohľadom na technologické zvláštnosti výrobného cyklu v poľnohospodárstve. V zásadných črtách sa tu rozoberá evidencia nákladov na výrobu a kalkulácia

vlastných nákladov v rastlinnej a živočíšnej výrobe a evidencia výrobkov poľnohospodárskej výroby. Zároveň sa uvádzajú odlišnosti, ktoré sú pri evidencii základných prostriedkov, odpisov, materiálových zásob v sovchozoch v porovnaní s evidenciou v priemyselných podnikoch s tými nedostatkami, na ktoré sme poukázali už na začiatku článku. Osobitná časť sa venuje výkazníctvu sovchozov.

V jedenástej kapitole autori preberajú evidenciu obratu tovaru a nákladov na obeh v obchodných organizáciách podľa jednotlivých stupňov obratu tovaru (veľkoobchodný obrat, maloobchodný obrat). Výklad spájajú s tvorbou cien tak priemyselných, ako aj poľnohospodárskych výrobkov, čo veľmi dobre objasňuje pohyb výrobkov zo sféry výroby (poľnohospodárstvo a priemysel) do sféry obehu procesu reprodukcie. Tak ako v kapitole o evidencii v sovchozoch ukazujú autori na zvláštnosti evidencie v obchode pri evidovaných hospodárskych prostriedkoch (ako sú napr. materiálové zásoby, úverové vzťahy, náklady na obeh a pod.). V poslednej časti kapitoly uvádzajú autori základných ukazovateľov vo výkazoch obchodných organizácií. Touto kapitolou kniha končí. V SSSR vyšlo už r. 1952 druhé prepracované vydanie rozoberanej práce. Toto vydanie autori spracovali vo svetle práce J. Stalina *Ekonomické problémy socializmu v SSSR* a doplnili najnovšími poznatkami a materiálom z účtovnej evidencie odvetví podľa stavu v roku 1952. Naša verejnosť dostáva zatiaľ vydanie z roku 1951, avšak Štátne nakladateľstvo technickej literatúry v Bratislave pripravuje preklad vydania z roku 1952 a dá sa očakávať, že vydanie z roku 1952 vyjde do konca septembra t. r.

Aj keď sú v uvádzanej práci niektoré nedostatky, práca je cenným prínosom do ekonomickej literatúry a v SSSR sa používala ako vysokoškolská učebnica pre vysoké školy ekonomicke³. (Teraz sa používa vydanie z roku 1952.) Práca však súčasne svedčí o zaostávaní pracovníkov na úseku účtovnej evidencie za rozvojom

³ Aj u nás túto prácu Ministerstvo školstva schválilo ako vysokoškolskú učebnicu.

praxe a ostatnej ekonomickej vedy. Autori článku O učebných pomôckach z účtovnej evidencie M. Belousov a B. Titov. uverejnenom vo *Voprosch ekonomiki* 7, 1952 konštatujú, že príčina tohto zastávania je v tom, že vedeckí pracovníci v oblasti evidencie nedostatočne zdôvodňujú tézy tejto vedy marxisticko-leninskou politickou ekonómiou. Táto kritika bola adresovaná sovietskym vedeckým pracovníkom na úseku účtovnej evidencie, v oveľa väčšej miere však platí táto kritika pre našich vedeckých a odborných pracovníkov, ktorých vedomosti z marxizmu, v to počítajúc politickú ekonómiu, boli a sú oveľa plytkejšie a povrchnejšie. Zdá sa však, že si toto naši pracovníci dostatočne neuvedomujú a napriek lekcii, ktorú nám dal praktický život (budovanie evidencie v rokoch 1946—1951), teória a prax účtovnej evidencie u nás ešte na mnohých miestach ide stále po ceste rutinérstva, holého praktikizmu, ktorý je často v rozpore s ekonomickými zákonmi socializmu, čo sa občas odráža na vyhláškach, smerniciach a nariadeniach hlavných účtovníkov o účtovnej evidencii a aj na niektorých

článkoch uverejnených v časopise *Účetní evidencie* (napr. niektoré články týkajúce sa výkazníctva). Nesmieme nikdy zabúdať na slová, ktoré J. V. Stalin v súvislosti s týmito otázkami adresoval všetkým vedeckým pracovníkom. „Nie je nevyhnutné, aby odborník-lekár bol zároveň odborníkom vo fyzike alebo botanike a naopak. Je však jedno odvetvie vedy, ktorej znalosť musí byť vo všetkých odvetviach vedy nepostrádateľná. Je to marxisticko-leninská veda o spoločnosti, o vývinových zákonoch spoločnosti, o vývinových zákonoch proletárskej revolúcie, o vývinových zákonoch socialistickej výstavby, o víťazstve komunizmu.“⁴ Jedine vtedy môžu naši hospodárski a vedeckí pracovníci dobre splniť úlohy, ktoré na nich kladie hospodársky život na úseku evidencie, ak si budú vždy vedomí týchto slov a ak sa pri svojej práci budú opierať o najnovšie poznatky z marxizmu-leninizmu a politickej ekonomie.

Jozef Sojka

⁴ J. V. Stalin, *Otázky leninizmu*, Pravda, Bratislava 1951, 613.

O PROBLÉME VLEKLÝCH AGRÁRNYCH KRÍZ

L. I. Lubošic, *Otázky marxisticko-leninskej teórie agrárnych kríz*.

Veľkým prínosom pre našu ekonomickú literatúru je preklad L. I. Lubošica *Otázky marxisticko-leninskej teórie agrárnych kríz*. Kniha je dôležitá nielen pre ekonómov, ale aj pre historikov, pretože rozpracováva prvú vleklú agrárnu krízu z konca XIX. storočia, ako aj druhú agrárnu krízu, ktorá vznikla po prvej svetovej vojne. Autor v knihe objasňuje celý problém agrárnej krízy ako zvláštnej ekonomickej kategórie kapitalizmu na podklade marxistickej teórie kapitalistickej reprodukcie a hospodárskych kríz. Ako hovorí v úvode, teória agrárnych kríz musí odpovedať na otázky, aká je podstata vleklých agrárnych kríz, prečo majú vleklý charakter, akými podmienkami a príčinami je vyvolaný charakter agrárnych kríz, aké sú jeho odlišnosti v porovnaní s priemysel-

nými krízami, v čom je vnútorný zákonný priebeh vývoja vleklých agrárnych kríz a zvláštnosti rôznych etáp.

Takto vytýčenú úlohu autor v knihe splnil. Vychádzajúc z dialektickej jednoty národného hospodárstva dokázal vnútornú súvislosť poľnohospodárstva a priemyslu, ktorá sa plne uplatňuje v prelínaní agrárnej krízy s priemyselnými krízami. Takto vyvrátil rozličné teórie buržoázných ekonómov, ktorí sa snažili agrárne krízy vysvetľovať ako samostatné javy, úplne izolované od ostatného národného hospodárstva, ktoré nemajú nič spoločného s hospodárskymi krízami nadvýroby. Samozrejme takéto vysvetľovanie buržoázných ekonómov vedie potom k záveru, že sami musia priznať, že vedľa menej o pohybe priemyselného cyklu ako astronómia o pohybe planét. Buržoázni ekonómovia sa snažia objasňovať krízy a ich vznik rozlič-

nými nehistorickými príčinami. Zámerne nechcú vidieť, že krízy vznikajú z hlavného protirečenia kapitalizmu, a to z protikladu medzi spoločenským charakterom výroby a súkromným privlastňovaním. Toto protirečenie spôsobuje nevyhnutnosť kríz za kapitalizmu v priemysle i v poľnohospodárstve a zároveň podmieňuje nerozlučné spojenie a prelínanie reprodukcie v priemysle s reprodukciou v poľnohospodárstve a tým podriaďuje poľnohospodárstvo vplyvu periodických kríz.

* * *

Knihu podľa spracovania môžeme rozdeliť na štyri časti.

V prvej časti autor rozoberá všeobecné otázky, súvisiace s podstatou a vznikom agrárnych kríz. Úloha poľnohospodárstva v rozličných spoločenských formáciách je rôzna a jej vzťah k iným odvetviam sa mení. Kým v predkapitalistických formáciách hrá poľnohospodárstvo rozhodujúcu úlohu, v kapitalistickom hospodárstve je podriadené priemyslu. Vznikom priemyslu rastie mestské obyvateľstvo, ktoré potrebuje poľnohospodárske výrobky, vytvárajú sa odvetvia, ktoré spracovávajú poľnohospodárske priemyselné plodiny, a zasa na druhej strane sa vytvára dopyt dedinského obyvateľstva po priemyselných výrobkoch. Takto je poľnohospodárstvo závislé a podriadené priemyslu a tým aj pôsobeniu zákonov kapitalistickej výroby. Marx a po ňom Lenin jasne dokázali podriadenie poľnohospodárstva kapitálu. Čim zároveň dokázali nevyhnutnosť agrárnych kríz, ktoré sú výsledkom základného protirečenia kapitalizmu, a to protikladu medzi spoločenským charakterom výroby a súkromným privlastňovaním. Aj pri svojej zaostalosti je poľnohospodárstvo kapitalistických krajín zapojené do spoločenskej deľby práce, do spoločného kapitalistického výrobného procesu. Proces akumulácie kapitálu podporuje rozvoj výrobných síl a obmedzuje súčasne spotrebu pracujúcich, čím prichádza k relatívnej nadvýrobe, ktorú Marx charakterizuje ako základný prejav krízy. Kapitalistická nadvýroba zasahuje tak priemysel, ako aj poľnohospodárstvo, hoci „špecifické protiklady kapitalistického vývoja poľnohospodárstva, všetky

tie zvláštnosti, prekážky a hranice, na ktoré naráža pohyb kapitálu v poľnohospodárstve, plodí za určitých historických podmienok vleklé agrárne krízy, ktoré prebiehajú celé desaťročia a spojujú sa s rozličnými fázami kapitalistického cyklu“ (str. 26).

Cyklický charakter kapitalistickej reprodukcie existuje v celom kapitalistickom hospodárstve ako celku a nie samostatne v každom odvetví. Za priemyselnej krízy vzrastá počet nezamestnaných, čo spôsobuje znižovanie spotreby potravín a tým aj klesanie cien a relatívnu nadvýrobu poľnohospodárskych produktov. Cyklické výkyvy v poľnohospodárstve sa oveľa jasnejšie odrážajú v cenách, dôchodkoch a v zásobách ako v poľnohospodárskej produkcii. Autor štatistickým materiálom dokázal, že kým ceny poľnohospodárskych produktov v období krízy klesajú, zvyšuje sa produkcia, čo spočíva v snahe nahradiť znížený príjem väčšou produkciou — väčším tržným množstvom poľnohospodárskych produktov (v priemysle je to opačne, ak klesajú ceny priemyselných výrobkov, znižuje sa výroba).

Monopol súkromného vlastníctva pôdy podmieňuje vznik pozemkovej renty, ktorá sa veľmi pomaly prispôsobuje novým cenovým podmienkam. Pomalé znižovanie renty vedie k dlhodobému narušeniu podmienok kapitalistickej reprodukcie v poľnohospodárstve.

Všetky tieto zvláštnosti sú podstatnými činiteľmi, ktoré spôsobujú, že agrárna kríza má vleklý a dlhodobý charakter.

Po teoretickom rozbere podstaty agrárnych kríz spracováva autor ďalšiu časť knihy (kapitola 2 a 3), v ktorej sa zaoberá s prvou vleklou agrárnou krízou z poslednej štvrtiny XIX. stor., ako aj s podmienkami jej prekonania. Rozbor robí na príklade Anglicka, ktoré v tomto čase bolo typickou krajinou kapitalistického poľnohospodárstva. Základom rozboru je pšenica, ktorá je jednou z najvýznamnejších poľnohospodárskych produktov.

Prvé príznaky krízy sa objavili r. 1873 v prudkom znížení cien obilnín. Na túto skutočnosť vplýval veľký dovoz lacného obilia z USA. Vývoz lacného obilia z USA umožnilo postupné kolonizovanie nových

území s panenskou pôdou, na ktorých sa mohlo s novou technikou vyprodukovať veľké množstvo poľnohospodárskych produktov s nízkou výrobnou cenou, pre ktoré je priemyselná Európa dobrou odbytovou základňou, aspoň zo začiatku. Dovoz do európskych štátov sa sústavne stupňuje až do hospodárskej krízy r. 1873, ktorá ohmedzila trh. Začínajú sa objavovať prvé známky nadvýroby v poľnohospodárskych produktoch.

Autor venuje veľkú pozornosť rozboru tvorby cien v poľnohospodárstve. Poukazuje na tú skutočnosť, že pri tvorbe cien poľnohospodárskych produktov v európskych štátoch podstatnú časť ceny zaberajú pevné náklady, ktoré veľmi pomaly klesajú a neprispôsobujú sa trhu. Jednou ktorá je v kapitalistickej spoločnosti dôsledkom dvojitého monopolu na pôde. S dovozom nového obilia vyrobeného na lepších pôdach s novou technikou a nezaťaženého pozemkovou rentou (okupovanie panenskej pôdy) nemôže európske poľnohospodárstvo svojou cenou konkurovať a nastáva obdobie dlhej vleklej agrárnej krízy.

Americké obilie spôsobilo pokles ceny obilia pod pôvodnú trhovú hodnotu a v zápätí zníženie trhovej hodnoty. Pokles cien vytvára z poľnohospodárstva zataženého rentou stratové odvetvie.

Americká konkurencia „podlomila monopol súkromného vlastníctva na pôdu, ktorý sa ekonomicky uplatňoval prostredníctvom mechanizmu poľnohospodárskych z najpodstatnejších položiek ceny je pozemková renta (diferenčná a absolútna), cien“ (str. 79). Mimoriadny zisk odstránený znížením cien neodstránil ešte pozemkovú rentu, ktorá bola premenená na pevnú formu tohto mimoriadneho zisku (v cene pôdy, v úrokoch z hypoték, dlhov). Situácia v tejto agrárnej kríze by sa bola celkom ináč vyvinula, keby poľnohospodárska výroba nebola zatažená touto rentou, pretože aj pri znížení cien mohli by farmári realizovať svoje produkty bez straty. Za týchto okolností sa stáva pozemcien a predpokladal pevnosť vysokých ková renta jedným z hlavných činiteľov skomplikovania a vleklosti agrárnej krízy.

Ďalej treba poukázať na to, že celé toto

obdobie charakterizuje sústavné zbedačovanie poľnohospodárskych robotníkov, ako aj malých a stredných roľníkov, čo viedlo na mnohých miestach k priamemu oživeniu stredovekých vzťahov a foriem hospodárstva, k rozšíreniu naturálneho nájmu, nájmu za polovicu výnosu a naturálnej renty (str. 106). Táto skutočnosť ešte viac skomplikovala možnosť východiska z agrárnej krízy.

Prvá vleklá agrárna kríza urýchlila vývoj v poľnohospodárstve, jeho mechanizáciu a špecializáciu a taktó urýchlila kapitalistický vývoj. Urýchlila triednu diferenciáciu dediny. Zanikali zaostané podniky, vytvorili a upevnili sa veľké podniky s novou technikou a vysokou produktivitou práce.

Koncom XIX. stor. sa v USA už vyčerpali zásoby voľnej pôdy, následkom čoho aj tu vznikol dvojitý monopol na pôdu. Z tohto vyplýva, že prestali jestvovať pozemky (bez renty). Renta sa v USA sústavne zvyšuje a tak prednosti amerického obilia pred európskym prestali jestvovať. Týmto sa rast poľnohospodárstva v USA veľmi spomalil, vzrastal priemysel a vznikali nové mestá, v ktorých sa zvyšoval dopyt po poľnohospodárskych produktoch následkom priemyselnej konjunktúry. Koncom XIX. stor. prechádzajú najvyspelejšie kapitalistické štáty k imperializmu, v ktorom sa ešte jasnejšie ako doteraz prejavuje nerovnomerný vývoj za kapitalizmom. Neúmerne zaostáva poľnohospodárstvo za priemyslom (zvýšenie poľnohospodárskej výroby v rokoch 1900—1910 o 1,7 perc., obyvateľstva o 27%), čo ešte vo väčšej miere vedie k stúpaniu pozemkovej renty.

Agrárna kríza urýchlila v európskych štátoch rozvoj poľnohospodárskej techniky. Zároveň urýchlene klesá pozemková renta, kým v USA sa vytvorili podmienky rýchleho rastu pozemkovej renty v súvislosti s vyčerpaním zásob voľnej pôdy. Ceny prestali klesať a postupne sa zvyšujú. Za takýchto okolností mohla byť prekonaná prvá vleklá agrárna kríza.

Ďalšiu tematicky samostatnú časť knihy tvorí rozbor druhej agrárnej krízy (kap. IV—VIII). Ako autor hovorí, je to úplne nový druh vleklej agrárnej krízy, ktorá

vzniká v období imperializmu, na základe všeobecnej krízy kapitalistickej sústavy (str. 162). Tieto skutočnosti určujú aj jej zvláštnosti. Túto agrárnu krízu autor rozoberá na príklade USA ako krajiny s typickým kapitalistickým poľnohospodárstvom a súčasne aj typickým monopolistickým kapitalizmom.

Agrárna kríza po prvej svetovej vojne vypukla súčasne s priemyselnou krízou r. 1920. Svetová vojna umožnila obrábať menej výnosné pôdy v USA, vyvážať obilie do vojno zničenej Európy a zhrabávať obrovské zisky. Import do Európy sa stupňuje, pretože s vývozom obilia začala aj Austrália a Argentína. Spotreba poľnohospodárskych produktov sa znižuje v pomere k dovozu, pretože následky vojny sa ešte stále prejavujú (zbedačenie obyvateľstva). Takto sa rozvoj výroby v poľnohospodárskych výrobkoch v západných štátoch opiera o zúženú spotrebnú základňu. Následkom tejto relatívnej nadvýroby silne klesajú ceny zvlášť poľnohospodárskych výrobkov, oveľa menej však klesajú ceny priemyselných výrobkov (cenové nožnice), čo ešte viac komplikuje situáciu a samozrejme aj možnosti východiska z krízy. Počas prvej svetovej vojny vzrástla cena pôdy a tak v období vypuknutia agrárnej krízy trpia masy roľníkov znížením cien poľnohospodárskych výrobkov, ktoré sú zatažené pomerne stabilnými nákladmi, ako sú vysoké hypotekárne úroky, dane a renta. Zmiernenie agrárnej krízy v rokoch 1924—1928 súvisí s dočasnou stabilizáciou kapitalizmu. Poľnohospodárske dôchodky sa zvyšujú a r. 1929 dosahujú vrchol, predsa však ešte stále zaostávajú za dôchodkami pred vypuknutím krízy. Vidiecke obyvateľstvo opúšťa dedinu (až do roku 1929) a hľadá zamestnanie v priemysle. Pozadie hromadného ničenia farmárskych máš treba vidieť v rozvoji rozšírenej reprodukcie na veľkých farmách, kde sa použitím novej techniky zvýšila produktivita práce a hodnota poľnohospodárskych výrobkov klesla pod individuálnu hodnotu doteraz vyrábaných výrobkov. Samozrejme, táto technika nebola prístupná pre malovýrobcu, čím sa silne zostruje protiklad medzi veľkovýrobou a malovýrobou v poľnohospodárstve.

Od roku 1929 klesajú ceny a v rokoch 1931—1932 ceny nahradzujú výrobné náklady len tých najväčších poľnohospodárskych spoločností.

Mechanizácia napomáhala ešte väčšej nadvýrobe, ktorá sa potom pine prejavila v období 1929—1933.

Autor venuje zvláštnu pozornosť tomu obdobiu agrárnej krízy, keď sa táto prelína s priemyselnou krízou. Od roku 1930 nadobúda agrárna kríza svetový charakter a zasahuje všetky odvetvia poľnohospodárskej výroby, vrátane živočíšnej výroby. Pevné bremená ako sú renta, dane, úroky z hypotekárnych dlhov pohlcujú bezmála celú cenu poľnohospodárskych výrobkov, najmä však obilia.

Agrárna kríza má za následok veľkú degradáciu poľnohospodárstva a ako hovorí J. V. Stalin: „... agrárna kríza sa za tú dobu zostrila a postihla všetky odvetvia poľnohospodárstva, počítajúc v to aj chov domáceho zvieratstva, priviedla poľnohospodárstvo k degradácii, dotiahla to tak ďaleko, že sa prechádza od stroja k ručnej práci, že traktor je nahradzovaný koňom, že sa silne obmedzuje, ba niekedy i upúšťa od používania umelých hnojív“ (str. 199). Degradácia postihuje najviac malých a stredných roľníkov, ako aj malé kapitalistické hospodárstva. Degradáčny proces sa najlepšie odzrkadľuje „v naturalizačných tendenciách“. Naturalizačné tendencie v období druhej vlekkej agrárnej krízy sa prejavujú v snahe zaistiť sebestačnosť jednotlivcov, oblastí a krajín vo všetkých produktoch poľnohospodárskej výroby. Pšeničné oblasti znižujú výrobu pšenice a vyrábajú ostatné poľnohospodárske produkty, bavlnárske oblasti začínajú obmedzovať výrobu bavlny a pestujú pšenicu. Naturalizačné tendencie prejavujú sa aj v živočíšnej výrobe. Degradáčny proces spôsobuje ústup od obvyklej zemepisnej delby práce, ako aj vzrast podnikov do 20 akrov. Účelom týchto trpasličích hospodárstiev je zaistiť výživu obyvateľov, ktorí odišli z mesta na vidiek priebehom rokov 1929—1932.

Po roku 1933 nastáva v priemysle depresia zvláštneho druhu a po nej oživenie priemyslu, čo sa postupne prejavilo aj v poľnohospodárstve. Sucho v rokoch 1934

a 1936 a obmedzenie výroby zmenšilo záso-
by obilia v USA, čo malo značný vplyv
na zvýšenie cien; ceny majú vzostupnú
tendenciu až do roku 1937, keď znovu
nastáva obrat k prudkému zníženiu.

Autor porovnáva obdobia zmiernenia
krízy v rokoch 1924—1928 a 1934—1937,
ktoré majú svoje charakteristické zvláštno-
sti. Kým zmiernenie krízy v rokoch
1924—1928 je spojené s priemyselnou kon-
junktúrou v období dočasnej stabilizácie
kapitalizmu, zatiaľ v období po roku 1934
spadá zmiernenie krízy do obdobia zvláštn-
nej priemyselnej depresie, ktorá nevytvá-
ra podmienky pre novú konjunktúru. Za-
mestnanosť po skončení krízy sa len ve-
mi pomaly zdvíhala, čo malo za následok,
že dopyt po potravinách veľmi pomaly
stúpala. Zvýšenie cien bolo spôsobené len
zmenšením zásob a nie zvýšením spotreby
poľnohospodárskych výrobkov. Za takých-
to okolností najmenšie zvýšenie výroby
rýchle doplní zásoby poľnohospodárskych
výrobkov a nevyhnutne so sebou prináša
novú nadvýrobu.

Zvýšenie cien v tomto období umožňo-
valo ďalšie zavedenie novej techniky, naj-
mä vo veľkých kapitalistických podnikoch,
ktoré hľadajú možnosť preklenúť agrárnu
krízu technikou.

Druhá agrárna kríza trvá až do začiat-
ku druhej svetovej vojny. Len vojnová
konjunktúra umožnila ukončiť vleklú
agrárnu krízu po prvej svetovej vojne,
ktorá zasiahla ako výrobu rastlinnú, tak
aj živočíšnu a oba tieto sektory mechani-
záciou zintenzívnila.

V ďalšej časti knihy (kap. VIII, IX) ho-
vorí autor o opatreniach, ktorými buržoá-
zia chcela preklenúť vleklú agrárnu krízu.
Zároveň poukazuje na následky, aké táto
kríza mala pre široké vrstvy pracujúcich.

Za najúčinnejšiu zbraň (najmä v kraji-
nách vývozných) považovali buržoázi ná-
rodohospodári obmedzovanie výroby, ako
aj iné rozličné spôsoby ničenia výrobkov
(ničenie kávy v Brazílii, v Dánsku do
roku 1933 zničené 117 000 hovädzieho do-
bytka a mnoho iných prípadov). Ďalším
opatrením o preklopenie agrárnej krízy bo-
lo zriadenie zvláštného Federálneho far-
márskeho úradu, prostredníctvom ktorého
chcel prezident Hoover r. 1929 stabilizo-

vať ceny poľnohospodárskych produktov
vykupovaním prebytkov. Prezident Roose-
velt mal zasa iný návrh. Videl možnosť
udržania cien v obmedzení výroby. Bol
vydaný zákon o obnove poľnohospodárstva
(Agricultural Adjustment Act). „Správa
poľnohospodárskej obnovy“ mala s far-
mármi uzatvárať zmluvy o obmedzovaní
plôch. Za uzavreté zmluvy dostávali far-
mári zvláštne prémie. R. 1936 rozhodnu-
tím najvyššieho súdu tento zákon zrušili.
R. 1938 bol vydaný nový zákon o poľno-
hospodárskej obnove (AAA 1938). Všetky
pokusy buržoázných vlád o prekonanie
krízy boli neúspešné a len urýchlili pre-
nikanie kapitálu do poľnohospodárstva,
triednu diferenciáciu dediny, privilegova-
ním statkárov a kapitalistických hospodár-
stiev. Podobné cesty ako USA hľadali aj
európske kapitalistické štáty. Rozličné kon-
ferencie a medzinárodné dohody majú
zníženú produkciu a vývoz z jednotlivých
štátov. Týmto reakčnými zásahmi chceli
zlepšiť celkovú situáciu v poľnohospodár-
stve, ako aj plne podriaďiť poľnohospodár-
stvo vplyvu a kontrole kapitálu.

Mzdy poľnohospodárskych robotníkov
v období krízy oveľa rapidnejšie klesali
ako mzdy priemyselných robotníkov. Ich
mzda klesala zo 49 dolárov r. 1929 na 25,5
dolárov r. 1932 a ich hodinová mzda bola
25% hodinovej mzdy priemyselných ro-
botníkov. A ani pri takýchto nízkych
mzdách nebolo možné nájsť prácu.

V závere autor zhrnuje celý problém
vleklých agrárnych kríz v téze, že nielen
základné črty vleklých agrárnych kríz, ale
aj špecifické zvláštnosti sú podmienené
základným kapitalistickým rozporom medzi
spoločenským charakterom výroby a sú-
kromným privlastňovaním. Špecifické
zvláštnosti sú určované zvláštnosťou ka-
pitalistickej reprodukcie v poľnohospodár-
stve.

Tak ako v priemysle, aj v poľnohospo-
dárstve je základným javom krízy nad-
výroba, ktorá v poľnohospodárstve môže
mať dlhodobý priebeh. Agrárne krízy sú
vtedy vleklé, keď nadvýroba poľnohospo-
dárskych produktov a pokles cien nie sú
len následkom krízového cyklu, ale keď sú
podmienené hlbokými zmenami výrobných
podmienok, ktoré vyvolávajú dlhodobý

pokles trhovej hodnoty, ktorá nestačí kryť vysokú rentu, ako aj ostatné pevné náklady. Historická zaostalosť a súkromné pozemkové vlastníctvo ešte viacej sťažujú prispôsobenie sa výroby novým hodnotným pomerom. Ďalšou podstatnou príčinou zvláštnosti agrárnych kríz je tá skutočnosť, že „vzbúrenie výrobných síl proti obmedzenej spoločenskej základni ich rozvoja je v poľnohospodárstve nielen vzbúrením proti kapitálu a jeho obmedzenému cieľu — zisku, ale súčasne aj vzbúrením proti obmedzeniam a prekážkam, ktoré sú dané súkromným vlastníctvom pôdy“ (str. 324).

Zvláštnosti vlekých agrárnych kríz sú zapríčinené svojráznym živelným pôsobením zákona hodnoty v poľnohospodárstve. Pozemková renta sa fixuje v cene pôdy, v nájomnom, v úrokoch z hypotekárnych dlhov a takto odčerpáva podstatnú časť nadhodnoty. V čase krízy sa tieto pevné náklady poľnohospodárskej výroby len veľmi pomaly prispôbujú novým cenovým pomerom, čím sa pozemková renta stáva brzdou a prekážkou rozvoja poľnohospodárstva a týmto sa komplikuje a sťažuje celý priebeh kapitalistickej reprodukcie v poľnohospodárstve. V dôsledku rastu obyvateľstva stúpa dopyt po poľnohospodárskych výrobkoch a s ním aj ceny (okrem obdobia kríz). To vedie súčasne ku zvýšeniu pozemkovej renty. Tento rozpor sa prejavuje v agrárnych krízach a musí byť vyriešený. Je potrebné, aby sa vytvoril správny pomer medzi cenou a trhovou hodnotou a zároveň sa musí zrušiť nepomer „medzi mimoriadnym ziskom — podstatou pozemkovej renty a výškou nájomného, ceny pôdy, výškou úrokov z dlhov, t. j. tou formou pozemkovej renty, v ktorej sa upevňuje“ (str. 328). Tento rozpor nie je vyriešený, dokiaľ je renta vyššia ako mimoriadny zisk, ktorý tvorí jej podstatu. Nájomné sa vypláca nielen na úkor zisku a zníženia miezd, ale aj na úkor kapitálu, čo vedie k dlhodobému narušeniu reprodukcie v poľnohospodárstve.

Vleký charakter agrárnej krízy má veľký vplyv na celý priebeh kapitalistického cyklu, pretože reprodukcia v priemysle a poľnohospodárstve sa prelína, preto agrárna kríza nevyhnutne skracuje obdobie priemyselného rozkvetu a naopak predlžuje obdobie depresie a krízy. Periodické priemyselné krízy zase zostrujú agrárnu krízu a konjunktúra zmiernuje obdobie agrárnej krízy. Vznik, ako aj východisko z vlekkej agrárnej krízy úzko súvisí so vznikom a zánikom priemyselnej krízy.

* * *

Ako je známe po druhej svetovej vojne sú zas príznaky novej, v poradí už tretej vlekkej agrárnej krízy v kapitalistických krajinách. Do európskych štátov dovážajú americké monopoly poľnohospodárske výrobky, ktorých cena je často nižšia ako cena na domácom trhu v mnohých vývozných krajinách. Taktó USA úplne podlamuje výrobu poľnohospodárskych produktov v ostatných kapitalistických štátoch. To však nezachránilo USA, ceny roľníckych výrobkov silne klesajú. Za obdobie 1952—1953 klesli ceny dobytká o 38%, kým cena priemyselných výrobkov stúpila. Súčasne v tomto období silne poklesol nákup hnojív, strojov, ako aj spotrebného tovaru, čím sa len priostrojuje kríza amerického priemyslu. Spotreba pracujúcich v roku 1953 v porovnaní s rokmi 1945—1947 poklesla priemerne pri mäse o 8,5%, cukre 11,7%, mlieku 7,5%, čo bude mať za následok ďalšie zníženie cien farmárskych výrobkov. Americký minister poľnohospodárstva Benson odporučil farmárom zníženie osevných plôch a stavov dobytká.

Hoci táto nová agrárna kríza narastá za zmenených hospodársko-politických podmienok, teoretický a historický rozbor dvoch predchádzajúcich agrárnych kríz v knihe L. I. Lubošica je iste veľmi dobrá pomôcka pre pochopenie súčasných krízových javov v poľnohospodárstve USA ako aj iných kapitalistických krajín.

Vlastislav B a u c h

KNIŽNÉ NOVINKY SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

Už v tomto čísle nášho časopisu upozorňujeme našich čitateľov na dve významné publikácie, ktoré pripravila Slovenská akadémia vied k 10. výročiu Slovenského národného povstania. Obe publikácie sú už v tlači.

Slovenské národné povstanie

(Sborník prác k 10. výročiu).

Uvedenú publikáciu pripravil Historický ústav Slovenskej akadémie vied na základe výsledkov vedeckej konferencie o Slovenskom národnom povstaní. Cieľom Sborníka je zhodnotiť Slovenské národné povstanie podľa najnovších výskumov, odstrániť nesprávne náhľady a osvetliť nejasné otázky z čias Povstania, vyzdvihnúť veľkú pomoc Sovietskeho sväzu, bratstvo českého ľudu so slovenským ľuďom a na konkrétnom materiáli zvýrazniť významnú poučku marxisticko-leninského učenia, že skutočným tvorcom dejín je pracujúci ľud.

Slovenské národné povstanie — vyvrcholenie národnooslobodzovacieho boja slovenského ľudu je základná štúdia sborníka. Autor Bohuslav Graca hodnotí otázky povstania a prináša mnoho dokumentárneho materiálu k priebehu povstania. Smelo pristupuje k problémom, ktoré boli predtým obchádzané a osvetľuje ich z hľadiska marxistickej historickej vedy. Štúdia B. Gracu doplnená výsledkami vedeckej konferencie o povstaní patrí medzi najdôležitejšie príspevky, ktoré spracovávajú hlavné problémy Slovenského národného povstania.

Pomoc Sovietskeho sväzu Slovenskému národnému povstaniu je štúdia od Jozefa Hrozienciaka. Podáva tu v súhrnnom prehľade prvé obsiahlejšie zhodnotenie obrovskej materiálnej a morálnej pomoci SSSR. Autor uviedol mnoho zaujímavých dokladov o bojovej a politickej spolupráci slovenských povstalcov so sovietskymi partizánmi nielen v období do konca októbra 1944 ale i potom, keď povstanie pokračovalo z hôr, čo bolo doteraz najmenej prebádané a spracované. Hoci azda nikdy nebudeme môcť presne vyčíslit', koľko materiálu sme dostali na povstalecké územie zo SSSR, jednako sa autorovi podarilo urobiť plastický obraz o veľkosti sovietskej pomoci povstaniu.

K jednote československej robotníckej triedy za Slovenského národného povstania. Pod týmto názvom prináša Sborník príspevkov pracovníka Historického ústavu Čs. akadémie vied Jiřího Doležala, v ktorom autor ukazuje, že Povstanie malo veľký ohlas v českých krajinách a chápalo sa tu ako boj za jednotnú ČSR. Vedomie jednoty čs. robotníckej triedy za národnooslobodzovacieho boja v II. svetovej vojne sa veľmi významne prejavilo tým, že stovky odhodlaných českých vlastencov

EKONOMICKÝ ČASOPIS

Slovenskej akadémie vied

Ročník II, (VI), 1954, číslo 3.

Vydalo v Bratislave roku 1954

Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied

Hlavný redaktor dr. Štefan Heretik

Tajomník redakcie inž. Vlastislav Bauch

Vytlačila: Pravda, vydavateľstvo ÚV KSS, Bratislava

Výmer P/O čís. 7293/50-III/2

Cena kart. Kčs 9.—

A-57-578

sa ponáhľali na pomoc povstaleckým bojovníkom. Slovenské národné povstanie neobyčajne silne povzbudilo českých vlastencov v národnooslobodzovacom boji a stalo sa hlavným východiskom k utvoreniu novej ČSR.

Revolučné národné výbory v Slovenskom národnom povstaní je štúdia, ktorej aut-rom je Miroslav Kropilák. Ozrejmuje vznik a činnosť národných výborov už pred povstaním, ukazuje na ich významnú úlohu pri vypuknutí povstania, keď národné výbory viedli mobilizáciu a nástup do bojov a preberali moc. Na základe bohatého dokumentárneho materiálu sa presvedčujeme, akú veľkú pomoc poskytli národné výbory povstaleckému frontu a partizánom, ako ich činnosť pokračovala ilegálne aj po zatlačení povstania do hôr a ako sa opätovne verejne rozvinula v plnej šírke pri oslobodzovaní našej vlasti Sovietskou armádou.

Zrada buržoázie a západných imperialistov v povstaní je názov práce Mira Hysku, ktorý podáva rozbor politiky buržoázie v období príprav a priebehu povstania. Autor poukazuje na protiľudové úmysly a činy buržoázie, na jej späťosť so západnými imperialistami a osvetľuje podstatu zrady buržoáznych nacionalistov. Ukazuje, že medzi zradou buržoázie v povstaní a jej terajšou protinárodnou činnosťou v emigrácii je logická súvislosť. Preto odhaľovať zradu buržoázie v Povstaní znamená odhaľovať korene jej dnešného zapredávania západným imperialistom.

Vceľku prináša Sborník nový zaujímavý materiál faktov a vyjasnenie mnohých teoretických otázok. Vyzdvihuje rozhodujúcu účasť ľudu v Povstaní. Presvedčivý dokumentárny materiál, jeho vedecké spracovanie, jasný a každému zrozumiteľný štýl vytvárajú z tejto publikácie vítanú pomôcku tak pre našich vedeckých, politických a kultúrno-osvetových pracovníkov ako aj pre najširšie masy. Sborník je cenrým prínosom k dôkladnejšiemu poznaniu Slovenského národného povstania a účinne prispieva k tomu, aby táto najvýznamnejšia udalosť slovenských dejín zostala navždy prameňom hrdosti a sebavedomia nášho ľudu.

Rozsah bude asi 320 strán a predbežná cena asi 15.— Kčs.

Miro Hysko

Slovenské národné povstanie.

Okrem Sborníka vedeckých prác o povstaní vydáva Historický ústav Slovenskej akadémie vied populárno-vedeckú prácu o povstaní, ktorá v stručnej forme a sviežim štýlom podáva ucelený obraz o najvýznamnejšom revolučnom vystúpení slovenského ľudu.

Naliehavú potrebu takéhoto diela sme už pociťovali dávnejšie a to tým viac, že doterajšie populárno-vedecké publikácie o povstaní neposkytovali správny prehľad a nevyzdvihovali hlavného hrdinu povstania — slovenský ľud. Iným nedostatkom predchádzajúcich publikácií bolo, že ich faktografická časť, vzhľadom na najnovšie historické výskumy nevyhovuje a bolo ju treba doplniť novým faktovým materiálom a hodnotením.

V publikácii Mira Hysku dostáva sa do rúk najširších mas významná brožúra, ktorá odstraňuje nedostatky predchádzajúcich prác a bude plniť dôležitú úlohu pri politickej a vlasteneckej výchove slovenského ľudu.

O ďalších publikáciách budeme informovať v budúcom čísle.

Knižné publikácie dostať vo všetkých knihkupectvách n. p.

SLOVENSKÁ KNIHA

Časopisy Slovenskej akadémie vied si možno objednať priamo vo
**YDAVATEĽSTVE SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED, BRATISLAVA,
KLEMENSOVA 27.**